

**АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ**

**КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ
И МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА**

**KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY
OF INTERNATIONAL RELATIONS AND WORLD LANGUAGES**

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

**«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ АЙМАҚТАНУ»
СЕРИЯСЫ**

№ 4 (18) 2014

СЕРИЯ

«МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Алматы, 2014

ISSN 2307-650X

ISSN 2307-650X

9 772307 650134

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

Кунанбаева С.С.,

Ректор КазУМОиМЯ имени Абылай хана
доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК

Ответственный редактор

Шаймарданова З.Д.,

доктор исторических наук, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

Азербает С.Г.,

к.и.н., доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Ахметов А.К.,

д.филол.н., профессор, Секретарь Комитета по международным отношениям, обороне и безопасности Сената Парламента РК, академик Российской международной академии наук высшей школы, академик Международной академии наук высшей школы Казахстана

Булекбаев С.Б.,

д.филол.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Бурханов К.Н.,

д. филос. н., профессор, депутат Мажилиса Парламента Республики Казахстан

Габор Хамза,

Доктор PhD, профессор Университета имени «ЭтвешЛоранд», действительный член Венгерской Академии наук - Будапешт, Венгрия.

Дутта М. (Dutta M.),

PhD, Университет им. Дж. Неру, Нью Дели / Jawaharlal Nehru University, New Delhi

Зиркер Д. (Zirker D.),

PhD, Университет Вайкато, Новая Зеландия / Waikato University / New Zealand

Калво А. (Calvo A.),

PhD, Европейский Университет, Барселона / European University, Barcelona

Раев Д.С.,

д.филол.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Русаков В.М.,

д.филол.н., профессор, Институт международных связей, Екатеринбург

РЕЦЕНЗЕНТЫ:

Байжомартова К.А.,

к.ю.н., доцент КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Калиева А.А.,

кандидат социологических наук

Мукашева А.С.

Магистр права, ст. преп., КазУМОиМЯ им. Абылай хана

© **Научный журнал «Хабаршысы-Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана** Акционерного общества «Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана» зарегистрирован в Международном центре по регистрации сериальных изданий ISSN(ЮНЕСКО, г. Париж, Франция) и ему присвоен международный номер

ISSN 2307-650X

в соответствии с международным стандартом ISO 3297-98 «Информация и документация, международный стандартный номер серийного издания» (ISSN) и межгосударственным стандартом ГОСТ 7.56-2002 «Международная стандартная нумерация сериальных изданий».

fmo@ablaikhan.kz РНН 600700016904 www.ablaikhan.kz

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ

1 БӨЛІМ

ЭКОНОМИКА. ХСҰ ЖӘНЕ ИНТЕГРАЦИЯ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН МІНДЕТТЕРІ

РАЗДЕЛ 1

ЭКОНОМИКА. ВТО И ИНТЕГРАЦИЯ: ПРОБЛЕМЫ И ЗАДАЧИ

Gergana Nikolova	the depreciation policy of the business enterprise as a management decision	5
Алибеков С.Т.	Казахстан и ВТО: состояние и перспективы	17
Муратова Р.А.	Экономические последствия для стран СНГ, вступивших в ВТО	25
Смадиярқызы Ұ., Мукашева А.С. Тянькова Янка Т.	ВТО для Казахстана?	34
	Европейские правовые нормы о банкротстве - Регламент Европейского парламента о процедурах несостоятельности №1346/2000 от 29.05.2000 г.	40
Черняков А.А.	О правовых состояниях в таможенном праве: постановочные вопросы	47

2 БӨЛІМ

**ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖАРИЯ ҚҰҚЫҚ
ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚ**

РАЗДЕЛ 2

**МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО
И МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО**

Әділханова Ә.М.	Зияткерлік меншік құқығын коллизиялық реттеу	61
Байжомартова К.А.	Юридическая природа правового статуса ребенка	68
Жұматаев Е.М.	УНИДРУА ұстанымдарының халықаралық саудаға ықпалы	75
Мукашева А.С.	Сыртқы сауда мәмілелеріне құқықтық сипаттама (сыртқы сауда мәмілелерінің түсінігі)	80

3 БӨЛІМ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҒЫ

РАЗДЕЛ 3

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Менлигазиева А.Е.	Изображение растений на государственных символах	85
Мырзатаев Н.Д.	Магистрантарға ассисент дәрежесін берудің құқықтық аспектісі	89

4 БӨЛІМ

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҒЫ
ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ҚҰҚЫҒЫ**

РАЗДЕЛ 4

**ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО И ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Қалмырза Ғ.	Қазіргі таңда неке және отбасы қатынастарының кейбір құқықтық мәселелері	101
Махмадинов Д.М.	Правовая характеристика институтов коммерческой и банковской тайны в законодательстве Казахстана	107

Молдахметова Ж.Е.	Особенности правового регулирования деятельности частных судебных исполнителей в зарубежных странах	114
--------------------------	---	-----

5 БӨЛІМ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҒЫ ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ҚҰҚЫҒЫ

РАЗДЕЛ 5

УГОЛОВНОЕ ПРАВО И УГОЛОВНОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аубакирова А.А.	Производство следственных действий по уголовному делу с участием несовершеннолетнего потерпевшего по УПК 2014 года	123
Байсентова А.Т.	Меры уголовно-правового воздействия в истории уголовного права	134
Кегембаева Ж.А.	Лауазымды тұлғалардың қылмыстық-құқықтық иммунитеттері мен артықшылықтары	140
Сыздыкова А.А.	Алқа билер институтын жетілдірудің өзекті мәселелері	147

6 БӨЛІМ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕҢБЕК ҚҰҚЫҒЫ

РАЗДЕЛ 6

ТРУДОВОЕ ПРАВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Каленова Б.Н.	Шетелдік жұмыс күшін тартудағы құқықтық реттеудің әлеуметтік мәселелері	153
Требования к статьям	160

1 БӨЛІМ
ЭКОНОМИКА. ХСҰ ЖӘНЕ ИНТЕГРАЦИЯ:
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН МІНДЕТТЕРІ
РАЗДЕЛ 1
ЭКОНОМИКА. WTO И ИНТЕГРАЦИЯ: ПРОБЛЕМЫ И ЗАДАЧИ

УДК 330.33

Gergana Nikolova, PhD, Chief Assist. Prof.
Burgas Free University, Bulgaria

**THE DEPRECIATION POLICY OF THE BUSINESS ENTERPRISE
AS A MANAGEMENT DECISION**

This paper proposes a concept of the depreciation policy of the business enterprise. Different aspects of the content and presentation of the depreciation policy as a part of enterprise's accounting policy have been discussed. The choice of depreciation policy is shown, discussed as a management decision, both in terms of its preparation and its implementation in the enterprise.

Keywords: depreciation policy; management approach to the preparation and implementation of the depreciation policy

The importance of the research topic stems from the fact that in the course of its ordinary activities an enterprise uses assets of different type and value over a long, significant period of time. Under the applicable accounting legislation they are distinguished into fixed /non-current/ and short-term /current/ assets. Fixed assets transfer their value to the enterprise's expenditure through depreciation charges. From an accounting point of view, depreciation is recognised as an expense and as an adjustment to the carrying amount of the asset over the period of its use [1]. The reported and recognised amount for depreciation directly affects the calculation of the cost of enterprise's products and services, and hence their effect on the reported financial result for the reporting period - profit or loss.

All of the above imposes the need for appropriate definition of depreciable assets, their classification and reporting, and hence for their correct representation in the financial statements of the enterprise, and in particular in the balance sheet and income statement. Based on the requirement that "the financial statements must give a true and fair view of the financial position of the enterprise", in order to satisfy the information needs of external users, such as shareholders /business partners/, lenders, suppliers, customers, employees, government agencies, etc., the

responsibility for the true and fair presentation of the information in the financial statements lies with the management.

Historically, depreciation as a term is known since 14-15 century. In 1588 it is present the British researcher D. Mellisa's work. Depreciation as a category is recognised systematically and scientifically substantiated in the mid-19th century in England.

The increased interest in depreciation reinforces the development of capitalism in the industrialised countries, particularly in joint stock companies. On one hand this is due to investors' interest for expected dividends in the distribution of profits of the company, and on the other - by the intent to mitigate such costs. It could be claimed that depreciation becomes a "complex intellectual choice" in the search of a balance of interests. Such a decision itself could certainly be seen as a management decision.

Initially, the point of charging depreciation is limited to accounting for impairment of depreciable assets, or rather depreciation is limited to monitoring the physical changes occurring in the assets in the course of their use.

In addition, asset obsolescence due to scientific and technical progress requires the reporting for depreciation.

A new concept for the depreciation category is formed based on the dynamic theory of O. Shmalenbach. It is not associated with the impairment of assets but with the allocation of costs to different periods over which the asset is used in the operation of the enterprise.

According to the static theory depreciation reflects the loss of value to an asset because of physical wear-and-tear and obsolescence. The dynamical theory creates a new concept of "value loss".

In our view, to a great extent physical wear-and-tear and obsolescence occur simultaneously, though under the influence of various factors. In this sense, wear is a process which, at a particular time, results in an asset not corresponding to the requirements of modern technology and other factors. Therefore, from an accounting point of view, *wear* is a physical process. A process which results in depreciable assets losing some of their useful value, some of their operational qualities, which might later be used as intended in an enterprise. Depreciation is an economic process associated with the loss of value [2].

Depreciation should be seen not as physical wear-and-tear, decrease in the market price of a particular depreciable asset over the life of its practical use, but as a diminution in its carrying amount over the same time period. Depreciation is not a single act. Rather, charging depreciation enables the gradual transfer of depreciable value of a particular depreciable asset or a group of assets to the composition of expenditure of the enterprise for the period. Based on the foregoing, we believe that depreciation can be defined as the process of allocating the depreciable amount of an individual asset, rather than an assessment of the same, as long as there is no payment. In practice, depreciation is a process of reducing the depreciable amount of the asset by its gradual inclusion in the cost /expenses/ over the period for its intended use.

The depreciation policy in a business enterprise is a part of its overall management policy. A specific description of the depreciation policy of an enterprise is given as a constituent element of its approved accounting policy. Pursuant to the requirements of AS 4 Depreciation accounting, every enterprise should prepare its own depreciation policy in accordance with the standard. The required information which must be included in the depreciation policy of the enterprise is:

- the approach adopted for classification of assets as fixed /non-current/ tangible and intangible and as depreciable and non-depreciable;
- the approach adopted for determining the residual value of depreciable assets;
- the method adopted for depreciation of groups of similar depreciable assets;
- other information at the discretion of the company.

In preparing the depreciation policy of the enterprise, it is a management decision what approach for determining the depreciable and residual value shall be adopted, and to what extent this approach shall be associated with the tax framework, i.e. the Corporate Income Tax Act. The enterprise, while meeting the requirements for uniform valuation policy in respect of depreciation of assets, shall choose between the possible methods of depreciation for each depreciable asset or group of similar assets. All these rules, bases and valuation techniques are within the scope of the management decisions, taking into account the overall development policy of the enterprise. The management team of the entity may consider all recommended and alternative valuation approaches, compare, analyse and report on the effect of the application of different methods and make an informed decision about the ongoing depreciation policy. It should not be regarded in itself, but rather it should be closely associated with the implemented valuation, fiscal, innovation, investment and other policies within the enterprise.

In our view, the depreciation policy is a system of principles, rules, bases, norms and concepts preconceived by the management, on the basis of which it identifies, develops and implements the methods of depreciation for an individual or a group of similar depreciable assets so as to receive economic benefits from their use. It is developed in accordance with the applicable accounting legislation and the requirements of continuity and transience. In all cases, the depreciation policy of the enterprise is a subject to pre-defined objectives. Pursuant to the requirements of AS 4 Depreciation accounting, every enterprise should prepare its own depreciation policy, which is part of its overall management policy.

The choice of one or another depreciation policy, or respectively of these or other principles, rules, regulations and bases for incorporating the relevant part of the cost of depreciable assets in the cost of another asset, is essential to the enterprise. The loss in value of a depreciable asset through depreciation over its useful life is recognised as an expense and, other things equal, increases the loss, respectively reduces profits. Moreover, the amount of depreciation charged as an

expense will be equal to the amount the depreciable base of the asset is reduced by. In this sense, it is worth noting that the maximum value that a depreciable asset may lose /carry to the composition of expenditure/ is limited precisely by its depreciation base [3].

In general, the asset's depreciable value corresponds to its historical cost, i.e. its original price /acquisition cost/, unless if at the time of acquisition or commissioning, the enterprise has not decided that at the end of the period of its practical use, the asset will have a residual value, 5 percent higher than its original value. Provided that the estimated residual value cannot be faithfully and reliably determined or is an amount deemed not essential to the enterprise, the depreciable amount is equal to its original value. Thus defined, the depreciable amount is also the basis for allocation over the useful life of the asset, respectively its gradual transfer to expenditure. The enterprise's objective is to be able to recover the acquisition cost at the end of the practical use of a depreciable asset or a group of assets.

Pursuant to the requirements of AS 4 Depreciation accounting, every enterprise should prepare its own depreciation policy, which is a part of its overall accounting and management policy.

In our opinion, accounting policy is the *written evidence of a pre-defined, consistent with the applicable legislation and the company policy, set of rules, conventions, bases and procedures used by the enterprise in order to organise and keep its accounting records and the conceptual basis for the preparation and presentation of accounting information in the financial statements of the enterprise, which give a true, fair and objective view of the property and the financial position of the enterprise, of its equity, income and expenses, financial results and cash flows for the reporting period.* In summary, it is the starting point for the organisation and the practice of accounting in the enterprise - current and periodic. As a rule, the enterprise's management is responsible for ensuring that an accounting policy is prepared before the beginning of the reporting period. Referring in particular to the depreciation policy, it could be seen as a set of rules, bases and methodologies, which the enterprise has adopted to apply to depreciable assets in accordance with the statutory requirements and the nature of its business. Should we have to present in details our understanding of depreciation policy, we would point out the following features:

- The depreciation policy contains criteria for recognition of an asset as depreciable, and it can also state the assets for which, under the applicable accountancy legislation, no depreciation is charged. This includes the assets that are explicitly stated in p. 1 of AS 4 Depreciation accounting as not depreciable.

- The depreciation policy must be prepared in compliance with the legal requirements and the nature of the business.

- If the selected methods and depreciation rates do not comply with the statutory provisions of the Corporate Income Tax Act, the enterprise prepares a separate accounting and separate tax depreciation schedule for depreciable assets;

- In preparing the financial statements the enterprise must choose one of two approaches, namely: to prepare its tax return after converting its financial statements, or to prepare separate financial and tax reports.

- The depreciation policy could be prepared for each depreciable asset or groups of similar assets, proceeding from the general requirement for same valuation policy, including depreciation policy.

- When preparing the depreciation policy, the entity should comply with the National financial reporting standards for small and medium-sized enterprises, and the provisions of the International accounting standards, respectively.

- Depreciation schedules should be drawn up for individual assets or for their identifiable components within the meaning of applicable standards. We refer to Standards 16 and 38 for reporting of tangible and intangible fixed assets, respectively, which provide for the treatment of identifiable components of tangible and intangible fixed assets as separate assets. On this basis, separate depreciation schedules for identifiable assets could be drawn up.

- The entity must adopt such methods of depreciation in its depreciation policy as permitted by law. In general the methods are considered linear and non-linear. The specific methods are described in the applicable accounting standards.

- The depreciation policy of the enterprise cannot be regarded on its own without the other components of the established accounting policy. In this regard, the Chart of accounts of the business enterprise is directly relevant and is prepared in compliance with accounting for the different types of depreciable assets and the extent of analyticality of its accounts. Another component of the accounting policy is the Document flow plan of the enterprise, which must specify the primary and secondary accounting documents and records used in accounting for depreciable assets. The Inventory taking plan of the enterprise is also directly relevant to the depreciation policy in terms of the legal requirement for reporting of the inventory of assets at the end of each reporting period. The depreciation policy is inextricably linked to the valuation of assets, including depreciable assets, therefore depreciation and valuation policy are unconditionally related as well.

- Depreciation is charged on a monthly basis, which requires a depreciation schedule to be drawn up for the entire period of the asset's economic life.

- If a change in some of the parameters of depreciable assets is needed, it must be properly determined whether this is considered a change in accounting policy of the entity or a change in estimates. In the event that the entity decides to change the depreciation method of certain assets, such as from linear to non-linear, this is considered a change in the adopted depreciation, respectively, accounting policy. However, if the entity decides to change the economic life of an asset from 3 years

to 5 years, for example, holding on to the same depreciation method, it is considered a change in estimate.

- The preparation of asset depreciation schedules requires proper setting of time limits within which depreciation is to be charged, i. e. start and end time.

- Using one of the elements of the accounting policy - the rules for valuation of reporting items according to their acquisition method, all subsequent revaluations of the same, and their write off method, the depreciation policy must correctly establish the amount of the depreciable value.

- The economic life of assets shall be determined in accordance with their technical characteristics, expert opinions and the conditions under which they are to be used in the operations of the enterprise. In estimating the economic life of assets and their residual /salvage/ value, the choice of depreciation method depends on a number of factors and constraints such as: warranty service period, technical characteristics of the asset, possibilities of intense use of the asset, conditions of use and the entity's policy on repairs of fixed assets, etc. Obsolescence of depreciable assets could be complied with the future plans for updating, the dynamics of the market, the condition of the rest of the entity's assets, in case they are interchangeable, and forecast data on trends in the development of new technologies. In fact it is impossible to predict all cases of recognition of non-current assets and the options for their use in the particular enterprise. The following should be taken into account: the specific operating conditions, the intensity, obsolescence and physical wear-and-tear of the asset, legal or other existing restrictions on use of the site. The periods of use of assets in the business must be periodically reviewed. The frequency of these reviews is determined in accordance with the current market dynamics and other similar factors. Generally speaking, we can differentiate them into several groups, such as - legal, economic and technical constraints.

- When carrying out repairs on an asset it is important to correctly determine the type of repair - current, where the costs incurred do not lead to an adjustment of the carrying amount of the asset repaired, or other - leading to an increase in the future economic benefits expected to be obtained from the use of the asset. In the first case, expenditures resulted from current repairs are recognised as current for the period. If asset repairs have resulted in modernisation, reconstruction and permanent improvement, then the carrying amount of the repaired asset is increased by the value of the repair, leading to adjustments in the depreciable value.

Considering the diversity of assets used in the operations of an enterprise, we will try to apply different criteria to differentiate between them for the purposes of better understanding and reporting. Depending on the technical characteristics and the purpose and conditions of use of the assets, we are able to classify them [4].

- According to the ownership of the assets - owned and leased. This division is directly related to depreciation in terms of determining whether the asset is

depreciable or not. For example, if a depreciable asset is the property of the enterprise and is used in its operations, other things equal, the same is depreciable. However, if the enterprise is holding a depreciable fixed asset under lease, the lessee does not have the right to recognise depreciation expense on the leased asset. In this case, the lessor enterprise is the party that recognises depreciation expense on the leased asset.

- according to their use in the operations of the enterprise - commissioned and decommissioned. The enterprise is entitled to charge depreciation on assets which are brought into operation, respectively, for the period during which a depreciable asset is decommissioned;

- according to their operational purpose - production and non-production. This classification is related to the allocation of expenses recognised for depreciation and amortisation, repairs, etc. under their operational use, according to their differentiation in the accounting policies of the enterprise;

- according to their industry characteristics - assets used in manufacturing, agriculture, tourism, transport, etc. This classification requires taking into account the specifics of the used assets - furniture, machinery, buildings, special purpose vehicles, etc.;

- according to the type of a depreciable asset classification is as follows: land and plots, improvements to land, buildings, plant, machinery and equipment, vehicles, office equipment, other tangible assets such as tools, reusable containers, intangible assets with limited useful lives - software, patents, licenses, rights and biological assets, for which there is no active market and no possibility of determining their fair value, which under the rules of the applicable legislation are depreciated, long term financial assets and others, which meet the requirements for recognition of an asset as depreciable. This differentiation between assets provides for the creating of conditions for rational and effective reporting by type, on a synthetic and analytical level in the current accounting.

- The depreciation policy of the enterprise as part of its accounting policy is disclosed in respect to the preparation of the Report on non-current assets as part of the Notes. Any change to the accounting policy regarding non-current assets shall be duly disclosed.

The main objective of accounting is to create a true and fair view of the position of the enterprise in order to meet the interests of its various users of information with the purpose of taking appropriate business decisions. For this reason, the principal rules of financial reporting are regulated. Law sources that play a significant role in the preparation of the depreciation policy of the enterprise are: Accountancy Act, the applicable accounting standards - national and international, the Corporate Income Tax Act, Commercial Law, Value Added Tax Act, Law for the Customs, Law on Excises and the relevant implementing rules, and the internal rules adopted in the operations of the enterprise. The Accountancy act gives a basic understanding of the nature of the

assets, the requirements for asset valuation and inventory taking. More specific rules for the reporting of assets, including depreciable ones, are set out in the applicable accounting standards. We refer to Accounting standard 4 Depreciation accounting which is a part of the National financial reporting standards for small and medium-sized enterprises. Separate accounting standards refer to the reporting of tangible fixed assets, intangible fixed assets and to the reporting of financial and biological assets. We should add here the provisions of AS 1 Presentation of financial statements with regards to the representation of the items in the financial statements. It refers to the rules for classification of assets and their book value, as well as to the standards for the disclosure of relevant indicators in the Notes to the financial statements.

The Corporate income tax act directly refers to the amount of tax deductible depreciation of assets, and all statutory requirements for the recognition for tax purposes of costs and revenues associated with the reporting of depreciable assets and the rules for their valuation.

In continuation of the above, we would point out that the depreciation policy of the enterprise according to its degree of affiliation to the tax legislation could be considered: non-affiliated, partially affiliated and fully affiliated. If the enterprise has adopted a depreciation policy which reports for the actual wear of assets, with no regard to eligible tax deductible depreciation, then such a policy is defined as non-affiliated. If we assume that depreciation schedules which fully comply with the statutory requirements for tax purposes are prepared for part of the assets and for other assets depreciation schedules are prepared in accordance with the actual use of the assets in the operations, and it is different from the tax rate, such a policy is considered partially affiliated. The third type of depreciation policy - fully affiliated to the tax legislation, shall be prepared to comply fully with the amount of tax deductible depreciation. In all three cases, it is appropriate to prepare the so called tax depreciation schedule, along with the accounting one, in order to establish the correct accounting financial result and financial result for tax purposes. It is entirely a management decision to what extent the depreciation policy of the enterprise shall be affiliated to our tax legislation.

The methods of depreciation used for tax purposes are not compatible with those used for accounting purposes with regards to the reporting of transactions for acquisition, revaluation, repair /current and non-current/, etc., i.e. the approach in financial and tax statements is different. The purpose of accounting is to present a true and fair view of the financial performance and position of the business enterprise. The purpose of tax legislation is related to the taxation of taxpayers under the relevant regulations.

An important component of the process of charging depreciation is the estimate of amounts which are periodically calculated and carried to expenses. The amount of depreciation expense is determined by three factors: the depreciable amount, the useful use of the asset and the depreciation method. Because of the importance of these and other key categories we tried to present them in a comparative form in the following table 1.

Table 1 - A comparative form

Comparative categories	Accounting rules	Tax rules
1	2	3
Depreciable asset	Fixed tangible or intangible asset which: - is expected to be used for more than one accounting period; - has a limited useful life; - is held by the enterprise for the production or supply of goods and services, to be leased or for administrative purposes.	Tax fixed tangible and intangible assets are amounts that qualify for depreciable fixed tangible and intangible assets under NFRSSME, art. 50. Tax fixed tangible and intangible assets are defined in art 51. There is a requirement for a value threshold: - an amount equal to or greater than the lower of: - the value threshold for intangible fixed assets as defined in the accounting policy of the taxpayer or - seven hundred Bulgarian levs.
Depreciation schedule	Prepared for each depreciable asset or groups of depreciable assets of the same type and value.	Taxpayers prepare and implement a tax depreciation schedule for all tax depreciable assets. The schedule is tax records reflecting the information required by CITA.
Depreciable amount	The value of depreciable assets subject to depreciation and amortisation over their expected useful life. This amount is the difference between the carrying amount of an asset and its residual value.	Tax depreciable value is the historical cost of the asset debited with the charged provisions and donations associated with the asset.
Depreciation and amortisation	An expense recognised in the reporting period resulting from the allocation of the depreciable amount of an asset.	The tax depreciation and amortisation are recognised when determining the tax financial result, under the provision of CITA. Accounting depreciation is not recognised for tax purposes. When calculating the tax financial result, the accounting financial result is increased by the accounting depreciation charged, regardless of whether their reporting reduces the accounting financial result for the year.

Table 1 Continuation

1	2	3
Value of the asset	<p><i>Carrying value</i> is the amount an enterprise has on its books for an asset.</p> <p><i>Balance sheet value</i> is the amount at which the asset is recognised in the balance sheet. This value represents the difference between the carrying value and depreciation charged to date on a depreciable asset. It cannot be lower than the residual value of the asset.</p>	Tax value is the tax depreciable base of the asset, less depreciation charged.
Depreciation charge	Part of the depreciable amount, which is allocated between reporting periods.	Annual tax depreciation is the depreciation charged in the tax depreciation schedule for the year as required by CITA.
Depreciation method	The method used to determine the amount of depreciation charged over the reporting periods within the useful life of the asset. The methods are: linear and non-linear, the latter being differentiated into progressive and degressive.	Annual tax depreciation rates shall be determined on a single occasion for the year and may not exceed the amounts provided for in art. 55 of CITA by categories of assets.
Depreciation rates	<p>Rate which can be calculated in the following ways:</p> <p>a) as a percentage;</p> <p>b) as a ratio;</p> <ul style="list-style-type: none"> - ratio between the depreciation charge and the depreciable amount; - ratio between the depreciable amount of the asset and the productivity of the asset, in amounts of products, services or other production units, which the entity expects to receive from the asset. 	Regulated in art. 55 of CITA by categories of depreciable assets. All are given as percentages.
Types of depreciable assets	<p>Accounting classification of depreciable assets can be presented into the following groups:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tangible fixed assets; - intangible fixed assets; - financial fixed assets; - biological fixed assets. 	There are seven categories of depreciable assets which are listed in CITA.

Table 1 Continuation

1	2	3
	AS 4 Depreciation accounting refers to depreciation and amortisation of assets.	
Commencement of depreciation	Depreciation shall commence to be charged as from the month in which the depreciable asset is acquired or commissioned.	Tax depreciation shall commence to be charged as from the beginning of the month in which the tax depreciable asset is commissioned or as from the beginning of the next succeeding month.
Discontinuance of charging of depreciation	Charging of depreciation is discontinued from the month following the month in which the depreciable asset is decommissioned- regardless of the reasons.	Charging of tax depreciations shall be discontinued when the relevant asset is temporarily withdrawn from use /no economic benefit is derived therefrom/ for a period exceeding 12 months. Charging shall be discontinued as from the beginning of the month next succeeding the month during which the period referred to in the above sentence elapsed and shall be resumed as from the beginning of the month of re-commissioning of the said asset. The tax depreciable asset shall not be written off in the tax depreciation schedule.

In summary, we would point out the following

Accounting regulations provide alternatives while the tax legislation is imperative.

Accounting regulations for the recognition of fixed assets do not explicitly state a value threshold, while the provisions of CITA do state one.

When comparing the regulations of the tax and accounting legislation, there is a uniform approach with respect to time of commencement and discontinuance of charging of depreciation of depreciable assets.

In the accounting legislation depreciable assets are treated as assets, while the tax legislation defines them as amounts, i.e. a different approach to a definition of a single category.

Tax deductible depreciation is defined in accordance with seven categories of depreciable assets. This approach does not take into account the specifics of the

depreciable assets in the enterprise and their operating conditions. Accounting legislation allows interchangeability in selecting the depreciation method and useful lives of assets, which, other things equal, allows a greater compliance with the overall policy of the enterprise.

The principles of organisation of accounting are defined in the Accountancy Act. The entity is required to adhere to the same invariable rules in the different reporting periods. Thus it is possible to identify comparable performance indicators compared to previous reporting periods, as well as to plan expected indicators, in order to establish trends in the enterprise's financial position, the result of its operations, changes in cash flows and the elements of their own equity. This accounting information is mostly used by the entity's management. As long as the management team shall prepare and implement working rules in compliance with the law, other things being equal, they could expect to obtain reliable accounting information. This same information database is the main source, along with regulatory, operational, statistical and other such information, for making appropriate management decisions on the future development of the entity. The accounting information is directly related to the planning and control systems implemented in the enterprise. In other words, the accounting information, in particular the reporting and presentation of depreciable assets, affects the choice of innovative repair methods, supervision of the operation of the existing assets, the opportunities for scientific and technological research in the enterprise and others.

In conclusion, we can point out that the choice of a depreciation policy is entirely a management decision based on the aspects discussed above, which are related to the applicable legislation and the specifics of the operations in the enterprise. With this paper, we aimed to turn our attention once again to the importance of knowing and understanding the rules for depreciation of fixed assets, for the purposes of developing the depreciation policy of the enterprise, which is a part of its accounting policy, and certainly being in line with the overall management vision.

References

- 1 Kuter M.I. Theory of Accounting. – Moscow, 2003.
- 2 Accountancy Act. Prom. SG 98 of November 16, 2001. Last amend. SG 99 of December 16, 2011. – Sofia, 2011.
- 3 Corporate Income Tax Act, in force as from January 1, 2007, prom. SG 105 of December 22, 2006, last. amend. SG 99 of December 16, 2011. – Sofia, 2011.
- 4 NFRSSME - 2008. - Sofia: Publishing House Coman, 2007.

Гергана Николова,
доктор PhD, шеф-ассистент профессора
Бургасского Свободного университета, Болгария

Управленческое решение амортизационной политики бизнес-предприятия

В данной работе предлагается концепция амортизационной политики коммерческого предприятия. Были обсуждены различные аспекты содержания, и представления амортизационной политики как части учетной политики предприятия. Показан выбор амортизационной политики и пути его управления, как с точки зрения его подготовки, так и его реализации на предприятии.

Гергана Николова,
доктор PhD, Бургасс Бостандық университеті профессорының
шеф-ассистенті, Болгария

Бизнес-кәсіпорынның амортизациялық саясатының басқармалық шешімі

Бұл жұмыста коммерциялық кәсіпорынның амортизациялық саясат тұжырымдамасы ұсынылады. Амортизациялық саясаттың түрлі аспектілері мен мазмұны кәсіпорынның есеп саясатының бөлшегі ретінде талқыланды. Кәсіпорында амортизациялық саясаттың жүзеге асырылуы және оның дайындығы тұрғысынан таңдауы және басқару жолдары көрсетілді.

УДК 341: 339.5

С. Алибеков,
д.ю.н., профессор КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

КАЗАХСТАН И ВТО: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Раскрыты перспективы Казахстана в формате Всемирной Торговой организации / ВТО и вопросы, вытекающие из необходимости приведения национального законодательства в соответствие с обязательствами, правилами и нормами этой организации. Например, в соответствии с законодательством могут устанавливаться ограничения на ввоз в Республику Казахстан и вывоз из Республики Казахстан товаров и транспортных средств. При этом акты, устанавливающие такие ограничения, подлежат опубликованию не менее чем за тридцать

дней до их введения в действие. Показано, что степень воздействия государства на торговлю в последние годы возросла, благодаря нетарифным ограничениям, которые создают неопределенность в международной торговле из-за своего скрытого характера, что дает возможность правительству действовать более бесконтрольно. Показано, что ВТО выступает против количественных ограничений в торговле и за замену их тарифами.

Ключевые слова: Всемирная Торговая Организация, таможенная пошлина, меры тарифного и нетарифного регулирования, льготы и преференции, валютный контроль

Интеграция Казахстана в механизм регулирования международной торговли (в виде либерализации внешнеэкономических связей) требует выполнения общепринятых правил Всемирной торговой организации и международных обязательств. ЕврАзЭС, Таможенный союз, двухсторонние соглашения и др. форматы участия Казахстана в интеграционных процессах требуют также упорядочения государственного управления. В частности, таможенная политика, механизм работы государственных структур по ее реализации должны соответствовать этим требованиям, что потребует отмены почти всех средств административного регулирования экспорта, кроме стратегически важных сырьевых товаров.

В целях гармонизации нормативных документов по применению статьи VII ГАТТ/ВТО и Соглашения о таможенной оценке в Таможенный кодекс было включено определение таможенной стоимости товаров, ввозимых на таможенную территорию Республики Казахстан. Тем самым, Таможенный кодекс основывается на общих принципах таможенной оценки Генерального соглашения по тарифам и торговле (ГАТТ), статья VII которого посвящена таможенной оценке и основой для определения размеров таможенных сборов будет являться стоимость затрат таможенных органов за выполнение таможенных процедур.

В соответствии с законодательством могут устанавливаться ограничения на ввоз в Республику Казахстан и вывоз из Республики Казахстан товаров и транспортных средств. При этом акты, устанавливающие такие ограничения, подлежат опубликованию не менее чем за тридцать дней до их введения в действие. Степень воздействия государства на торговлю в последние годы возросла благодаря во многом нетарифным ограничениям, которые создают неопределенность в международной торговле из-за своего скрытого характера, что дает возможность правительству действовать более бесконтрольно. Поэтому ВТО выступает против количественных ограничений в торговле и за замену их тарифами.

Казахстан планирует при сохранении адвалорной ставки применение минимальной и максимальной стоимости прямых и косвенных затрат для того, чтобы сборы не превышали стоимость таможенного оформления импортируемой продукции. Прямые затраты включают в себя затраты,

связанные непосредственно с таможенным оформлением импортируемой продукции. Косвенные затраты включают в себя затраты для осуществления всех видов таможенной деятельности, в том числе и таможенное оформление импорта. При определении минимального сбора используются только прямые затраты на таможенное оформление импорта. При этом используется время, затраченное сотрудником на проведение таможенных процедур, и средние затраты на каждого сотрудника. Максимальный сбор определяется путем использования прямых и косвенных затрат. При этом учитывается 60% общих затрат на служащего и все прочие расходы на таможенное оформление.

Необходимо также проведение расчетов минимальной и максимальной стоимости прямых и косвенных затрат на оформление одной грузовой таможенной декларации, при этом сумма затрат на оформление деклараций напрямую зависит от затрачиваемого времени на досмотр, специфики оформления документов и иных операций.

Существующие проблемы точного определения таможенной стоимости вкуче с таможенно-тарифными методами и налогами, на взгляд автора, составляют определенные барьеры во внешнеторговой деятельности. Наиболее распространенным и традиционным способом регулирования внешней торговли является таможенный тариф, своеобразный косвенный налог, который взимается за товар, ввозимый или вывозимый из таможенной территории и который не может изменяться в зависимости от факторов общего уровня налогообложения и стоимости услуг, оказываемых таможней.

Поскольку таможенный тариф является своеобразным косвенным налогом, он влияет на цену товара. В таможенной практике товаром называется в основном только движимое материальное имущество. Таможенная территория – это территория, на которой контроль за экспортом и импортом осуществляет единое таможенное учреждение. Границы таможенной территории могут не совпадать с границей государства. Например, при таможенных союзах нескольких государств или когда по географическим условиям установление таможенного контроля не представляется возможным или удобным. Границы таможенной территории устанавливаются правительством каждой страны.

Таможенная пошлина имеет два существенных признака. Во-первых, она может изыматься только государством и поэтому поступает в республиканский, а не в местный бюджет. Во-вторых, импортная пошлина применяется к товарам иностранного происхождения.

Таким образом, какие бы средства не использовались для ограничения импорта, эти ограничения обычно защищают отечественные фирмы от иностранной конкуренции. Чтобы определить степень защиты, нужно выяснить, насколько в результате этих ограничений внутренние цены импортных товаров превышают те цены, которые были бы при отсутствии защиты. Следует отметить, что Правительство Республики Казахстан

приняло решение о необходимости гармонизации ставок акцизов к моменту вступления Казахстана в ВТО.

Меры тарифного и нетарифного регулирования, а также экономические методы регулирования являются достаточно действенным инструментом государства. «Казахстанская экономика, - пишут ученые-экономисты, - регулируется посредством комбинации тарифных и нетарифных мер» [1, с. 115].

Меры тарифного регулирования в соответствии с Таможенным кодексом - это установленные Правительством Республики Казахстан меры, обеспечивающие государственное регулирование внешнеэкономической и иной деятельности в сфере таможенного дела, с использованием таможенного тарифа при перемещении товаров и транспортных средств через таможенную границу Республики Казахстан. Таможенный тариф Казахстана в среднем составляет 11%, что превышает, к примеру, страны Европейского союза (3,5%), на сырьевые товары – 3,79%, на промышленные товары – 11,43%. Таможенный тариф представляет собой систематизированный в соответствии с Товарной номенклатурой внешнеэкономической деятельности (ТН ВЭД) перечень ставок таможенных пошлин, применяемых к товарам, перемещаемым через таможенную границу Казахстана.

Меры же нетарифного регулирования – запреты и ограничения на ввоз в Республику Казахстан и вывоз из Республики Казахстан товаров и транспортных средств, квотирование, лицензирование, подтверждение соответствия стандартам и требованиям безопасности товаров (в том числе технические, фармакологические, санитарные, ветеринарные, фитосанитарные, радиационные, экологические стандарты) и иные требования, устанавливаемые законодательными актами Республики Казахстан и (или) нормативными постановлениями Правительства Республики Казахстан.

Регулирование внешнеэкономических связей в целом осуществляется главным образом экономическими методами с помощью таможенных пошлин, а также налогов и сборов. Значение административных методов регулирования резко снизилось, но эти методы сохраняют свое значение в определенных сферах внешнеэкономической деятельности, где они успешно дополняют экономические методы, а поэтому государство не может полностью отказаться от их использования. Для защиты отечественного производства всеми странами применяется механизм таможенного обложения импортных товаров.

Объективной основой импортных таможенных пошлин является разница между мировыми и национальными ценами. Как правило, в передовых странах нет резких различий в уровне производительности труда (что влияет на национальные цены), и уровень таможенных пошлин относительно низок. В развивающихся же странах при высоком уровне национальных издержек для защиты отечественного производителя применяются значительно более высокие таможенные пошлины на импортные товары. Развитие международного разделения труда сопровождается сокращением

национальных различий в уровне производительности общественного труда, что создает в перспективе условия для снижения импортных пошлин во всех или в большинстве стран.

Однако эта общая закономерность допускает определенные исключения: в отдельных странах в определенные периоды развития производительность труда может снижаться, как это имело место в Казахстане или, например, в Российской Федерации, когда характерными являлись рост инфляции и внутренних цен (в России ежегодно до пяти и более раз). Мировые цены в это время остаются стабильными и даже снижаются. В этих условиях отсутствуют предпосылки для снижения импортных пошлин на иностранные товары. На сегодняшний день ситуация меняется в обратную сторону, когда растут мировые цены на важные продукты и товары, что влечет повышение цен на внутреннем рынке и государству необходимо адекватно реагировать.

Для защиты отечественного производства весьма важно определить, какой уровень национальных издержек следует признать экономически обоснованным и требующим определенной защиты от иностранной конкуренции. Естественно, эта защита не может распространяться на технически отсталые, бесперспективные предприятия и производства, чьи индивидуальные издержки значительно превышают средний национальный уровень, что означало бы консервацию технической и экономической отсталости. Основная часть национальных производителей способна выпускать продукцию с ограниченной конкурентоспособностью, т.е. не выдерживающую конкуренцию на мировом рынке, но конкурентоспособную на внутреннем рынке при условии определенной защиты этого рынка от иностранной конкуренции.

Иную экономическую природу имеет таможенная пошлина на экспортируемые товары. Она взимается по ограниченной номенклатуре товаров, определяемой Правительством, и основание для взимания должны возникать, когда национальные издержки и цены ниже мирового уровня. Экспортные пошлины могут применяться к изделиям старины и искусства, а также на интеллектуальную продукцию, разработка которой финансировалась государством, и поэтому вся эта продукция может в определенном смысле рассматриваться как национальное достояние. Отмена экспортных квот и перспектива постепенного отказа от экспортных пошлин не означает, что государство в лице таможни не должно уделять внимание экспортным сделкам.

К числу нетарифных ограничений можно отнести квотирование, которое представляет собой ограничение в количестве или в стоимостном выражении объема продукции, разрешенной к ввозу в страну (импортная квота) или вывозу из страны (экспортная квота) за определенный период. Государство осуществляет квотирование путем выдачи лицензий на импорт или экспорт ограниченного объема продукции и в то же время ограничивает торговлю без лицензий. При квотировании доходы может полностью или частично получает импортер. У квоты есть преимущества и недостатки, при этом

государство гарантирует ограничение импорта до определенной величины, используя этот инструмент внешнеторговой политики и оказывает поддержку конкретным предприятиям. К негативным эффектам можно отнести создание определенных условий монополизации экономики из-за ограничения ценовой конкуренции, а также произвольное, а потому часто неэффективное распределение лицензий. Пока к распространенным нетарифным инструментом можно отнести и экспортные самоограничения. В этом случае страны-экспортеры сами берут на себя обязательства по ограничению экспорта в данную страну. По сути, добровольные экспортные ограничения представляют собой ту же квоту, только устанавливаемую не импортером, а экспортером. Последствия этой меры оказались более отрицательными, чем от использования тарифов импортных квот. К негативным эффектам добавляется государство отдает эти деньги зарубежным экспортерам вместо получения дополнительного дохода от таможенных пошлин и продажи лицензий.

Для защиты национальных производителей государство может не только ограничивать импорт, но и поощрять экспорт. Одна из форм такого стимулирования – экспортные субсидии, или льготы, предоставляемые государством экспортерам для расширения вывоза товара за границу. Благодаря этому экспортеры могут продавать свою продукцию на внешнем рынке дешевле, чем на внутреннем. Производителям, получающим субсидию, становится выгодно продавать товар на внешнем рынке. Для этого им необходимо снизить цены.

Но так как это снижение цен покрывается субсидией, то экспорт увеличивается. Увеличение экспорта может сокращать количество товаров на внутреннем рынке. Потребители несут потери, а производители получают дополнительный выигрыш. При этом надо учитывать размер субсидии для страны в целом, поскольку потери страны будут больше, чем прибыли.

Распространенной формой конкурентной борьбы является демпинг. В этом случае экспортер продает товар на рынке по цене ниже той, по которой он продавал бы на внутреннем рынке своей страны. Демпинг может быть следствием внешнеторговой политики государства, если экспортер получает субсидию, или может стать результатом ценовой дискриминации, когда фирма-экспортер, являющаяся монополистом, добивается максимального дохода на внешнем рынке с помощью снижения цен и увеличения продаж.

Экономические санкции – наиболее жесткая форма ограничения внешней торговли. Примером их является торговое эмбарго, т. е. запрещение ввоза в страну или вывоза из страны товаров. Эмбарго вводится обычно по политическим мотивам, наносит ущерб и стране вводящей эмбарго, и стране, против которой оно вводится. С политической точки зрения применение эмбарго оправдывает себя, если страна, вводящая его, может относительно безболезненно сократить объем своего экспорта, а страна, против которой вводится эмбарго, сильно зависит от внешней торговли.

Лицензионная система Казахстана регулирует ввоз и вывоз ограниченного круга товаров. К ним относятся товары, в отношении которых лицензирование введено по соображениям охраны жизни и здоровья населения, нераспространения оружия массового поражения, государственной безопасности, обеспечения правопорядка, защиты окружающей среды.

Налоговые льготы предоставляются в зависимости от объемов инвестиций в основные средства (основной капитал) и принадлежности к приоритетным секторам экономики. Освобождение от обложения таможенными пошлинами предоставляется в случае отсутствия производства на территории Республики Казахстан ввозимых товаров или их производства в ограниченном количестве, не позволяющем осуществлять деятельность в соответствии с инвестиционным проектом. В целом, в соответствии с налоговым законодательством оборот по реализации товаров на экспорт, за исключением экспорта лома цветных и черных металлов, облагается по нулевой ставке НДС.

Предоставление льгот и преференции регулируется Указом Президента Республики Казахстан от 6 марта 2000 года № 349 «Об утверждении правил предоставления льгот и преференций при заключении контрактов с инвесторами, осуществляющими инвестиционную деятельность в приоритетных секторах экономики» путем заключения Контракта с инвестором. Предоставление льгот и преференций осуществляется на основании национального режима.

Кроме того, нормативными правовыми актами могут предусматриваться предоставления скидок с тарифов на услуги естественных монополистов. Эти акты разрабатываются в соответствии с законами Республики Казахстан «О транспорте в Республике Казахстан», «О естественных монополиях», «О развитии конкуренции и ограничении монополистической деятельности» с целью установления единого порядка введения и отмены понижающих коэффициентов к тарифам на перевозки грузов транспортным предприятием, подлежащим государственному регулированию. Понижающие коэффициенты устанавливаются к тарифам на перевозки продукции какой-либо отрасли экономики на основе расчета экономической эффективности этой меры для государства, экономической целесообразности для транспортного предприятия и клиента. Основными критериями целесообразности установления понижающих коэффициентов являются сохранение налоговых платежей в бюджет, привлечение нового грузопотока - увеличение объемов перевозок, возможность использования незадействованных или слабо задействованных участков, экологическая опасность побочной продукции промышленного производства.

Применение установленных понижающих коэффициентов осуществляется при условии отсутствия у клиента дебиторской задолженности или при условии ее погашения в соответствии с графиком погашения, увеличения (сохранения) объемов перевозок по сравнению с предыдущим периодом. Понижающие коэффициенты устанавливаются на определенный период.

Критериями целесообразности отмены понижающих коэффициентов являются экономическая неэффективность дальнейшего применения понижающих коэффициентов для государства и (или) транспортного предприятия или несоответствие основным критериям.

В обороте государственного регулирования с 1997 года появляется дополнительный инструментарий, который в частности, включает паспорт сделки по экспорту, досье по экспорту, дело по экспорту, журнал по экспорту, паспорт сделки по импорту, досье по импорту, дело по импорту, журнал по импорту, ведение которых были возложены на таможенную, а подача необходимых документов на участников экспортно-импортных операций (экспортеров и импортеров). Основным органом валютного контроля и надзора остается Национальный банк Казахстана.

Экспортеры и импортеры, осуществляющие в Республике Казахстан экспортно-импортные валютные операции, обязаны, в частности, представлять органам и агентам валютного контроля все запрашиваемые документы и информацию об осуществлении экспортно-импортных операций; допускать работников органов валютного контроля к осуществлению проверки любых документов, связанных с осуществлением экспортно-импортных операций.

Кроме того, в механизме государственного регулирования используется Всеобщая система преференций, предоставляющей в одностороннем порядке промышленно развитыми странами тарифных льгот при импорте товаров из развивающихся стран.

В Казахстане практически завершается процесс приведения законодательства в соответствии с международными правилами и стандартами и при этом важным представляется сохранить национальные интересы.

Список литературы

1 Казахстан: анализ торговой и инвестиционной политики. – Алматы, 2002. - С. 115-116.

С.Т. Алибеков,

з.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Қазақстан және ДСҰ: (жағдайы мен келешегі)

Мақалада С.Т. Алибеков ДСҰ-ның үлгісіндегі Қазақстанның жетістіктері және осы ұйымның нормалары мен ережелеріне, міндеттемелеріне ұлттық заңнаманы сәйкестендіру қажеттілігінен туындайтын мәселелерді қарастырған. Мысалға, заңға сәйкес Қазақстан Республикасына тауарларды мен көлік құралдарын әкелу және әкетуге шектеулер қойылуы мүмкін. Осындай шектеулерді қоятын актілер күшіне енгенге дейін отыз күн бұрын

жариялануға жатады. Тікелей халықаралық саудада өзінің жасырын мінез-құлқын жасайтын тарифсыз шектеу арқылы, соңғы жылдары мемлекеттің саудаға әсерінің дәрежесі артып отыр және үкіметтің бақылаусыз әрекет етуіне мүмкіндік береді. ДСҰ саудадағы сандық шектеулерге және басқа тарифтермен алмастыруға қарсы екенін көрсетіп отыр.

S.T. Alibekov,

Professor, doctor of legal sciences c.p.s., professor,
KazUR&WL Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan

Kazakhstan and WTO: state and prospects

In the article is considered the prospects of Kazakhstan in the format WTO and questions, following from the necessity of bringing a national legislation into line with obligations, rules and norms of this organization. For example, in accordance with a legislation limits can be set on an import in Republic of Kazakhstan and export from Republic of Kazakhstan commodities and transport vehicles. Thus acts, setting such limitations, are subject to the publication no less what thirty days prior to their introduction to the action. It is shown that the degree of influence of the state on trade grew the last years, due to untariff limitations that create a vagueness in international trade from the hidden character, that gives an opportunity to the government to operate more uncontrolledly. It is shown that WTO argues against quantitative limitations in trade and for replacement their tariffs.

УДК 338.2

Р.А. Муратова,

к.э.н., ст.преп.кафедры «Экономика и менеджмент»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ СТРАН СНГ, ВСТУПИВШИХ В ВТО

В статье приводится анализ экономических последствий для некоторых стран СНГ, вступивших в ВТО после обретения независимости. Оцениваются как положительные, так и отрицательные стороны. В статье приведен анализ процедуры вступления Кыргызстана, Грузии, Армении, Российской Федерации и Украины, а также оцениваются перспективы вступления Казахстана в эту международную организацию. В статье указывается на необходимость подготовительного периода предприятий реального сектора экономики перед вступлением страны в ВТО.

Ключевые слова: Всемирная торговая организация, валовый внутренний продукт, условия вступления, процедура переговоров

Вступление стран в ведущую международную организацию ВТО (правопреемницу ГАТТ) является необходимым условием экономической интеграции в глобальное экономическое пространство, что предполагает обязательное соблюдение международных стандартов, требований и принципов осуществления международной торговли и развития международных экономических отношений. В настоящее время в ВТО входят 159 государств, в том числе: 155 международно признанных государств-членов ООН, частично признанный Тайвань, а также две зависимые территории (Гонконг и Макао) и Европейский союз [1].

Вступление стран бывшего СССР происходило значительно позже многих стран мирового экономического сообщества из-за закрытости экономики и экономических катаклизмов, последовавших после распада стран социалистического блока.

Из бывших республик СССР в состав ВТО в середине 2009 г. входили следующие страны-члены СНГ - Армения, Грузия (юридически оформила свой выход из СНГ в августе 2009 г.), Киргизия, Молдова, а также Украина (подписавшая соглашение о вступлении в ВТО в феврале 2008 г.).

В 2012 году Российская Федерация вступила в ВТО после почти двадцати лет переговоров и согласований. Казахстан также прошел все многолетние процедуры согласований и вступление страны в ВТО ожидается уже в ближайшие годы.

В состав ВТО вошли и все прибалтийские страны - Латвия, Литва, Эстония, так как экономика этих стран хотя и была тесно интегрирована в экономическое пространство СССР, но уровень межхозяйственных отношений не был столь высок из-за того, что присоединение прибалтийских государств охватывает сравнительно короткий исторический период после завершения второй мировой войны.

Одна из первых стран вступивших в ВТО стала Киргизия, которая является членом ВТО с 1998 года. Процедура присоединения Киргизии к ВТО была одной из самых быстрых в истории организации и заняла всего два с половиной года, тогда как в среднем переговорный процесс длится четыре – шесть лет. Это было обусловлено сложившейся тяжелой экономической ситуацией после распада СССР, трудностями формирования новых экономических международных отношений с о странами мировой хозяйственной системы. И в этой связи руководство страны видело выход из создававшейся ситуации в ускорении интеграции в мировое экономическое пространство посредством ускоренного вхождения во Всемирную торговую организацию, правопреемницу генерального анетства по торовле и тарифам. По причине ускоренной процедуры вступления в эту международную организацию был принят либеральный режим международной торговли, дающий преимущественное право международным

компаниям и организациям осваивать национальный рынок республики, что привело вследствие низкой конкурентоспособности слабого национального товаропроизводства, иностранным компаниям доминировать в стране. При обсуждении обязательств относительно торговли товарами и оказания услуг Киргизия пошла на значительные уступки. Нерезидентам был предоставлен неограниченный доступ практически на весь рынок услуг, в том числе банковских, за исключением государственного образования, воздушно-транспортных перевозок внутри страны, электроснабжения, адвокатских и патентных услуг.

За короткий период в республике с 1992 по 1998 год было принято около 150 законодательных актов в сфере внешнеторгового регулирования, необходимых для соответствия требованиям ВТО, в частности Закон «О таможенном тарифе» и Таможенный кодекс [2].

Следует отметить, что принятый либеральный режим международной торговли по условиям ВТО, был изначально таковым и до вступления в ВТО: в Киргизии существовала единая ставка импортного тарифа в 10% независимо от вида товаров (исключения делались для развивающихся стран - 5%, стран СНГ и наименее развитых стран - 0%).

Кроме того в Кыргызстане не было каких-либо экспортных субсидий и практически отсутствовала бюджетная поддержка сельского хозяйства (менее 1% от общей стоимости сельскохозяйственного производства).

Таким образом, вступая в ВТО, стране не пришлось идти на экстренные меры по открытию своего рынка или соглашаться на какие-то обременительные условия. Более того, ей была предоставлена расширенная финансовая помощь от международных организаций.

Грузия – член ВТО с 2000 года. Грузия заявила о желании присоединиться к ВТО в июле 1996 года, а в июне 2000 стала полноправным членом этой организации. Поспешность вступления страны в ВТО, также как и КР, привела к неэффективной системе таможенной политики, в результате чего не были введены особые таможенные тарифы на сырье, сельхозоборудование, компьютерную технику, гражданскую авиацию и фармацевтику [3].

Несмотря на растущий с каждым годом оборот внешнеторговых операций, сальдо по-прежнему остается отрицательным, причем если в 2000 году оно составляло 385 млн долл. США, то в 2010 году – 1624 млн. долл. США. Однако вступление страны в ВТО по мнению его руководства несет множество пока еще нереализованных возможностей.

Армения вступила в ВТО в 2003 году 5 февраля, став 145-й страной в организации – причем после длительных, продлившихся 10 лет переговоров.

Для страны членство в организации имело ряд последствий. Среди положительных аспектов стоит отметить тот факт, что армянский производитель получил выход на европейские рынки. До вступления в ВТО из Армении в Европу вывозились в большом количестве фактически только раки.

Среди негативных факторов можно рассматривать введение НДС на сельскохозяйственную продукцию, которая до этого была освобождена от этого налога, что повлекло за собой повышение цен.

В период 2003-2008 гг. рост ВВП страны в среднем ежегодно составлял 12%. Основными факторами роста стали внешнее финансирование, улучшение производительности труда, развитие строительного сектора и сектора услуг. Предоставление иностранным инвесторам режима наибольшего благоприятствования способствовало привлечению прямых иностранных инвестиций.

По данным Национальной службы статистики Армении, в 2003-2010 годах объем внешнеэкономической деятельности республики вырос более чем в 6,5 раз.

Доля торговли в ВВП страны составляет около 45%, торговый дефицит — 25%. В товарной структуре экспорта преобладают в основном цветные металлы (медь и молибден), драгоценные камни, металлы и полезные ископаемые. В 2008 году они составили почти две трети экспорта страны и чуть более 50% в 2009 году. Средневзвешенный применяемый импортный таможенный тариф Армении является одним из наиболее низких тарифов, используемых членами ВТО. Он составляет по ставке РНБ 2,7% [4].

При этом Армения не использует тарифные квоты, 73% тарифных линий не облагаются пошлинами и почти все остальные являются предметом 10%-й пошлины. Средневзвешенный связанный тариф Армении составляет 8,5%, тогда как у стран с формирующейся экономикой Бразилии и Индии — 31,4% и 49% соответственно и у развитых стран Канады и США — 6,5% и 3,5% соответственно.

Во многих областях, в частности в торговле услугами, торговый режим более либеральный, чем зафиксированный в обязательствах, которые Армения приняла в процессе присоединения к ВТО. Армения взяла обязательства по 11 секторам услуг из 12 существующих с 97 позициями из 160 возможных.

По оценке Всемирной туристской организации, в Армении темпы роста в сфере туризма свидетельствуют о расцвете этой сферы. Если в 2001 году Армению посетили всего 140-150 тысяч туристов, то в 2011 году эта цифра составила около 750 тысяч.

Единственным протекционистским барьером, потребовавшим серьезных переговоров страны с ВТО, было отсутствие обложения сельхозпродукции НДС.

В результате была достигнута договоренность о том, что с 2009 года Армения вводит налогообложение совместно с государственными субсидиями.

По мнению экспертов, остается актуальной проблема дискриминации товаров и услуг армянских производителей, возникают проблемы транзита грузов через территорию Грузии, по сравнению с другими странами (тариф на транзит армянских грузов почти на 50% выше тарифа для

азербайджанских грузов). Высокие транспортные тарифы приводят к повышению себестоимости и снижению конкурентоспособности армянских товаров на внешних рынках.

Армянские товары в большинстве случаев не могут конкурировать с более дешевыми и доступными товарами из Турции, Грузии и Азербайджана вследствие слишком больших транспортных расходов.

Тем не менее, экспорт фруктов и овощей в страны ближнего зарубежья растет каждый год — в 2012 году он увеличился на 85% по сравнению с предыдущим годом.

Руководство республики ожидает активного выхода на мировой рынок субъектов малого и среднего предпринимательства в тех отраслях, которые не требуют больших расходов на транспортировку (сектор услуг, информационных технологий, пищевая и легкая промышленность). Их конкурентные преимущества складываются из дешевой рабочей силы и низких издержек.

После 15-летних переговоров 18 мая 2008 года Украина присоединилась ко Всемирной торговой организации. С одной стороны Украина добилась снижения пошлин на поставку своих товаров и открыла для себя рынки 150 стран-членов ВТО, с другой – снизила или обнулила пошлины на импортные товары. Украина вступила в ВТО на не очень выгодных условиях по политическим соображениям, из-за поспешности, с которой принималось решение, и низкого профессионального уровня участников переговорного процесса.

Эксперты оговариваются, что во всех потерях Украины за последние три года, конечно, нельзя винить только вступление в ВТО, потому что по времени это совпало с мировым финансовым кризисом. И все же, вступление в ВТО и открытие границ стало одной из причин, по которым в 2009 году ВВП Украины уменьшился на 15%. Для сравнения: ВВП экономика стран Евросоюза за это же время снизился всего на 3-4%.

Отрицательное сальдо торгового баланса Украины в 2010 году увеличилось по сравнению с 2009 годом в 1,6 раза и составило 9,3 млрд. долларов, в первом полугодие 2011 года в 2,3 раза превышает уровень первого полугодия 2010 года и составляет 5,5 млрд. долларов.

Не все отрасли Украины смогли прорваться на зарубежные рынки из-за низкой конкурентоспособности, тогда как внутренний рынок страны стал открыт для иностранных производителей, что привело к вытеснению отечественных товаров импортными. За три года многие украинские предприятия понесли значительные убытки, снизили объемы производства или просто закрылись, десятки тысяч человек потеряли работу. Особенно пострадали отрасли, занятые не в добывающих секторах, а предприятия обрабатывающих отраслей, выпускающие продукцию с высокой добавочной стоимостью.

Бизнес в лице Федерации работодателей Украины провел анализ различных отраслей промышленности Украины, чтобы понять, как на них

повлияло вступление страны в ВТО. По подсчетам Федерации работодателей Украины, только в двух отраслях сельского хозяйства – в сахарной отрасли и в свиноводстве – рабочие места потеряли около 500 тыс. человек за три года с 2008 года, когда Украина вступила в ВТО [4].

Однако согласно правилам ВТО, страны могут пересмотреть условия членства в ВТО раз в три года. Поэтому у Украины появилась возможность скорректировать условия пребывания в ВТО. Но нынешние печально известные события на Украине осложняют вопросы регулирования и пересмотра договоров с ВТО.

До вступления Украины в ВТО пошлинные ставки в 25% защищали предприятия автопроизводства, благодаря этому на Украине были созданы мощности по производству 400-450 тыс. автомобилей (ЗАЗ, «Богдан Моторс» и «Еврокар»). После вступления страны в ВТО по условиям соглашения таможенные пошлины были снижены и отрасль потеряла инвестиционную привлекательность, вследствие чего инвесторы не готовы вкладываться в местный рынок, им выгоднее импортировать готовую автомобильную продукцию.

Относительно поддержки сельхозпроизводства имеют место дифференцированные условия для разных стран. К примеру Евросоюз имеет бюджет поддержки сельхозпроизводителей в 46 млрд евро, а Украина – всего 300 млн. евро [3].

По мнению федерации работодателей страны, будущее Украины за агропромышленным комплексом, за более глубокой переработкой зерна, мяса и другой сельхозпродукции. Для развития этого комплекса важно иметь собственное сельхозмашиностроение, которое надо защищать. До вступления Украины в ВТО действовала импортная пошлина в 30-40% в зависимости от групп товаров, однако в 2008 году появилась нулевая пошлина на ввоз импортной мебели. В итоге на Украину потекла мебель из стран Прибалтики, Китая, Италии и т.д.

Украинские производители мяса оказались в неравных условиях с игроками Европы и США. Пошлины на импортное мясо стали ниже 10%, тогда как у других стран более высокие пошлины. Если три года назад Украина импортировала 500 тыс. тонн мяса, то в 2010 году вдвое меньше – всего 150-160 тыс. тонн всех видов мяса. Большие потери понесло свиноводство. В отличие от стран Евросоюза, защитные пошлины на импорт свинины на Украине оказались ниже в 5-8 раз. В итоге на рынок Украины хлынула иностранная свинина: в 2010 году импорт свинины вырос в 2,3 раза по сравнению с 2007 годом, и составил 178,7 тыс. тонн. Украинский рынок заполонило импортное сало. За семь месяцев 2011 года было ввезено 20 тыс. тонн сала из Польши, Германии и Нидерландов [5].

Кроме того, при подписании соглашения о ВТО, Украина взяла на себя обязательство не стимулировать экспорт своей сельхозпродукции компенсациями. В то время как европейские страны, США и другие страны активно помогают своим сельхозпредприятиям.

Вступление Российской Федерации в ВТО состоялось 22 августа 2012 года послед двадцати лет переговоров и согласований. Членство в ВТО должно повысить международный престиж России и дать право участвовать в определении правил мировой торговли с учетом национальных интересов.

После сравнительного небольшого периода трудно делать какие-либо выводы о влиянии ВТО на макроэкономические показатели развития страны, что также осложняется возникшими политическим проблемами с Украинскими событиями. Поэтому можно привести лишь прогноз известных политиков и экспертов. Приведем высказывание Кристины Лагард, директора-распорядителя Международного валютного фонда, которая накануне вступления в страну в ВТО прочитала лекцию в Москве, посвященную анализу возможных последствий.

Она, в частности, заявила, что Россия не получит преимуществ от присоединения к ВТО. К.Лагард отметила, что ожидается резкое сокращение производства в следующих отраслях промышленности: легкая и пищевая промышленность, производство лекарств, медицинского оборудования, электроники, автопром, гражданское авиастроение, производство косметики, шин. Особенно пострадает агропромышленный комплекс. К.Лагард подчеркнула непринятие условий ВТО предпринимательским сектором страны. Так, по приведенным данным исследований только 10 процентов региональных предприятий (в основном, в сырьевой сфере) позитивно воспринимают идею вступления в ВТО. Остальные 90%, в силу своей неподготовленности, отсутствия опыта, и особенно изношенных мощностей, которые достигают сегодня до 70%, не выдержат конкуренции.

Возможно, также ожидается потеря продовольственной безопасности. Россия станет еще более зависимой от импорта продовольствия. Без повышения импортных пошлин вытеснить импорт с отечественного рынка будет практически невозможно. Также она заявила, что вероятно ослабление защиты потребителей от воздействия генномодифицированных и злокачественных продуктов, поскольку правила ВТО не позволяют запретить их ввоз, а те государства, которые все же его запрещают, платят большие штрафы.

Также ожидается поглощение или уничтожение отечественных финансовых институтов. Банковский и страховой сектор не выдержат конкуренции. Возможно значительное увеличение оттока капитала и отсутствие дополнительных прямых инвестиций в Россию. Вероятно увеличение оттока квалифицированной рабочей силы, поскольку в России будет невыгодно создавать не только высокотехнологические производства. Можно предполагать также увеличение тарифов на электричество и другие энергоресурсы, что приблизит их к мировым и поставит на грань разорения большинство промышленных предприятий.

ВТО - это цена на энергоресурсы, как в Европе. Отмена льгот по НДС для отдельных категорий продукции и понижению конкурентоспособности многих товаров. И, конечно же, резкое снижение платежеспособного (очень

невысокого по западным меркам) спроса на отечественные и импортные товары среди населения России [6].

Те же проблемы, как и многое из вышесказанного К.Лагард относится к экономике Казахстана. В стране цены на коммунальные услуги, значительно ниже, по сравнению, даже с РФ, но учитывая отставание в уровне доходов двух стран, можно считать эти тарифы практически равнозначными.

Вступление в ВТО является жизненно необходимой процедурой для осуществления международной торговли в цивилизованных условиях и на принципах международного разделения труда, регламентирования и международной стандартизации всех аспектов международной торговли и международных товарных потоков.

Вступление в ВТО существенно расширяет географические границы национальных экономик и дает возможности функционирования в условиях открытого экономического пространства.

Основная проблема при вступлении страны в эту ведущую международную организацию заключается в принципиально новом подходе к построению международных экономических отношений, который предполагает равенство в международном хозяйственном праве. Однако, вступление в эту организацию означает и условия конкуренции для отечественного товаропроизводителя, получающего выгоды для расширения рынков сбыта своей продукции и в то же время и новых конкурентов в лице товаропроизводителей других стран. В этой связи предприятия должны пройти жесткую конкурентную борьбу не только на внутреннем рынке, и но и получить возможности выхода на рынки других стран, что существенно расширяет их возможности. В этих условиях должна быть существенной государственная поддержка, заключающаяся в протекционистской политике защиты национального товаропроизводителя, в процедуре согласования тарифной политики со всеми странами-членами ВТО. В процессе подготовительного этапа должны быть предусмотрены отдельные инструменты для защиты агропромышленного комплекса.

Для осуществления процедуры подготовки к вступлению в ВТО необходима и внутренняя готовность национального товаропроизводства. Низкая эффективность собственного производства вследствие изношенных основных фондов многих отраслей промышленности, отсутствие развитой логистической системы требует существенного притока инвестиций в отрасли материального производства, что связано с новыми заимствованиями для страны и в этой связи существенную роль должен сыграть частный бизнес: развитие системы государственного частного партнерства, привлечение инвесторов на взаимовыгодных условиях к модернизации экономики страны и жилищно-коммунального хозяйства, являющегося основой обеспечения социально-экономических условий жизни всех слоев населения.

Список литературы

- 1 Электронный ресурс – Режим доступа – URL: <http://inosmi.ru/caucasus/20111103/177046991.html> - (дата обращения 28.11.2014).
- 2 Электронный ресурс – Режим доступа – URL: <http://articlekz.com/article/5274>. - (дата обращения 02.12.2014).
- 3 РИА Новости. [Электронный ресурс] – Режим доступа – URL: <http://ria.ru/spravka/20121121/91160744.html#ixzz3KfAWKh57> - (дата обращения 28.11.2014).
- 4 Электронный ресурс – Режим доступа – URL: <http://webpolitician.ru/node/26> - (дата обращения 28.11.2014).
- 5 Электронный ресурс – Режим доступа – URL: <http://economics.unian.net/industry/> - (дата обращения 28.11.2014).
- 6 The Wall Street Journal. – 2011. - 17.03.

Р.Ә. Мұратова,

э.ғ.к., «Экономика және менеджмент» кафедрасының аға оқытушысы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

ДСҰна кірген ТДМ елдерінің экономикалық салдары

Тәуелсіз мемлекеттің одағының елінің кіру- ДСҰ әр түрлі жағымды және жағымсыз арттармен қоса беріледі. Ажырымдар артықшылықтың жүзеге асуының дәрежесінде ДСҰ кіру рәсімінің алғашқы бастапқы шарттарымен белгіленеді. ДСҰ Кірудің артықшылығының жүзеге асуының экономикалық және саяси шарттары өзара байланысады. Мақалада Қырғыстанның, Арменияның, Ресей Федерациясының және Украина мемлекеттерінің ДСҰна кіру тәртібіне анализжасалған. Соныменқатар, мақалада ДСҰ кіру кезінде алдын-ала экономика сектрларының дайындық кезеңдерден өту қажеттілігі айтылған.

R.A. Muratova,

candidate of Economic Sciences,
a head teacher of International relations faculty International law sub-faculty
of Ablai Khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

Economic consequences for the CIS countries that joined the WTO

Accession of the Commonwealth of Independent States in the WTO is accompanied by various both positive and negative consequences. Differences in the extent to which the benefits of the WTO due to the initial baseline accession process. Economic and political conditions of realization of the benefits of joining the WTO interdependent. The article provides an analysis of the economic impact of some CIS countries that joined the WTO after gaining nezavisimosti.Otsenivayutsya both positive and negative sides. The article provides

an analysis of protsedury entry Kyrgyzstan, Georgia, Armenia, Russian Federation and Ukraine, as well as, the prospects of Kazakhstan's accession to this international organization. The article points to the need for a preparatory period of the real sector of the economy before vstpleniem WTO.

УДК 341: 339.5

Ұ. Смадиярқызы,

студент 3 курса, факультет международных отношений

КазУМОиМЯ им. Абылай хана Алматы, Казахстан

А.С. Мукашева, ст.преподаватель

КазУМОиМЯ им. Абылай хана Алматы, Казахстан

ВТО ДЛЯ КАЗАХСТАНА?

Сегодня возникает множество споров о благе и зле процесса и перспективы функционирования Республики Казахстан во Всемирной Торговой Организации.

В рамках данной статьи, нашей задачей является дать правовую оценку готовности правовой базы Республики Казахстан к этому процессу и готовность нормально функционировать в рамках данной Международной организации.

Однако учитывая то, что целью организации является поддержание торгового процесса между странами, нами будут затронуты и экономические аспекты данных процессов.

Ключевые слова: международная организация; правовая система, законодательство, проблемные вопросы, регулирование, налогообложение, интеллектуальная собственность, правовой спор, готовность

Для определения готовности к процессу вхождения Казахстана в ВТО, необходимо определить этапы данного процесса.

Согласно сведениям Центра Развития Торговой Политики процесс вхождения к ВТО состоит из трех этапов:

1. Государство предоставляет полную информацию обо всех аспектах своей торговой и экономической политики, а также указывает, каким образом они соответствуют принципам ВТО. Данные документы предоставляются в виде меморандума и анализируются специально сформированной для этих целей Рабочей группой. Названная группа состоит из стран, проявивших интерес к обсуждению условий членства вступающей страны в ВТО. Члены ВТО проводят прямые переговоры с государством, намеревающимся вступить в эту организацию. В ходе переговоров должны быть урегулированы имеющиеся спорные вопросы, включая ставки таможенных

пошлин и обязательства при доступе к рынкам товаров и услуг. При принятии обязательств новым членом ВТО они автоматически применяются и в отношении других членов организации по принципу «Торговля без дискриминации».

2. После окончания переговоров и анализа торгового режима вступающей страны, Рабочая группа готовит специальный доклад о потенциальном участнике ВТО, включая проект Протокола вступления и Список обязательств с указанием сроков для их исполнения.

3. На заседании Генерального Совета ВТО или на Конференции министров ВТО Рабочая группа представляет документы о вступающем государстве. После этого идет формальное голосование - за прием новичка в ВТО должны проголосовать не менее двух третей членов этой организации.

Следует также отметить, что в Соглашении об учреждении ВТО установлены только общие принципы присоединения к ВТО. Условия же присоединения определяются в процессе переговоров между странами – членами рабочей группы ВТО и присоединяющейся страной. В результате, процесс становится в некоторой степени непредсказуемым, так как отдельные члены ВТО имеют право выдвинуть дополнительные требования к обязательствам присоединяющейся страны, которые выходят за рамки соглашений ВТО. Такие требования относятся к концепции «ВТО плюс». Практика недавно присоединившихся стран показывает, что минимальный набор обязательств значительно расширился и уже охватывает такие сферы, как приватизация, инвестиционный режим, связывание ставок экспортного тарифа [1].

Исходя из вышеуказанных этапов, Республика Казахстан определила цели и задачи для вступления в ВТО:

- Усиление процесса интеграции в мировую экономику;
- Снижение тарифных и нетарифных барьеров в торговле промышленными и сельскохозяйственными товарами, дальнейшая либерализация международной торговли и создание условий для свободной и справедливой конкуренции на мировых рынках;
- Регулирование международной торговли услугами на основе выработанных *принципов и правил*, ее дальнейшее расширение и постепенная либерализация путем проведения переговоров;
- *Создание механизма эффективной защиты в области торговых аспектов прав на интеллектуальную собственность с учетом различий в национальных правовых системах;*
- *Создание эффективного многостороннего механизма урегулирования торговых споров;*
- Осуществление мониторинга национальной торговой политики стран-членов ВТО;
- Доступность мировых рынков для экспорта казахстанских товаров и услуг;

- *Приведение торгового законодательства страны в соответствие с международными нормами и стандартами;*

- Формирование в стране предсказуемой торгово-инвестиционной среды;

- Обеспечение функций «переговорной площадки» для периодического проведения многосторонних торговых переговоров [2].

При рассмотрении мировой практики, мы можем увидеть недавно прошедший процесс вступления в данную Торговую организацию наших ближайших соседей и стратегических партнеров – Российской Федерации. Россия добивалась права на вступление в торговый клуб с середины 90-х годов. Более 10 лет страна вела переговоры с другими членами организации, так как, по условиям ВТО, ни один из участников клуба не должен быть против вступления нового члена. Особенно тяжелыми у России получились переговоры с США, Европейским Союзом и Грузией, из-за чего долгое время РФ была единственным крупным государством мира, которое не состояло в ВТО [3]. Таким образом, барьером вступления в организацию для нашей страны могут также явиться международные отношения с уже состоящими в организации странами. Однако риск возникновения данного барьера значительно ниже, ведь следуемая на сегодня внешняя политика Казахстана преследует цели поддержания дружелюбных международных отношений.

В то время, как ошибки в процессе вступления в ВТО, допущенные нашими «соседями» и родственным народом – Киргизией, могут быть вполне реальны.

Так, эксперты считают, что Кыргызская Республика не смогла извлечь ощутимых экономических выгод от вступления в ВТО и что это был лишь политический шаг. Так, Р.Могилевский из Центра экономических исследований пишет: «Преимущества, которые Кыргызстан извлек из членства в ВТО, заключаются, главным образом, в том, что был закреплен ранее избранный курс на формирование конкурентоспособной рыночной экономики. Видимых же немедленных и непосредственных выгод страна не получила». Отрицательных последствий, если верить аналитикам, оказалось гораздо больше, и опыт участия Кыргызстана в ВТО в целом рассматривается другими участниками СНГ как негативный по следующим причинам:

– из-за слишком быстрого вступления в ВТО недостаточно проработаны условия присоединения – страна взяла на себя слишком высокие обязательства на уровне развитой страны, каковой Кыргызстан не является;

– страна пошла на серьезные уступки (Кыргызстан присоединился почти ко всем секторальным инициативам и необязательным соглашениям ВТО, что резко ограничило возможность защиты национального рынка);

– открытие внутреннего рынка привело к росту доли импортного сырья в производстве из-за неспособности конкурировать с более дешевыми и качественными иностранными товарами;

- произошло резкое ухудшение отношений с традиционными торговыми партнерами, не являющимися членами ВТО (соседи Кыргызстана ввели таможенные ограничения для защиты своих товаропроизводителей);
- членство в ВТО препятствует активному участию республики в процессе интеграции на постсоветском пространстве;
- не произошло ожидаемого роста прямых иностранных инвестиций в экономику.

Более того, в ходе функционирования Кыргызской Республики в рамках организации, был выявлен ряд проблем, возникновение которых много вероятен и в Республике Казахстан:

- небольшой внутренний рынок и низкий уровень доходов населения;
- низкое качество отечественной продукции, устаревшие стандарты;
- низкий уровень инноваций;
- недостаточный интерес со стороны иностранных инвесторов [4].

В целях осуществления задач и достижения поставленной цели по вступлению в ВТО, Законодатель Республики Казахстан уже сегодня принял меры по созданию благоприятной правовой среды для успешного вступления в настоящую Международную организацию. Выражением действий Законодателя явилось Положение «О Межведомственной комиссии по вопросам Всемирной торговой организации».

Основными задачами Межведомственной комиссии по вопросам ВТО, согласно п.1 положения «О Межведомственной комиссии по вопросам Всемирной торговой организации», являются разработка мероприятий, подготовка предложений о внесении необходимых изменений и уточнений в механизм внешнеэкономических связей Республики Казахстан и законодательство Республики Казахстан с целью обеспечения их соответствия принципам и правилам ВТО, принятие с учетом итогов многосторонних торговых переговоров в рамках ВТО соответствующих мер по обеспечению национальных интересов Республики Казахстан [5].

Также на сегодня переговоры по вопросам интеллектуальной собственности в рамках ВТО завершены и проблемные вопросы, возникавшие в ходе переговорного процесса, были сняты. Так как Министерство юстиции в рамках своей компетенции совместно с Министерством национальной экономики и другими органами с 1996 года проводит работу по приведению законодательства в соответствие с Соглашением ТРИПС. В результате проведенной работы авторское право было распространено на произведения в любой форме. Охрана компьютерных программ приравнена к охране литературных произведений. Введена ретроактивная охрана объектов авторского права, созданных до 1973 года. С учетом рекомендаций стран-членов ВТО Казахстан также ввел охрану прав авторов и исполнителей в сети интернет.

Одним из требований Соглашения ТРИПС является предоставление гражданам других стран-членов ВТО режима, не менее благоприятного, чем тот, который она предоставляет своим собственным гражданам. В этой связи

приняты меры по приведению в соответствие требованиями Соглашения ТРИПС ВТО двухсторонних межправительственных соглашений с Грузией и Республикой Узбекистан, прекращено действие межправительственного Соглашения с Кыргызской Республики. Планируется подписание [6].

Однако создание данной комиссии является лишь первым шагом к глобальной подготовке Республики к функционированию в системе данной Международной организации. Так, открытыми на сегодняшний день остаются вопросы налогообложения, правового регулирования споров с учетом различий правовых систем стран - членов ВТО и иные вопросы.

Правовое обеспечение вступления Республики Казахстан во Всемирную торговую организацию (ВТО) и введение в действие нового Налогового кодекса РК на сегодняшний день одни из наиболее актуальных правовых проблем для нашей страны. Говорить о приоритетности одной из них означало бы предпочтение внешнеэкономических проблем внутренним, и наоборот. По существу, вопрос заключается в том, насколько правовые нормы ВТО нашли отражение в налоговом законодательстве РК, так как основным условием членства в ВТО является гармонизация законодательства стран-членов в соответствии с соглашениями ВТО.

К вопросам налогообложения, регулируемым нормами ВТО, относятся таможенная пошлина, косвенные налоги, субсидирование в виде налоговых льгот, таможенная оценка товара и правила происхождения. Таможенная пошлина в широком смысле - разновидность налога, или принудительного изъятия государством. Несмотря на самые разнообразные определения налога, его основные черты также присущи и таможенной пошлине. Так, согласно определению Химичевой Н.И., налог - это обязательный индивидуальный безвозмездный платеж физических и юридических лиц, установленный представительными органами государственной власти для зачисления в государственную казну с определением их размеров и сроков уплаты. Жумабаева М.Д. корректирует определение налога как обязательного денежного или натурального платежа, установленного не представительным, а уполномоченным органом в одностороннем порядке и в надлежащей правовой форме, носящего безвозвратный, без эквивалентный и стабильный характер. Порохов Е.В. дополняет понятие налога как платежа, обеспеченного принудительной силой государства, периодически производимого налогоплательщиком от своего имени и за свой счет в пользу государства при наличии юридических фактов, объявленных государством в налоговом законе в качестве объектов налогообложения [7].

Вступление Казахстана в ВТО - вопрос времени, которому должно предшествовать устранение норм национального закона, идущих вразрез с принципами и нормами организации. Процесс гармонизации уже начался, но требует пересмотра очень многих положений казахстанского законодательства. Должна быть учтена вся мировая практика и приняты всевозможные меры по построению выгодных для нашей Республики условия функционирования во Всемирной торговой организации.

Список литературы

1 АО «Центр развития торговой политики» Раздел «Казахстан и ВТО: Процесс вступления» - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: http://trade.gov.kz/ru/Kazakhstan_i_VTO/CHlenstvo/Process_vstuplenija/ - (дата обращения 28.11.2014).

2 АО «Центр развития торговой политики» Раздел «Казахстан и ВТО: Цели и задачи присоединения» - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: http://trade.gov.kz/ru/Kazakhstan_i_VTO/Tekushee_sostojanie/Celi_i_zadachi_prisoedinenija/ - (дата обращения 02.12.2014).

3 LENTA.RU Россия официально вступила в ВТО - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: <http://lenta.ru/news/2012/08/22/wto/> 2012 г. - (дата обращения 05.12.2014).

4 Филиппова Т. Кыргызстан и ВТО: подводя итоги десятилетия - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: <http://www.ictsd.org/bridges-news/> - 2009г. - (дата обращения 05.12.2014).

5 Постановление Правительства Республики Казахстан «О вступлении Республики Казахстан во Всемирную торговую организацию», - от 19 февраля 1996 года № 211с изм. и доп. по состоянию на 19.04.2010 г. п.1 - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: <http://www.keden.kz/ru/zakon.php?id=14868&print> - (дата обращения 02.12.2014).

6 Имашев Б. Об охране и защите прав интеллектуальной собственности в условиях вступления Казахстана в ВТО и ЕАЭС: Доклад - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: <http://www.nomad.su/?a=3-201412230015> Астана, 2014 г. - (дата обращения 06.12.2014). - (дата обращения 02.12.2014).

7 Жакупова Р. // Правовая реформа в Казахстане информационно-аналитический журнал - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: <http://articlekz.com/article/4756> Алматы, 2009 г. (дата обращения 30.11.2014).

Ү. Смадиярқызы,

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, халықаралық қатынастар факультеті
құқықтану мамандығының 3-ші курс студенті

Алматы, Қазақстан

Ғылыми жетекші: **А.С. Мукашева**, аға оқытушы

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Қазақстан үшін ДСҰ?

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының Дүниежүзілік Сауда Ұйымында қалыптасу процесі мен келешегінің игілігі және келеңсіз жақтары туралы көптеген даулар туындап отыр.

Біздің міндетіміз мақала аясында Қазақстан Республикасының Халықаралық ұйымға кірудің қалыпты жағдайларына құқықтық баға беру болып табылады.

Дегенмен, ұйымның мақсаты мемлекеттер арасында сауданы жүзеге асыруды қолдау екенін ескеретін болсақ, осы аталған жағдайдың экономикалық мәселесіде қарастырылатын болады.

U. Smadiyarkyzy,
a student of 3th course of speciality is an lawyer
of faculty of international relations KazUIR&WL named after Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan
Scientific leader: **A.S. Mukasheva,** head teacher of KazUIR&WL
named after Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan

WTO for Kazakhstan?

Today there are set lots of disputes on the benefit and the harm of process and functioning prospects of the Republic of Kazakhstan in the World Trade Organization.

In this article, our task is to give a legal assessment to readiness of law base of the Republic of Kazakhstan for this process and readiness to function normally within this International organization.

However considering that the purpose of the organization is maintenance of trade process between the countries, also economic aspects of these processes will be concerned

УДК 343.535 (4)

Тянкова Янка Т.,
доктор PhD, доцент, преподаватель Юридического факультета
член Академического совета Великотырновского университета
Святых Кирилла и Мефодия, Болгария

ЕВРОПЕЙСКИЕ ПРАВОВЫЕ НОРМЫ О БАНКРОТСТВЕ - РЕГЛАМЕНТ ЕВРОПЕЙСКОГО ПАРЛАМЕНТА О ПРОЦЕДУРАХ НЕСОСТОЯТЕЛЬНОСТИ №1346/2000 ОТ 29.05.2000 г.

Предметом исследования в данной статье являются приоритеты европейского законодательства в применении Регламента №1346/2000 от 29.05.2000 г. относительно производства по делам о несостоятельности. Сложность производства по делу о несостоятельности, проистекающая из факта его параллельного применения больше чем в одном государстве-члене ЕС, приводит к необходимости синхронизировать основное (главное) производство по делу о несостоятельности и вторичные производства. Накопленный десятилетний опыт дает основание сделать новые выводы, которые

предопределили и новое предложение об изменении Регламента от 12.12. 2012 г., являющееся в настоящее время предметом обсуждения компетентными европейскими органами.

Ключевые слова: принцип главного интереса, основное и вторичное производства по делам о несостоятельности, регламент, оздоровление, несостоятельность (банкротство)

Необходимость создания безопасности в торговле с целью правильного функционирования внутреннего рынка Евросоюза обуславливает создание европейских правовых норм в области несостоятельности. Обстоятельство, что деятельность «предприятий» в государствах-членах ЕС все больше имеет трансграничный характер, а последствия этой деятельности имеют наднациональный эффект, заставляет Евросоюз принять обязательный акт, требующий координации мер, которые необходимо применить по отношению к неплатежеспособным должникам. Поэтому в 2000 году принят Регламент (ЕО) № 1346/2000 г. Совета от 29 мая 2000 г. о процедурах несостоятельности, вступивший в силу 31 мая 2002 года [1]. До его принятия каждое государство создает свои коллизионные правовые нормы, которые обязательны только по отношению к своим правоприменяющим органам. Регламент является частью европейского права [2], носит обязательный характер и обладает прямым действием во всех государствах-членах ЕС [3], за исключением Дании (соображение 33 Регламента). Регламент создан, чтобы руководить производством по делу о несостоятельности, которое открывается в одном государстве, но распространяет свое действие на другие государства-члены ЕС. Цели здесь таковы: унифицировать противоречивое законодательство о несостоятельности, создавая возможность трансграничной несостоятельности функционировать эффективно; создать координационные меры, которые можно предпринять по отношению к имуществу должника, а также избежать выбора подсудности (*forum shopping*).

Следовательно, Регламентом создаются в основном правила, определяющие международную подсудность судов при открытии процедуры несостоятельности и автоматическом признании этой процедуры в остальных государствах-членах, при этом регламентируется и роль «ликвидатора» («синдика» по смыслу болгарского законодательства) в общем производстве по делам о несостоятельности.

С другой стороны, Регламент четко определяет диапазон национальных (вторичных) процедур несостоятельности, которые развиваются параллельно с основным (главным) производством и касаются только тех случаев, когда вторичная процедура открывается в другом государстве-члене, в котором должник имеет имущество или находятся кредиторы. Количество процедур может быть разным (в зависимости от наличия имущества общества в разных государствах-членах), а также допустимо одновременное действие вторичных и основных процедур несостоятельности.

Дальше регламент применяется и по отношению к спорам, возникшим между государствами-членами ЕС. Он дает дефиницию ряда других важных понятий в производстве по делам о несостоятельности: ликвидатор, суд, судебное решение, производство по делам о несостоятельности, момент открытия производства и т.п. (статья 2 Регламента). Регламент использует понятие «производство по делам о ликвидации» в качестве синонима понятия «производство по делам о несостоятельности» и, определяя ликвидацию как часть несостоятельности, включает в это понятие не только продажу имущества должника, но и производство по предупреждению банкротства и все другие способы прекращения банкротства (статья 2, пункт в) Регламента). Поэтому в его диапазон входит и производство по заключению внесудебного мирового соглашения, предшествующее открытию производства по делам о несостоятельности, которое обозначается общим термином «конкордат» (предупреждение банкротства). Кроме того Регламент применяется и при наличии оздоровительного плана, судебного «конкордата» и всех других способов, дающих возможность быстрее прекращения так называемого вторичного производства по делам о банкротстве.

Принцип главного интереса должника (COMI). Основные и вторичные процедуры.

Одной из особенностей Регламента является то, что при определении применимого права он ссылается на дефиницию COMI как центр главного (основного) интереса должника (соображение 12 Регламента). Дефиниция COMI становится исключительно важной в случаях, когда назначается компетентный суд, который может открыть производство по делу о несостоятельности. Это суд того государства-члена, в котором находится центр основного интереса должника (статья 2, параграф 1 Регламента). Такой вид дефиниции позволяет большую гибкость в выборе применимого права. Открытый характер дефиниции позволяет с помощью Регламента, с одной стороны, дать определение понятия COMI (т.е. главный или основной интерес), а с другой стороны – ввести опровержимую презумпцию. Для акционерных обществ и юридических лиц презумпция состоит в том, что центром основного интереса должника (COMI) является место, где находится его офис или резиденция. Т.е. это место учреждения общества. Таким образом, Регламент базируется на системе, называемой *mitigated universality* (смягчение универсальности) [4]. Несмотря на это, споров о подсудности в практике применения Регламента много. Причиной является слишком широкое определение главного интереса должника. Большая часть споров в последние годы уже были разрешены путём создания прочной судебной практики, с помощью которой были преодолены противоречивые мнения об определении главного интереса [5].

Согласно Регламенту, открытая уже процедура несостоятельности называется основной процедурой. Применимое право в данном случае это то, на чьей территории открыто производство по делу о несостоятельности (ст.4, пар.1 Регламента). Следовательно, применяется *lex concursus* – право

государства-члена, в котором суд открыл производство, при этом последствия судебного решения должны получить автоматическое признание и в других государствах-членах [4].

В дополнение к этому, суд того государства-члена, которое не является государством, открывшим основную процедуру, имеет юрисдикцию только в том случае, если должник имеет предприятие (*establishment*) в этом государстве. Эффект этой процедуры рассматривается как **вторичная процедура** и ограничивается в рамках имущества в данном государстве. Регламент создает правила о координации между главным и вторичными производствами, в том числе и тесное сотрудничество между ликвидаторами отдельных производств. Это сотрудничество, согласно европейскому акту, должно подчиняться ведущей роли главного производства, принадлежавшей его ликвидатору. Согласно положениям Регламента, ликвидатор главного производства имеет широкие полномочия влиять на текущие вторичные производства, в том числе и на возможность предложить оздоровительный план или «конкордат» (предварительное соглашение между должником и кредиторами) или попросить приостановить продажу имущественной массы во вторичных производствах (соображение 20 Регламента).

В рамках основной и дополнительной процедур имеется комбинация принципа территориальности и принципа универсальности [6].

Производство по мерам по предупреждению банкротства как часть сферы применения Регламента

Статья 4, параграф 1 Регламента вводит правило применимого права, определяемого главным интересом. Это право *lex concursus* [6, p.303], и оно определяет условия для открытия, хода и прекращения производства по делам о несостоятельности, в том числе и условия о прекращении производства по делу о несостоятельности при заключении «конкордата». Согласно положениям в статье 4, параграф 2 Регламента, закон государства-члена, на территории которого возбуждено производство, определяет все этапы его развития. Норма перечисляет конкретно все права и процедуры, которые определяются законом того государства-члена, на чьей территории открыто производство. Среди них указаны и правила о прекращении производства, а также и правила по принятию оздоровительного плана. По всем этим вопросам Регламент не содержит специального перечня правил и норм, а отсылает к национальным правилам и нормам государства-члена, на чьей территории открыто производство. В таких случаях в качестве ведущей определяется роль ликвидатора главного производства, в чьих полномочиях находится право предложить план по оздоровлению предприятия должника или заключить мировое соглашение в предупреждении банкротства в ходе вторичного производства по делу о несостоятельности.

Следовательно, Регламент не создает универсальных правовых норм относительно производств по мерам по предупреждению банкротства, применяемых при трансграничной несостоятельности в рамках Евросоюза, но допускает заключение «конкордатов» и поощряет их применение как

эффективный способ более быстрого прекращения так называемых вторичных производств, создавая механизмы для координации действий ликвидатора главного производства и ликвидаторов вторичных производств [7].

Исходя из этой лаконичной правовой нормы европейского законодателя о процедурах по мерам по предупреждению банкротства, можно сделать вывод, что целью данной нормы является поощрение к использованию производств по мерам по предупреждению банкротства во всем их разнообразии как эффективный способ прекращения так называемых вторичных производств по делам о несостоятельности в рамках трансграничных производств по делам о несостоятельности, распространяющих свое действие более чем на одно государство-член ЕС.

Предложение об изменении Регламента (ЕО) № 1346/2000 относительно производства по делам о несостоятельности от 12.12.2012г.

Этот вывод находит свое подтверждение и в подготовленном и внесенном на обсуждение в конце 2012 года проекте об изменении Регламента (ЕО) № 1346/2000 Совета от 29 мая 2000 г. по отношению к производству по делу о несостоятельности [8].

Регламент в силе с 2002 года. Через десять лет после его вступления в силу Европейская комиссия сделала обзор практики его применения и считает, что необходимо его изменить.

В мотивах о его выработке четко указывается, что Регламент не отражает в нужной степени настоящие приоритеты Евросоюза и национальных практик в области законодательства о банкротстве, и точнее, действия по поощрению к оздоровлению предприятий, оказавшихся в затруднении. Поэтому одна из основных рекомендаций – это расширить сферу применения Регламента, охватывая все национальные процедуры, которые предусматривают реструктуризацию коммерческого товарищества на этапе, предшествующем производству по делу о несостоятельности (такая процедура называется «производством, предшествующим производству по делу о несостоятельности»), или производства, при которых сохраняется существующее правление товарищества (они называются «гибридными производствами»). В эту группу входят как раз все разновидности внесудебного урегулирования, которые государства-члены ЕС регламентируют как производства, предшествующие открытию производства по делу о несостоятельности, чьей целью является именно санация предприятий ввиду их раннего оздоровления.

Другое основание для изменения Регламента вытекает из существующих в действительности трудностей при определении государства-члена, компетентного возбудить основное (главное) производство по делу о несостоятельности. Несмотря на наличие широкой поддержки государству-члену, где находится центр основных интересов должника, в предоставлении ему компетентности в возбуждении главного производства по делу о несостоятельности, при применении этой концепции на практике установлено

много трудностей. Распоряжения Регламента относительно компетентности являются объектом критики, и поэтому подбираются оптимальные меры с целью избежать выбора подсудности (*«forum shopping»*) товариществами и физическими лицами путем перемещения центра основного интереса.

Проект об изменении Регламента основывается и на установленных в судебной практике проблемах в связи с вторичными производствами. Возбуждение вторичного производства может помешать эффективному управлению имуществом должника. С образованием вторичного производства администратор по главному производству теряет контроль над имуществом, находящимся в другом государстве-члене, что делает более трудной продажу действующего предприятия. Кроме того, в настоящее время вторичное производство должно осуществляться в форме производства по делу о ликвидации, что является помехой для успешного реструктурирования должника.

Другие существующие в практике проблемы связаны с распоряжениями относительно публичности производств по делам о несостоятельности и предъявления задолженностей. В настоящее время не обязательно публиковать или регистрировать решения в государствах-членах, в которых имеются предприятия товарищества. Отсутствует также европейский реестр дел о несостоятельности, который позволил бы поиск в нескольких национальных реестрах.

Хорошее функционирование трансграничных производств по делам о несостоятельности, однако, опирается в большей степени на публичность соответствующих решений, связанных с производством по делам о несостоятельности. В дополнение к этому, для кредиторов, и точнее для малых кредиторов и МСП, предъявление задолженностей согласно Регламенту о несостоятельности является трудным и дорогим.

Сделанное предложение об изменении Регламента относительно производства по делам о несостоятельности еще раз подтверждает, что динамика в развитии данного производства обусловлена быстроменяющимися экономическими условиями общего европейского рынка. Эти изменения требуют принятия быстрых и адекватных правовых норм с учетом справедливого регулирования общих производств по делам о несостоятельности, протекающих одновременно в нескольких государствах-членах ЕС [7, р. 34]. Цель у них одна, а именно – правильное функционирование общего европейского рынка. Эти меры, однако, не следует рассматривать изолированно, ограничиваясь только рамками Европейского союза. Они имеют аналог и в трансграничной несостоятельности, протекающей на международном рынке. Это так, потому что последний экономический кризис был всеобщим для всего мирового рынка, и меры по выходу из него тоже общие и касаются всех государств, поэтому не следует их рассматривать изолированно, только в рамках европейского рынка.

Список литературы

1 Регламент (ЕО) № 1346/2000 на Съвета относно производството по несъстоятелност, ОВ L 160, 30.6.2000 г., стр. 1 и сл. Вж. - [електронный ресурс]. – Режим доступа URL:<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/> - (дата обращения 30.11.2014).

2 Желязкова В. Несъстоятелност с международен елемент по българското международно частно право // Съвременно право. - 1999. - № 3. – С. 17–29.

3 Русчев И. Нормативните актове - източник на частното право. - София: Албатрос, 2010. - С. 54–56.

4 Kaufman A. The European Union Goes GOMI-TOSE: Hazards of Harmonizing Corporate Insolvency Laws in the Global Economy // Houston Journal of International Law. - 2006–2007. - No. 29. – С. 625–662.

5 Стефанов Ст., Топчиева Р., Митева Д., Николова Б. Актуални въпроси на производството по несъстоятелност. - С.: ИК „Труд и право“, 2013. - С. 714.

6 Wessels B. Banks in Distress under Rules of European Insolvency Law // Journal of International Banking Law and Regulation. - 2006. - vol. 21, No. 6. – P. 301–308.

7 Тянкова Я. Извънсъдебното споразумение в производството по несъстоятелност. - С:Сиби, 2013. – С.33-34.

8 Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за изменение на Регламент (ЕО) № 1346/2000 относно производството по несъстоятелност (COM/2012/0744 final – 2012/0360 (COD)). – [електронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://eur-lex.europa.eu/> - (дата обращения 30.11.2014).

Тянкова Янка Т.,

PhD докторы, доцент, Заң факультетінің оқытушысы,

Әулие Кирилл және Мефодий атындағы Великотырнов Университетінің
Академиялық Кеңесінің мүшесі, Болгария

Банкроттық туралы Еуропалық құқықтық нормалар – дәрменсіздікті рәсімдеу туралы Еуро парламенттің регламенті 29.05.2000ж.№ 1346/2000

Дәрменсіздік туралы істер бойынша өндіріске қатысты, № 1346/2000, 29.05.2000 ж., Регламентті қолданудағы еуропалық заңнаманың басымдықтары, осы мақаладағы зерттеу пәні болып табылады. ЕО-қа мүше, бірнеше мемлекеттерде заңнаманы паралель қолдану фактісінен шығатын, дәрменсіздік туралы өндірістің күрделілігі, дәрменсіздік туралы және қайталанған өндірістер бойынша, негізгі (басты) өндірісті синхрондауды қажеттілікке әкеп соғады. Он жылда жиналған тәжірибе жаңа қорытындылар жасауға негіз болды, қазіргі таңдағы күзіретті органдармен талқылауға ие болған 12.12. 2012 жылғы Регламентті өзгерту туралы жаңа ұсыныстар анықталды.

Tyankova Janka T.,

PhD Doctor, associate professor, professor of the Faculty of Law, a member of the Academic Council of the St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

European law on bankruptcy - Regulation of the European Parliament on insolvency proceedings No 1346/2000 of 29 May 2000

The subject of study in this article is the priorities of the European legislation in the application of Council Regulation No 1346/2000 of 29 May 2000, regarding the insolvency proceedings. The complexity of the insolvency proceedings stems from the fact of its parallel applications in more than one Member State leads to the need to synchronize the primary (main) insolvency proceedings and secondary proceedings. A decade-long experience gives a reason to make new findings that have determined a new proposal to amend the Council Regulation of 12.12. 2012 which is current subject of discussion by the competent European bodies.

УДК 339.543

А.А. Черняков,

д.ю.н., профессор, Каспийский университет,
Алматы, Казахстан

**О ПРАВОВЫХ СОСТОЯНИЯХ В ТАМОЖЕННОМ ПРАВЕ:
ПОСТАНОВОЧНЫЕ ВОПРОСЫ**

Актуальность рассматриваемой темы во многом обусловлена необходимостью постоянного учёта развивающихся общественных отношений, что требует адекватного обновления правовых состояний. Показано, что актуальность задач правового регулирования на новом этапе интеграции в рамках ЕАЭС состоит в том, чтобы оптимально обеспечить управление рисками в таможенной сфере. С учётом этого в статье определены цели и задачи правового регулирования в данной сфере, основными из которых должны стать приоритеты жизни и здоровья человека, охраны окружающей среды, государственной безопасности РК.

Ключевые слова: Международное таможенное право, общественные отношения, право, правовые состояния, таможенное право и таможенное законодательство, общее правовое отношение, относительное нормоотношение, юридическая опасность, юридическая безопасность, правовой интерес, позитивная ответственность

Может показаться, что понимание права как мысли открывает путь к случайным мнениям, однако истинная мысль не есть мнение о предмете, а понятие самого предмета. – Гегель Г.В.Ф. [1, с. 58].

Актуальность рассматриваемой темы во многом обусловлена основаниями постоянного учёта развивающихся общественных отношений, адекватного в этой связи *обновления правовых состояний*. Ибо на существующие отношения рыночного характера существенное влияние оказывают публично-правовые институты. Как нормативные источники, они должны отвечать требованиям правовых состояний, получившими объективное проявление в действующем национальном и международном таможенном праве [2]. Научный интерес [в данном контексте] заслуженно получают новейшие исследования известного учёного Казахстана С.Т. Алибекова, в которых творчески рассмотрены этапы интеграции на постсоветском пространстве за 20-летний период [3]. В частности, автором в монографии особо выделены опредмеченные оценки в части ратифицированного Парламентом РК нормативного правового акта международно-регионального уровня под названием «Евразийский Экономический Союз» (далее – ЕАЭС) [3, с. 22-30].

В данной связи действующее Международное таможенное право (МТП), будучи системным образованием, логично рассматривать, как нам представляется, не в одном, а в нескольких *правовых измерениях (состояниях)*. Одним из подходов такого измерения правового состояния можно выделить, к примеру, следующие его уровни – 1) общее МТП; 2) региональное МТП (к примеру, Евразийское и Европейское таможенное право); наконец, 3) МТП на национальном уровне. Применительно к сложившимся [новым] условиям это будет, скажем, казахстанское таможенное право, важную часть которого [в связи с образованием ЕАЭС] составляет «Международное таможенное право» Казахстана. Такой вывод не противоречит законотворческой практике, что подтверждается, в частности, 7-м разделом Гражданского кодекса, в котором закреплены положения под названием «Международное частное право» Казахстана [4].

Содержание МТП [в основном] должны, на наш взгляд, включать положения Конституции Республики Казахстан; Закон РК «О международных договорах Республики Казахстан»; все нормативные положения, ратифицированные Парламентом Казахстана в формах законов, а также нормативные правовые акты, принятые компетентными органами РК в целях правового регулирования отношений международного характера. Достаточно сказать, что данные выводы основываются на действующих источниках права. Одним из таких [ярких] примеров можно назвать предметное соотношение 2-х [таможенных] кодексов – Казахстана и ЕАЭС, что нашло своё адекватное отражение в Таможенном праве Республики Казахстан [2-3; 5-7].

Сохраняя предметность обозначенной темы, коснёмся некоторых юридических положений, относящихся к внешнеэкономической деятельности государства, в том числе торговой сферы, т.е. оборота в режимах экспорта и импорта товаров. В таких отношениях государство, будучи политическим субъектом, через таможенные органы выступает, по существу, властным посредником в формах контроля за перемещением товаров через таможенную границу Таможенного союза [3; 5; 7]. Заявить о том, что такого рода отношения регулируются лишь нормами таможенного права без реализации в контекстах правовых отношений норм гражданского и иных отраслей права, будет суждением не совсем верным. Поэтому в нашем анализе [в сравнительных аспектах или для иллюстраций] могут быть использованы нормы других отраслей права, т.к. недостающая часть юридического инструментария, в частности, в таможенном деле, по существу, восполняется институтами гражданского, банковского и некоторыми нормами иных отраслей права. Ибо из всех публично-правовых отраслей относительно приближенным к гражданскому праву и предметно связанному с ним Закону РК от 12.04. 2004 года «О регулировании торговой деятельности» [6] можно считать таможенное право. В указанном законе, к примеру, выделены такие юридические положения, как «Государственное регулирование торговой деятельности» (гл.2); «права субъектов торговой деятельности» (ст. 32-1); нормативные «Требования к товарам» (ст. 32); «государственные меры по развитию внешнеторговой деятельности» (ст. 15); «таможенно-тарифное регулирование внешнеторговой деятельности» (ст. 16) и другие правовые институты.

Исходя из обозначенной темы, обратим внимание на развивающиеся в Казахстане рыночные отношения, которые требуют [как отметил в своём выступлении С.Т. Алибеков, а также другие участники «круглого стола»] оптимального правового регулирования общественных отношений, в т.ч. и финансово-экономической сферы. В процессе дискуссии были сделаны акценты в части внешнеторговой деятельности, что предметно повышает роль таможенной службы Казахстана. В данном контексте просматриваются актуальные проблемы правовых состояний, к числу которых относятся соотношения понятий – таможенное право и таможенное дело, таможенное право и таможенное законодательство. Считать, что это тождественные понятия будет не совсем верным. Ибо, если говорить схематично, то в правовой науке принято включать в Таможенное право систему юридических норм, установленных государством. Равно тому мы видим, что таможенное законодательство также понимается как система, в которую включаются нормативные правовые акты, содержащие правовые нормы. Сравнительный анализ однозначно убеждает, что затрагиваемые в юридической науке понятия представляются тождественными. В качестве решения затронутых проблем, логично данные вопросы рассматривать в соотношении таких понятий, как право и закон; таможенное право и таможенное законодательство. Ибо закон есть лишь часть права. Думается, что феномен

«право» характеризуется категорией в значении «бесконечное»; тогда как «закон» в юридическом смысле отличается понятием в значении «конечное». В этой связи логично использовать философские категории. Как видим, в исследуемом контексте возникает сложная проблема – о соотношении права и закона; права и законодательства; нормы права и юридической нормы; таможенного права и его части – таможенного дела, что характерно для уяснения рассматриваемой отрасли права, её правового состояния, норм и отношений. С учётом этого таможенное дело не может быть выше Таможенного права по основаниям, что формосодержательная сущность данной отрасли воплощает в себе ратифицированные Парламентом РК источники общего международного таможенного права, а также договорные источники права ЕАЭС.

Отмечая некое отступление, обратим внимание на разночтения в использовании данной терминологии. Как нам представляется, возникают они по причине, прежде всего, методологического характера. В общеправовом аспекте за решение данной проблемы, как известно, брались известные правоведы – С.С. Алексеев, В.К. Бабаев, В.И. Леушин и ряд их последователей, которые использовали, как нам думается, лишь «форму» и «содержание», т.е. не совсем полный набор необходимого методологического инструментария. В этом отношении напомним, что [помимо «формы и содержания»] следовало дополнительно использовать такие философские категории познания, как «целое и часть», «возможное и действительное», «абсолютное и относительное», «объективное и субъективное», «конечное и бесконечное» а также применить, по нашему мнению, так называемый бинарный подход.

Ибо законы, юридические нормы, законодательство в целом, как источники позитивного права, бесспорно, являются частью права, а таможенное и другие отрасли права в этом отношении не являются исключением. Как видим, закон является источником не только одной конкретно взятой отрасли права. Ибо многим законам присущи такие черты, как многопредметность, правоограничительность и др. Уместно в этой связи поставить на первый взгляд риторические вопросы о том, что будет источником закона? Равно тому, что будет источником нормы права? В данном случае источник права будет [бинарно] раздваиваться. С одной стороны, это будет бытие общественных отношений, с другой – воля государства, выраженная в нормативных правовых актах. Причем право всегда при его действии осуществляется через наличное бытие фактического правового отношения в формах общего и относительного его проявления.

Напротив, закон, также и юридическая норма показывают в себе, в отличие от реального правового отношения, лишь нормированную модель поведения субъектов права. Данная ситуация иначе проясняется через категории «возможное и действительное», где позитивный закон и норма позитивного права – есть лишь «возможное», тогда как право через общее и относительное правовое отношение всегда является действительным.

Решение этих, можно сказать, проблемных вопросов приобретает, на наш взгляд, не только теоретический характер, но имеет и сугубо прикладную направленность, в том числе и в таможенно-правовой сфере.

Как видим, в правовой системе «Таможенное право Республики Казахстан», будучи самостоятельной отраслью, представляется одной из комплексных юридических дисциплин, ибо в нём пересекаются нормативы как публичного, так и частного права. Так, к примеру, в данной отрасли действуют институты финансового, налогового, административного, гражданского и других отраслей права. В этой связи следует учитывать правовые состояния, проявляющиеся через институционные сложности таможенного права, которые вызваны образованием ЕАЭС, наличием обширного механизма правового регулирования в формах таких нормированных источников права, как протоколы [3]. С учётом этого произошло полное обновление нормативно-правовой базы, регулирующей отношения таможенной сферы [5; 6].

В контексте обозначенной темы отметим, что юридическое нормирование имеет своим назначением предмета Таможенного права – таможенно-правовое регулирование общественных отношений, в т.ч. его воздействие на существующие риски в таможенной сфере экономического, социального, управленческого, экологического и иного характера. В юридической литературе не так часто можно найти определение понятия «общественные отношения». С учётом этого напомним, что общественные отношения, по нашему мнению, – есть «фактическая действительность, воплощающая между её участниками (лицами) взаимодействия по поводу возникших интересов, вызываемых потребностями людей в материальных либо нематериальных благах и ценностях».

Предметная цель Таможенного права РК заключается в том, чтобы осмыслить основные представления о механизме правового воздействия на таможенные отношения, выделить особенности действия правовых принципов и юридических норм, в т.ч. и основных категорий, необходимых для субъектов права, в т.ч. практикующих юристов в процессе таможенного администрирования. В этом смысле познавательное и прикладное значение приобретает уяснение таких понятий, как **правовой интерес и юридический интерес**, через которые осуществляется понимание сути Таможенного права РК и его части – таможенного дела. Ибо в любом обществе, как подчёркивается в Концепции правовой политики, имеется сложная система социально значимых интересов. Поэтому без интереса правовых отношений, как правило, не бывает. Исходя из этого, сформулируем **правовой интерес** с учётом того, что это, прежде всего, благо материального либо нематериального характера, реального или возможного права на него, имеющего значение для человека, общества, государства. Тогда как **юридический интерес** – это гарантированное законом требование, включая процедурное оформление, являющееся обязательным для взаимодействующих субъектов по поводу адресно-правовой принадлежности

предмета правоотношения либо одностороннего проявления воли законно властвующих лиц.

Как видим, **интерес субъектов**, будучи общим понятием, характеризуется односторонним либо многосторонним содержанием, воплощает в себе осознанность воли субъектов, имеет своей целью удовлетворение определённых потребностей и страстей, а также благ, либо направлен на ограничение прав субъектов правоотношения – (например, штраф, задержание, применение силы, иных мер и санкций), что имеет свою связь с предметом и методом правового регулирования.

С учётом этого **предметом** правового регулирования данной отрасли права охватываются отношения таможенной сферы, иными словами общественные отношения, в части действующей таможенной политики и реального таможенного дела относительно перемещения товаров через таможенную границу ТС. Поэтому таможенное регулирование в РК осуществляется в соответствии с таможенным законодательством ТС, а в части, не урегулированной таким законодательством, таможенным законодательством РК. Об этом весьма ясно сказано в преамбуле Кодекса РК, которая определяет правовые, экономические и организационные основы таможенного дела в РК. Причём в п. 3 ст. 1 Кодекса РК записано предметное уточнение в той части, что «Сферой таможенного дела является область государственного управления при реализации таможенного дела» [5].

Существенным критерием является **метод правового регулирования**, который указывает, как правило, на способы и приёмы юридического воздействия (через нормоотношения) на общественные отношения в таможенном деле, т.е. это будут те нормы, которые регулируют отношения властного характера. Безусловно, таких норм в Кодексе РК абсолютное большинство. Однако наряду с императивным методом в таможенном деле отмечаются и нормы, в которых закреплены диспозитивные приёмы правового регулирования. Так, в разделах и главах Кодекса РК имеются нормы, в которых изложен диспозитивный метод правового регулирования (например, ст. 29, 285, 307, 469 Кодекса РК и многие др.).

Как видим, **сущность** Таможенного права РК наиболее зримо раскрывается через правовые состояния норм Таможенного права и таможенно-правовые [общие и относительные] отношения, т.е. иными словами, через динамику нормоотношений. Ибо все таможенные отношения, как выше отмечено, нормированы. В частности существующая реальность показывает, как только за субъектами права соответствующими нормативными правовыми актами закрепляются **определённые права и свободы**, а также устанавливаются обязанности и ответственность, в тот же момент возникают для них [независимо от желания или нежелания] общие правовые отношения, которые возникают сообразно воли государства.

Суть их состоит в том, что все лица призываются правовыми законами действовать правомерно, т.е. сообразно добросовестности, разумности, справедливости. Причём, что является важным, в тот момент, когда возникает

конкретное, т.е. относительное таможенное отношение, то в части его содержания сохраняется и общее таможенно-правовое отношение. Принимая в расчёт рассмотрение постановочных вопросов, синтезируем [с учетом бинарности] определение понятия «**норма таможенного права**», т.е. это властное общеобязательное правило, изложенное в нормативном правовом акте и рассчитанное на постоянную (непрерывную) его реализацию субъектами права в виде общих и относительных таможенно-правовых отношений.

В данном контексте приобретает значение формосодержательная сущность **общего правового отношения**, как нормированного состояния, при котором субъекты взаимодействуют в режиме постоянного нравственно-правового долга, включая осуществление интересов в формах соблюдения предписаний норм права. Ибо, как видим, нормы таможенного права во всех случаях должны отвечать правовому критерию. Иными словами, каждая юридическая норма должна быть правовой; т.е. это, обусловленная *идеей права* сущность нормы, воплощающая адекватность бинарного баланса правового и юридического характера, в том числе интересов, как общеобязательного требования режима её правореализации.

Исходя из этого, сформулируем основания [как первопричину] возникновения, изменения и прекращения таможенно-правового отношения, т.е. – это фактические условия, причины, интересы, события, действия, бездействия, мотивы и др. обстоятельства, побуждающие субъектов права совершать факты, влекущие юридические последствия в таможенно-правовой сфере. При этом уточним, что основания и юридические факты, по существу, воплощают единораздельность бинарного характера, проявляющие собой единораздельность бинарных свойств таможенного правового отношения.

Следовательно, «**Таможенное право**», будучи самостоятельной (публичной) отраслью права, понимается как **нормированная реальность**, в которой интересы субъектов осуществляются в формах их взаимодействия сообразно юридическим нормам через общие и относительные правовые отношения. Данное определение можно выразить ещё более лаконично, т.е. – это «нормированная реальность относительно правовых интересов субъектов права».

Касаясь подробнее формосодержательной сущности данной отрасли, проведём соотношение таможенной сферы и таможенного права. В понятийном аппарате (ст. 4 Кодекса РК) выделяются «основные понятия, используемые в Кодексе», но при этом законодатель не даёт нормативного определения таможенной сферы. Хотя в п. 3 ст. 1 Кодекса РК достаточно чётко изложен норматив в части того, что «сферой таможенного дела является область государственного управления при реализации таможенного дела».

В этимологии «сфера понимается как своего рода область, окружение, среда, обстановка», иными словами, окружающая (реальная) действительность, совпадающая в некоторой части с понятием –

«общественные отношения». С учётом этого таможенная сфера включает реальность таможенной политики, таможенной деятельности, таможенного дела, таможенного обслуживания, таможенных операций. Ибо сфера государственного управления таможенным делом, по существу, и есть общественные отношения, что составляет **предмет правового регулирования** Таможенного права РК.

Опредмечивая результаты проведенного анализа, расставим промежуточные акценты в той части, где таможенная сфера [будучи урегулированной нормами таможенного права] представляется системным образованием, структурно включает [по мысли С.Т. Алибекова] таможенную политику, таможенное дело, а также [добавим] – правовые и юридические принципы, с учётом которых возникают общие и относительные таможенно-правовые отношения. При этом **таможенная политика** определяется, как комплекс мер и направлений в сфере внешнеэкономической (внешнеторговой) деятельности, осуществляемых через таможенную систему.

Как видим, таможенная политика непосредственно проводится через **институты** таможенного дела, т.е. посредством нормированных условий и процедур перемещения через таможенную границу товаров и транспортных средств, взимания таможенных платежей, таможенного оформления, таможенного контроля и др. средства проведения таможенной политики. Таким образом, таможенная сфера, как область общественных отношений, составляет предмет правового регулирования Таможенного права, обнимает собой таможенную политику, осуществляемую через институты таможенного дела, что, по существу, проявляется через государственное управление в части проведения властных таможенных отношений.

В контексте обозначенной темы актуальными представляются **источники** Таможенного права. Традиционно, как это видно из общих положений теории права и государства, к источникам права обычно относят формы закрепления (внешнего выражения) юридических норм. Основными их видами являются принципы права, нормативные правовые акты, правовые обычаи, международные договоры, ратифицированные Парламентом РК. Собственно, такой (общий) подход является характерным для всех отраслей права, включая и Таможенное право РК.

Касаюсь предметно данного вопроса, профессор С.Т. Алибеков в этой связи однозначно отмечает, что источниками таможенного права являются нормативные правовые акты, классифицированные в соответствии с Законом РК от 24.03.1998 г. «О нормативных правовых актах» на основные и производные. В частности, нормы Конституции РК, законы и указы Президента, постановления Правительства РК, а также нормативные правовые акты министерств и ведомств, в т.ч. акты Комитета таможенного контроля, содержащие нормы таможенного права. При этом автор уточняет, что к источникам относятся признаваемые Казахстаном международные

договоры и соглашения, которые содержат нормы, касающиеся таможенного дела [8, с. 40-42].

С учётом образования ЕАЭС сделаем некоторые пояснения к вопросу источников права Таможенного союза. Таковыми следует считать Договоры о ЕАЭС, Таможенном кодексе ТС, ратифицированный РК 25.06. 2010 г.; Таможенный кодекс ТС, вступивший в силу 01.07.2010 г.; нормативные решения постоянно действующего органа – Евразийской экономической комиссии Таможенного союза, а также многочисленные протоколы, имеющие значение приложений к Договору о ЕАЭС. Из проведённого перечня видно, что при рассмотрении источников Таможенного права требуют серьёзного обоснования такие их виды, как нормативные протоколы в формах приложений к Договору о ЕАЭС [3, с. 47-260].

Речь идёт о том, что юридическая наука, о чём было отмечено выше, пока не даёт полного (прямого) ответа об источниках нормативных правовых актов и содержащихся в них юридических норм. По нашему мнению, источниками нормативных правовых актов, а также источниками норм Таможенного права будут не воля государства, а существующие реальные общественные отношения. С учётом этого сформулируем **определение источников Таможенного права**, т.е. это будут обусловленные идеей права развивающиеся отношения таможенной политики государства, таможенного дела, иных условий и причин таможенной сферы, получивших адекватное выражение в национальных и международных нормативных правовых актах.

С учетом такого подхода сделаем уточнение в той части, в которой таможенное правовое отношение, будучи правовым институтом, лаконично определяется как **бинарная** система социоюридических нормативов. Иными словами поясним, что данный институт включает связанные (взаимодействующие) между собой парные противоположности. Эти структурные части, назовем их бинарные системы, включающие социальные и юридические нормативы, находятся между собой не в эпизодическом, а в постоянном взаимодействии. При этом в них одновременно присутствует такие качественные свойства, как нормированное соответствие и нормированное противоречие, через которые проявляются правовые состояния норм таможенного права, что является самодостаточным источником их движения (развития).

Выделенные два, по существу взаимоисключающих, нормативных качества социального и юридического характера “уживаются” между собой, но лишь до определенного времени, т.е. пока под воздействием новых общественных отношений не возобладает или не обострится до своего предела *нормированное противоречие*, что вызывает своего рода *юридическую опасность*. Если такая ситуация проявилась в социальной практике, тогда законодатель изменяет или дополняет либо отменяет юридическую норму, тем самым восстанавливает утраченный **потенциал юридической безопасности**. Но при этом устранить противоречие полностью невозможно; оно лишь сводится законодателем до определенного

минимума. Как видим, нормотворческим органом вновь устанавливается оптимальность бинарного баланса между социальным нормативом и адекватным ему правовым и юридическим нормативами, что требуется для необходимого уровня правового состояния.

В результате такого (оправданного) вмешательства государства в нормированный механизм возникает обновленное правовое состояние отношений в таможенной сфере, в котором социальные и юридические нормативы приведены в режим оптимального правового соответствия. В частности, относительное соответствие, к примеру, устанавливается между обязанностями декларанта и правами должностных лиц таможенных служб. Однако в них все же сохраняются сведенные до минимума противоречия, носящие бинарный характер.

Логично в этой связи проследить динамику финансовой, таможенной, а также бюджетной и налоговой политики государства в том, что ежегодно, обычно в ноябре согласно, к примеру, ст. 3 Налогового кодекса, т.е. в конце финансового года Парламент с учётом этого вносит изменения и дополнения в данный нормативный правовой акт РК, которые по своей сути имеют в себе социальную направленность. Этим самым законодателем обеспечивается **баланс правовых состояний**, иначе говоря, упреждаются негативы в сфере таможенных и налоговых отношений, исключаются ситуации, которые потенциально могли бы спровоцировать социальные возмущения определённых слоев населения от налогового бремени. Такой подход со стороны государства полностью соответствует гуманитарным принципам права в сфере регулирования финансовых, таможенных и налоговых отношений, не противоречит духу Конституции Республики Казахстан и Международным правовым актам общего и регионального значения.

В некоторой степени логично допустить, что правовые состояния проявляются во всём; но особенно они заявляют о себе, когда речь идёт об ответственности. Актуализируя распредмеченность темы исследования, проведём схематичный анализ, в форме законов Рзатрагивающий институт ответственности субъектов права, который даёт о себе знать в аспектах общего и относительного правового нормоотношения. С учетом такого подхода в своё время Т.Д. Зражевская, т.е. ещё в 1980 году, к примеру, отмечала, что «общее правоотношение ответственности в форме правового состояния существует с момента закрепления за субъектами государственного права соответствующих правомочий, а правоотношение ретроспективной ответственности проявляется с момента совершения правонарушения» [9, с. 120]. В данном контексте, безусловно, просматриваются добавочные [непреложные] правила положительного (общепризнанного) тона в части надлежащего поведения участников общественных отношений – нравственные, этические, моральные, культурные качества всех и каждого. Если в обществе и государстве, к примеру, станет по-настоящему культивироваться позитивная ответственность всех субъектов права, то это будет одним из главных

[созидающих] приоритетов в искоренении злоупотреблений властью и коррупции, обеспечении прав человека и гражданина. Синтезируя вывод, отметим, что по содержанию состояние позитивной ответственности понимается, на наш взгляд, как своего рода нормированный режим положительного характера, протекающий в форме правового нормотношения и воплощающий адекватное стимулирование ответственного поведения в формах отношений субъектов права к возложенным на них правомерным действиям, гражданскому долгу, обязанностям. Следует принять во внимание, что позитивная ответственность является постоянной, и рассчитана она на будущность поведения (действия) всех субъектов права, как правовых [1, с. 222; 278], так и юридических лиц. Без сомнения, такой подход будет способствовать развитию [реальному присутствию] гуманитарного акцента в формосодержании права и законодательства, прежде всего, конституционного, финансового, налогового, таможенного и других отраслей национальной системы права РК.

Итак, **«правовые состояния** – это нормированные положения реального существования легитимного характера, относящиеся к лицам или объектам правовой действительности, имеющие значение юридических фактов, порождающих общие правоотношения в формах правообязываний». Говоря иначе, *правовые состояния* – это потенциальные ресурсы нормативных правовых положений оказывать результативное воздействие [в правовых формах путём силы, интересов, возможностей, ответственности] в отношении субъектов или влиять на управление объектами права.

Как видим, *особенности правовых состояний* заключаются в их универсальности. Ибо наиболее сильной стороной демократии и законов, как правовых состояний (легитимной власти+правовой свободы) являются обязательства всех субъектов права перед правовыми законами. Иначе говоря, каждый из субъектов призывается международным и национальным правом – Конституцией и правовыми законами действовать правомерно с момента, когда они получили юридическое значение действующих нормативных правовых актов, т.е. как реальные факты правояридического характера, породившими для субъектов сообразно их правового статуса основания возникновения общих правовых отношений.

Сообразуясь с принципом преемственности, представляется оправданным затронуть аспект внутригосударственного и международного таможенного права [9], т.к. возникновение и развитие Таможенного права РК не может осуществляться помимо опыта зарубежных стран. Ибо данная отрасль опосредует внешнеэкономическую деятельность Казахстана, в т.ч. внешнюю торговлю через институты, которыми регулируются отношения «экспорт/импорт». Профессор М.А. Сарсембаев в этой связи пишет, что таможенное дело, его правовое регулирование не могут находиться только в пределах внутренней компетенции государства [10]. Таможенное дело на международной арене регулируется нормами Международного права, которые содержатся в таможенных конвенциях. Можно говорить, как

отмечает автор, что в системе Международного права сформировалась отдельная отрасль – «Международное таможенное право» [10, с. 4]. Как видим, вхождение Казахстана в мировое сообщество непосредственно будет сопровождаться международным экономическим сотрудничеством, развитием внешней торговли, что реально подтверждается международной экономической интеграцией через ЕАЭС, функционированием ТС в содружестве Казахстана, Беларуси, России, Армении, в недалёком будущем Кыргызстаном.

В этой связи возникает вопрос об осмыслении суверенитета государства. Республика Казахстан, равно как и другие государства, объединилась (вошла) в ЕАЭС добровольно, т.е. никто никого не принуждал. При этом каждый член ЕАЭС обладает равными правами, включая право свободного выхода из союза в случае, если будет иметь место какая-либо дискриминация. В принятых нормативных правовых актах ЕАЭС прямо закрепляются экономические, включая внешнеторговые выгоды. В то же время следует иметь в виду, что нормативные правовые акты ЕАЭС, как юридические источники международного значения, получившие ратификацию, «...имеют приоритет перед её законами...» [11, с. 5].

Данное [юридическое] требование в одинаковой мере распространяется на всех членов ЕАЭС [3]. Принимая в расчёт результаты анализа, сделаем опредеченное пояснение понятия «формосодержание Таможенного права РК», которое основано на бинарной единораздельности равновеликого значения. Ибо оно по форме, с одной стороны, является национальным правом Казахстана, с другой стороны, по содержанию оно будет демократическим [гуманитарным]. При этом добавим, что ратифицированные Парламентом РК акты международного публичного права в формах законов, по существу, занимают в иерархии нормативных правовых источников второе место после Конституции; входят в систему национального права Казахстана.

Как видим, существующие отношения в части внешней торговли и связанных с этой сферой перемещением товаров через таможенную территорию ТС нормируются не только таможенным законодательством, но и институтами административного, банковского, страхового, гражданского и иных отраслей права, которые могут быть использованы в таможенно-правовой сфере.

Актуальность задач правового регулирования на новом этапе интеграции в рамках ЕАЭС состоит в том, чтобы оптимально обеспечить управление рисками в таможенной сфере. С учётом этого определены цели и задачи правового регулирования в данной сфере, основными из которых должны стать приоритеты жизни и здоровья человека, охраны окружающей среды, государственной безопасности Республики Казахстан.

Список литературы

- 1 Гегель Г. В. Ф. Философия права. – М.: Мысль, 1990. - 527 с.
- 2 Алибеков С.Т. Международное таможенное право (Общая часть): Учебник. – Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2010. – 146 с.
- 3 Алибеков С.Т. Этапы интеграции на постсоветском пространстве (1994-2014): монография. – Алматы КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2010. – 263 с.
- 4 Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая и Особенная части). - Алматы: ЮРИСТ, 2014. – 358 с.
- 5 Таможенный кодекс Таможенного союза. – Договор о Таможенном кодексе Таможенного союза, ратифицированный Законом РК 25 июня 2010 года № 293-IV.
- 6 Закон Республики Казахстан от 12 апреля 2004 года «О регулировании торговой деятельности» с изменениями и дополнениями по состоянию на 05.07.2011 г. – Алматы: ЮРИСТ, 2011.
- 7 О таможенном деле в Республике Казахстан: Кодекс Республики Казахстан. – Алматы: ЮРИСТ, 2011. – 264 с.
- 8 Алибеков С.Т. Казахстанское таможенное право (Общая и Особенная часть): Учеб. пособие. – Алматы: ВШП «Әділет». – 204 с.
- 9 Зражевская Т.Д. Ответственность по советскому государственному праву. – Воронеж, 1980. – 220 с.; См. также: Барабашев Г.В. Ответственность органов управления перед Советами // Советское государство и право, 1981. – №5. - С.4-12.
- 10 Сарсембаев М.А. Таможенное право. – Алматы, 1997. – 230 с.
- 11 Конституция Республики Казахстан. – Алматы: ЮРИСТ, 2014. – 44 с.

А.А. Черняков,

з.ғ.д., профессор, Каспий Университеті,
Алматы, Қазақстан

Кеден құқығындағы құқықтық жағдайлар туралы: қойылатын сұрақтар

Қарастырылып отырған тақырыптың өзектілігі құқықтық жағдайлардың жаңартылуына байланысты қоғамдық қатынастардың тұрақты есебін жасауда көрініс табады. ЕАЭО аясындағы интеграцияның жаңа кезеңдерін құқықтық реттеудегі міндеттің өзектілігі мынада, кеден саласында тәуекелдермен басқаруды тиімді қамтамасыз ету. Сонымен бірге, мақалада осы саланы құқықтық реттеудің мақсаты мен міндеті анықталған, олардың негізгілері адамның өмірі мен денсаулығы, қоршаған ортаны қорғау, Қазақстан Республикасының қауіпсіздігі.

A.A. Tcherniakov,
Doctor of Law, Professor of the Caspian University

The legal status of customs law: staged questions

The relevance of the topic is largely due to a constant periodic accounting of developing social relations, which is an adequate in this regard to update the legal status. It is shown that the validity of the objectives of legal regulation in the new stage of integration within the EAEC is to optimally manage the risks in the customs area. With this in mind, the article defines the goals and objectives of the legal regulation in this area, the main of which should be a priority of life and human health, the environment, public safety Republic of Kazakhstan.

2 БӨЛІМ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖАРИЯ ҚҰҚЫҚ
ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚ
РАЗДЕЛ 2
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО
И МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

УДК 347.2/.3

Ә. Әділханова,

Абылай хан атындағы ҚазХКЖӘТУ, халықаралық қатынастар факультеті,
халықаралық құқық мамандығының 4-ші курс студенті
Ғылыми жетекшілері: **Б.Н. Каленова, А.Н. Абдрахманов, Д.М.Махмадинов,**
халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушылары

ЗИЯТКЕРЛІК МЕНШІК ҚҰҚЫҒЫН КОЛЛИЗИЯЛЫҚ РЕТТЕУ

Бұл мақалада, автор халықаралық жеке құқықта көп кездесетін коллизиялық реттеу, соның ішінде, авторлық құқықты коллизиялық реттеу мәселелерін қарастырады. Халықаралық жеке құқығындағы авторлық құқықты қорғау мәселелерін салыстыра отырып, автор отандық заңнамадағы авторлық құқықты қорғау мәселелеріне тоқталады. Өнеркәсіптік меншік саласындағы қатынастарды коллизиялық реттеу, іс жүзінде, авторлық құқықтағы коллизиялық реттеу мен бірдей, бірақ та өнеркәсіптік меншік құқығының территориялық сипаты ескеріледі: авторлық және авторлық құқыққа ұқсас құқықтардың пайда болуы, мазмұны, оны беру және тоқтату, қорғау талап етілетін мемлекет құқығымен регламенттелінедігі туралы айтылған.

Тірек сөздер: авторлық құқық, зияткерлік меншік, коллизиялық реттеу, халықаралық жеке құқық

Зияткерлік меншік объектілеріне қатысты (материалдық емес заттар), дәстүрлі коллизиялық бастауларды қолдану қолайсыз мәселелер тудырады. Бір жағынан, «классикалық» коллизиялық байламдар, ең алдымен тұрғылықты жер, актіні жасаған жер, заттың орналасқан жері сияқты физикалық концепцияларға негізделген. Екінші жағынан, ұлттық режим қағидасы тіркесімен, зияткерлік меншік құқығының территориялық сипаты,

сот орналасқан мемлекет құқығын қолдану туралы заңды тұжырымға әкеп соғады.

Зияткерлік меншік құқығы саласындағы коллизиялық нормалар, алғашқыда, ұлттық заңнамада емес, халықаралық шарттарда қалыптасқан еді (1886 жылғы Берн Конвенциясында). Осы Конвенцияның 5.2 бабында «құқық таңдауында» құзырлы құқықтық тәртіп таңдау туралы, ерекше ережесі бекітілген: «Осы құқықтарды пайдалану және жүзеге асыру, қандай да бір формальдылықты орындаумен байланысты емес; мұндай пайдалану және жүзеге асыру, шығарма шыққан мемлекетте қорғалатындығына байланысты емес. Демек, осы Конвенцияда бекітілген ережелерден басқа, қорғалу көлемі, сондай-ақ, автордың құқықтарын қорғалуын қамтамасыз ететін қорғалу құралдары сияқты, қорғауды талап ететін, мемлекет заңнамасымен реттеледі». Дәл осындай норма, 1996 жылғы авторлық құқық туралы зияткерлік меншіктің бүкіләлемдік ұйымы шартының 5.2 бабында да бекітілген.

Берн Конвенциясы, авторлық құқық қорғалуға жататын территориядағы мемлекеттің құқығы қолданылады деп қарастырған (*Lex loci protectionis*). Ұсынылған тұжырымдама, «қорғауды қажет ететін жердегі, мемлекет» деген түсінік, парықтау мәселесін тудырады. Бұл термин, келесідегілерге де қатысы бар: істі қарап жатқан соттың орналасқан жеріндегі, мемлекетке; құқық иегері қорғауды талап еткен мемлекетке де; авторлық құқық бұзылған жердегі мемлекетке де. Конвенцияның 5.2 бабы, заңды құқықты анықтамайды, сондай-ақ, қорғауды ұсынатын мемлекет – бұл қорғау талап еткен жердегі, мемлекет екенін де көрсетпейді. Мысалы: «Француз» шығармасының құқықбұзушылығы Италияда болды, ал қорғауды ағылшын сотында талап етеді.

Француз доктринасында, «қорғау талап етілетін мемлекет – бұл құқық иеленуші қорғауды қалаған мемлекет» - деген ой-пікір айтылады. Егерде талап арыз өзге мемлекетке берілген болса, қолданылатын шетел құқығы – автор «қорғау алуға ниет еткен» мемлекеттің құқығы болып табылады.

Берн Конвенциясының 5.2 бабы, «*Lex fori*» қолдануды қарастырады. *Lex fori* – сот құқығы дегенді білдіреді, яғни нақты іс бойынша сот процесі жүріп жатқан мемлекет құқығына сілтеме береді. Бұл қағидатқа сәйкес сот қатынастағы шетел элементіне қарамастан, өз елінің заңнамасын қолданады. Мұндай парықтау Конвенцияның мәтінімен дәлме-дәл келеді: «Территориалдық қағидалар мен ұлттық режимнің тіркестері логикалық тұрғыда, зияткерлік меншік құқығының объектілеріне қатысты, қорғау талап етіліп жатқан мемлекеттің құқығын қолдануға әкеп соғады (яғни, іс қаралып жатқан сот орналасқан жердегі мемлекет)».

Шынымен де, Берн Конвенциясының 5.2 бабындағы құқық таңдау қағидасы, зияткерлік меншік құқығының территориалдық қағидасынан туынды болып табылады. Сонымен бірге, бұл құқық таңдау қағидасы нәтижесінде *Lex fori* қолдануды талап етуі міндетті емес. Қай мемлекеттің соты істі қарастырып жатқанына қарамастан, «қорғау талап етілетін жердегі»

мемлекеттің құқығына сілтеме беру, шет мемлекеттің құқығын қолдануына әкеп соғуы мүмкін (соның ішінде, шығарма алғашқы жарияланған мемлекет те бар). Мұны АҚШ пен Ұлыбритания айқын айшықтап тұр.

Берн Конвенциясының 5.2 бабының нормасы, жалпы сипаттама береді. Конвенция, қорғауды талап ететін жеке ситуацияларда, мемлекеттің құқығын қолдануды қарастыратын, арнайы ережелерді құрайды. (мысалы, 14 баптың 2 а тармақшасы, *bis* – қорғау талап етілетін мемлекет құқығы, кинематография өнімдеріне, авторлық құқықтың ие-тұлғаларын анықтауға қолданылады). Қорғау талап етілетін мемлекет құқығы – авторлық құқықтан шығатын даулардағы, негізгі коллизиялық байлам, бірақ та, тек қана Берн Конвенциясының нормаларымен және өзге де халықаралық келісімшарттармен реттелінбейтін сұрақтар бойынша.

Өнеркәсіптік меншік саласындағы қатынастарды коллизиялық реттеу, іс жүзінде, авторлық құқықтағы коллизиялық реттеу мен бірдей, бірақ та өнеркәсіптік меншік құқығының территориялық сипаты ескеріледі: авторлық және авторлық құқыққа ұқсас құқықтардың пайда болуы, мазмұны, оны беру және тоқтату, қорғау талап етілетін мемлекет құқығымен регламенттелінеді. Болгария Халықаралық жеке құқық кодексінің 73 бабындағы, индустриалдық меншік объектілеріне құқықтың пайда болуы, мазмұны оны беру және тоқтату, патент берілген немесе тіркеу жүзеге асырылған, тиісінше патент беру немесе тіркеуді жүзеге асыру туралы өтініш берілген мемлекеттің құқығымен регламенттелінеді.

Шығу бастамасы – қорғау талап етілетін мемлекеттің құқығын қолдану. Сондай-ақ сот заңы қолданылуда мүмкін: «Зияткерлік меншік құқығы, тиісінше қорғау талап етілетін мемлекеттің заңымен реттеуге жатады. Турцияның Халықаралық жеке құқық кодексінің 23 бабына сәйкес, тараптар, осындай құқық бұзушылық орын алған жағдайда, зияткерлік меншік құқығы бұзылудан шығатын, наразылыққа қатысты сот заңы қолданылады деп анықтауы мүмкін. Тура осындай норма Қытайдың Халықаралық жеке құқық туралы заңының 50 § - да бекітілген. Сот тәжірибесінде бірінші және екінші деңгейдегі сілтемелер қолдану кең етек жайған.

Халықаралық жеке құқықтың заманауи ұлттық кодификациясы, зияткерлік меншік құқығының мәселелерін, коллизиялық реттеуді бекітудің айқын тенденциясын паш етеді. Негізінен, заң жүзінде зияткерлік меншік құқығының жеке аспектілері регламенттелінеді; осы институттың коллизиялық реттелінуі, бүтіндей, бар-жоғы бірнеше юрисдикцияларда жүзеге асырылған.

Венгрияның Халықаралық жеке құқық туралы Өкімінің «Зияткерлік меншік құқығы» атты, 3 тарауының ережелеріне сәйкес, авторлық құқық, шығарманы қорғау туралы талап жасалған жердегі, мемлекеттің құқығымен реттеледі. Өнертапқышқа және оның құқық мирасқорына, патент берілген немесе оған оны беру туралы арыз берілген жердегі, мемлекеттің құқығымен және сол мемлекетте, туындыны қорғау қамтамасыз етіледі.

Португалияның заң шығарушысы, автордың құқығы, шығарманың бірінші жарияланған жердің заңымен реттеледі, деп бекіткен. Егерде, шығарма жарияланбаған болса, автордың жеке заңы қолданылады. Португалияның Азаматтық кодексіндегі «Зияткерлік меншік» тарауына сәйкес, өнеркәсіптік меншік жасалған жердің, мемлекет заңымен реттеледі.

Украинаның Халықаралық жеке құқық туралы заңы, зияткерлік меншік құқығын қорғау саласындағы, құқықтық қатынастарға, сол қорғау талап етілген жердің, мемлекет құқығы қолданылады, деп қарастырған. Пәні, зияткерлік меншік құқығы болып табылатын, мәмілелерге, осы Заңның тиісті ережелеріне сәйкес анықталатын құқық қолданылады.

Зияткерлік меншік құқығын коллизиялық реттелуінің, ең нақты түрі, Румын және Швейцар заңнамасында жүзеге асырылған. Румынияда зияткерлік меншік құқығының нормалары халықаралық жеке құқық туралы заңның «Денесіз мүлік» 5 тарауына енгізілген.

Авторлық құқықтың пайда болуы, мазмұны және оның тоқтатылуы, сол шығарманың алғашқы жарияланған түрде паш етілген жердегі, мемлекеттің заңнамасына бағынады. Жария етілмеген зияткерлік қызметтің шығармалары автордың жеке заңымен реттелінеді. Өнеркәсіптік меншікке қатысты құқықтың пайда болуы, мазмұны және тоқтатылуы, оның объектісі, сақтауға берілген немесе оның тіркелуі жүзеге асырылған, немесе оны сақтауға беру туралы немесе оны тіркеу туралы арыз берілген жердегі, мемлекеттің заңымен реттелінеді. Материалдық және моральдық шығынды өтеу, сол авторлық құқық немесе өнеркәсіптік меншікке құқық бұзылған жердегі, мемлекеттің заңымен реттелінеді.

Швейцарияның Халықаралық жеке құқық туралы Заңының, «Зияткерлік меншік» 8 тарауы, тек қана қолдану құқығын емес, сондай-ақ юрисдикция сұрақтарын да реттейді. Зияткерлік меншік құқығына, сол қорғауды сұрап жатқан территориядағы, мемлекеттің құқығы қолданылады. Зиян келтіруден келетін талаптар бойынша, тараптар, сол зиян келтірген оқиғадан кейін кез келгенуақытта, соттасатын мемлекет құқығын қолдану туралы келісімге келуіне болады. Зияткерлік меншік саласындағы келісім шарттарға, шарттық қатынастарды реттейтін халықаралық жеке құқық туралы Заңының ережелері қолданылады.

Швейцар заң шығарушысы, коллизиялық бастаудың бастамасы ретінде, зияткерлік меншік құқығын қорғау талап етіліп жатқан жердегі, мемлекеттің құқығын анықтап берді. Міндеттемелік құқық пен сот заңының коллизиялық байламдары, субсидиарлы қолданылады (деликтілі міндеттемелердің жалпы концепциясына сәйкес). 111 баптың түсініктемесінде, «қорғау талап етіліп жатқан жердің мемлекеті» және «соттасу мемлекеті» - ұқсас түсініктер емес екенін көрсетеді.

Көптеген елдерде, атап айтқанда, Италияның Халықаралық жеке құқық туралы Заңының 54 бабы бойынша, зияткерлік меншік құқықтарының коллизиялық реттеу мәселелерін «материалдық емес мүліктерге, құқықтар»

тарауына қосқан: материалдық емес игіліктерге құқықтар, осы құқықтарды пайдаланатын мемлекеттің құқығымен реттелінеді.

Лихтенштейн Халықаралық жеке құқық туралы Заңының 38.1 бабы бойынша, материалдық емес мүлікке, құқықтардың пайда болуы, мазмұны және жойылуы, соларды пайдалану немесе құқығын бұзу, орын алған жердегі, мемлекеттің құқығына сәйкес анықталады.

Халықаралық жеке құқық шеңберінде, ең алдымен зияткерлік меншік саласындағы шарттық қатынастар реттелінеді. Қытайдың Халықаралық жеке құқық туралы Заңының 49 §-да, басымдыққа ие коллизиялық байлам ретінде, тараптар еркіндігінің автономиясы болады. Зияткерлік меншік құқығын пайдалануға, беруге және лицензиялауға қолданылатын құқықты, тараптар тандай алады. Сонымен қатар, материалдық емес мүлікке құқыққа қатысты шарттарға, сол материалдық емес мүлікке құқық берілетін және ұсынылатын жердің, мемлекеттік құқығы қолданылады.

Егерде, шарттық қатынастар бірнеше мемлекеттердің мүддесін қозғайтын болса, онда алушының (лицензия иегерінің), өзінің тұрғылықты жеріндегі, мемлекеттің құқығы, анықтаушы болып табылады. Лихтенштейн Халықаралық жеке құқық туралы Заңының 38 а, 47 баптарына сәйкес, Авторлық құқық туралы шарттар, міндеттемелік қатынастарға қолданылатын құқыққа сәйкес реттелінеді таңдау құқығын әрқашанда назарға алу керек. Лихтенштейндегі авторлық құқықтың ұжымдық сақтау туралы шарттары, әрқашан Лихтенштейн құқығының аясында болады. Тунис Халықаралық жеке құқық кодексінің 69 бабы бойынша тараптар таңдаған құқық болмаған жағдайда, Зияткерлік меншікке қатысты шарттар, зияткерлік меншікке құқықты беретін немесе ұсынатынның тұрғылықты жеріндегі, мемлекет құқығымен реттелінеді.

Көптеген мемлекеттерде, атап айтсақ, Тайвань Халықаралық жеке құқық туралы Заңының 42 §-да, жұмысшылар жұмыс уақытында жасайтын зияткерлік меншік объектілеріне құқықты анықтау үшін, құзырлы құқықтық тәртіпті анықтайтын, коллизиялық байламдар бекітілген. Жалпы ереже бойынша мұндай қатынастар, еңбек шартына қолданылатын құқық пен реттелінеді.

Доктринада, кез келген құқықтық қатынастар (соның ішінде зияткерлік меншікпен байланысты да), осындай қатынастармен едәуір байланыс құқықпен реттеліну керек деген ой-пікір айтылады. Осындай құқықты анықтауда, белгілі бір мемлекет территориясымен және белгілі бір құқықтық тәртіппен қатынасын анықтау қажет, яғни қатынастардың территориялық сияқты, сондай-ақ құқықтық локализациясын жүзеге асыру қажет. Бұл ой-пікір тұрғысынан, зияткерлік меншік құқығымен едәуір тығыз байланыста болатын, коллизиялық байламдар ретінде, келесілерді есептеуге болады.

1) шығарманың алғашқы жарияланған жердің, немесе өнеркәсіптік меншіктің объектісін тіркеу жерінің құқығы;

2) құқық иеленушінің жеке заңы;

3) құқық бұзушының жеке заңы;

- 4) зиян келтірілген жердің құқығы;
- 5) соттасу елінің заңы, егерде бұзылған құқықты қорғау осы мемлекетте болатын болса;
- 6) тараптардың еркіндік автономиясы – зияткерлік меншік құқығы саласындағы шарттық қатынастар үшін.

Бельгияның Халықаралық жеке құқық кодексіндегі 93 бапқа сәйкес, заңға едәуір байланысы бар байламның заманауи тенденциясы ескерілген: Зияткерлік меншік құқығы, сол зияткерлік меншікті қорғау талап етіліп жатқан жердегі, мемлекеттің құқығымен реттелінеді. Соған қарамастан, өнеркәсіптік меншіктің алғашқы иеленушісін анықтау, зияткерлік меншікпен едәуір тығыз байланысы бар мемлекеттің құқығымен реттелінеді. Егерде қызмет, контрактілі қатынастар шеңберінде жүзеге асырылса, онда, егерде өзгеше дәлелденбесе, осы контрактілі қатынастарға қолданылатын құқықтың, мемлекеті болып есептелінеді.

Зияткерлік меншіктің объектілерін пайдалану жөніндегі құқықтық қатынастар, көп жағдайларда, көптеген мемлекеттердің территориясымен байланысты. Осындай байланыстардың қайсысы едәуір тығыз екенін анықтау күрделі болып табылады. Жекеше, 1998 жылы АҚШ-тың округтік соттарының біреуі, талап арызды кері қайтарды, өйткені істе 18 мемлекеттің авторлық құқық нормаларын қолдану қажет еді (Boosey & Hawkes Disney -ге қарсы іс). II-ші инстанция соты, соттың шетел құқығын қолдануға құлық танытпау себебімен талап арызды қараудан бас тартуға болмайтынын, арнайы көрсете отырып, бұл шешімді қайта қарады.

Белгісіз себептерге байланысты, Ресей заңнамасында зияткерлік меншік құқығының коллизиялық нормалары жоқ. Ресей доктринасында «Ресей Федерациясының Азаматтық кодексінің «Халықаралық жеке құқық» атты VI тарауына кірген коллизиялық нормаларының кең жиынтығы ішінде, зияткерлік меншікке, ерекше құқықты қолдануға жататын, құқық қарастыратын коллизиялық нормалардың ішінде, шетел мемлекетінің құқығы жоқ».

Ресей Азаматтық кодексі, Ресей территориясында, тек қана шетел құқығын қолдану мүмкіндігі Ресей Федерациясының Халықаралық шарттарынан шықпаса, ерекше құқықтарды регламенттейтін шетел құқығының әрекетін жоққа шығарады. Ресей Федерациясының Азаматтық кодексінің төртінші тарауының күшіне енуі, жағдайды өзгертпеді – шетелдік құқықтық тәртіппен байланысты, зияткерлік меншік саласындағы қатынастарды коллизиялық реттеу, әлі күнге дейін жоқ.

Ал енді Қазақстан Республикасының заңнамасына келсек, «авторлық құқықтың пайда болуы мен жүзеге асырылуы үшін туындыны тіркеу, туындыны өзге де арнайы ресімдеу немесе қандай да болсын шарттылықты сақтау талап етілмейді» [1]. Бірақ көптеген жағдайларда, авторлықты дәлелдеу үшін немесе зияткерлік меншікті қорғау үшін, мемлекеттік не мемлекеттік емес ұйымдар зияткерлік меншік объектілерін тіркеуді жүзеге асырады.

Тағы бір тоқталатын жайт, бұл *Lex loci contractus* – бұл коллизиялық байлам шарт қай елде бекітілгенін анықтау керек кезде пайда болады. Бұл байлам бойынша, шартқа қай мемлекетте қол қойылса, онда сол мемлекеттің заңы қолданылады [2]. Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес сыртқы экономикалық мәміле бойынша шартқа қол қойған тараптардың құқықтары мен міндеттері қол қойылған жердің заңнамасымен анықталады. Бірақ заң бойынша тараптарға құқық таңдау еркіндігі берілген.

Әдебиеттер

1 Оразалинов С. Авторды қорғау – руханиятты қолдау. - Алматы: Жеті жарғы, 2010. – 76 б.

2 Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 10 маусымдағы № 6-І Заңы. - Алматы: ЮРИСТ, 2011.

Ә. Әділханова,

студент 4-го курса, спец. Международное право,
факультет Международное отношения, КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Научные руководители: Б.Н.Каленова, А.Н.Абдрахманов, Д.М.Махмадинов,
старшие преподаватели кафедры международное право

Коллизионное регулирование права интеллектуальной собственности

В данной статье, автор рассматривает часто встречающееся в международном частном праве, коллизионное регулирование, в том числе, вопросы правового регулирования авторского права. Сопоставляя проблемы защиты авторского права в международном частном праве, автор выявляет проблемы защиты авторского права в отечественном законодательстве.

A. Adilkhanova,

a student of 4th course of speciality is an international law
of faculty of international relations KazUIR&WL named after Ablai khan
Scientific leaders: B.N.Kalenova, A.N.Abdrahmanov, D.M.Makhmadinov,
head teacher of department are an international law

Collision regulation of right of intellectual ownership

In this article, an author examines often meeting in international private right, collision regulation, including, questions of the legal regulation of copyright. Comparing the problems of defence of copyright in international private right, an author exposes the problems of defence of copyright in a home legislation.

УДК 347.635

К.А. Байжомартова,
к.ю.н., заведующая кафедрой Международного права,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ПРАВОВОГО СТАТУСА РЕБЕНКА

В статье освещены проблемы защиты прав детей в современный период. Необходимость их защиты, оказания им незамедлительной помощи, создания для них, по возможности, благоприятных условий для жизни является одной из наиболее актуальных проблем современности. Понимание прав и свобод ребенка развивалось в течении всей истории человечества. Даже до появления самих норм права, люди осознавали, что их дети имеют моральное, простое человеческое право требовать материнское молоко, внимание и защиту. С течением времени каждая ступень развития общества прибавляла наслоение к уже достигнутому уровню понимания прав и свобод ребенка, причем процесс этот происходил своеобразно у каждого народа и государства в рамках общих черт.

Ключевые слова: ребенок, личность, несовершеннолетний

В современном мире права и свободы человека перестали быть только внутренним делом государства, теперь это объект внимания всего международного сообщества. В нашу эпоху, пришедшую на смену периода «холодной войны», почти все государства во всех регионах мира, находящиеся на всех уровнях развития, в том числе Республике Казахстан, декларируют свою приверженность международным принципам соблюдения прав человека. А по мере продолжения и все более широкого распространения процессов политической либерализации и демократизации все больше и больше правительства под давлением со стороны внутренних и внешних сил вынуждены действовать в соответствии с этими принципами.

Понимание прав и свобод ребенка развивалось в течении всей истории человечества. Даже до появления самих норм права, люди осознавали, что их дети имеют моральное, простое человеческое право требовать материнское молоко, внимание и защиту. С течением времени каждая ступень развития общества прибавляла наслоение к уже достигнутому уровню понимания прав и свобод ребенка, причем процесс этот происходил своеобразно у каждого народа и государства в рамках общих черт. Лучшие и общие элементы прав ребенка, появившиеся у каждого народа, кристаллизовались в виде мирового опыта, мирового стандарта и многие из них зафиксированы в конвенциях и международно-правовых актах. В настоящее время охрана прав детей является самостоятельным предметом международного сотрудничества, который входит в единый институт международной защиты прав человека.

Международно-правовые нормы о правах и защите ребенка являются составной частью общих норм о правах человека.

Международно-правовые нормы о правах человека, в том числе и нормы о правах детей, не сразу были созданы. Они развивались вместе с развитием современного человечества, утверждением гуманистических принципов в нем. Следует отметить, что международные соглашения о правах детей не предоставляют непосредственно прав детям, а устанавливают взаимные обязательства государств по предоставлению таких прав.

До сравнительно недавнего времени проблема защиты прав детей не расценивалась в качестве предмета рассмотрения в международном праве. Соответствующие вопросы решались на уровне семьи, на местном и национальном уровне. То, что защита детей - исторически молодой правовой институт, даже во внутригосударственном праве, подтверждает, например, тот факт, что специализированная судебная защита несовершеннолетних возникла только в конце XIX века, когда в 1899 году в Чикаго (штат Иллинойс, США) был создан первый суд по делам несовершеннолетних.

Развитие международно-правовой защиты прав и интересов детей в современном мире ведет свое начало от Декларации прав ребенка (Женевская декларация) принятой 26 сентября 1924 года на пятой ассамблее Лиги Наций [1].

Международная защита прав ребенка представляет систему взаимосогласованных действий государства и неправительственных международных организаций, направленных на разработку и обеспечение прав ребенка с целью формирования полноценной и гармонически развитой личности, содействие их закреплению в национальном законодательстве и оказание международной помощи детям слаборазвитых государств.

Определение понятия правового статуса ребенка следует формулировать с учетом концептуальных подходов, сложившихся в теории права и отраслях юридической науки при определении правового статуса и правового положения личности вообще.

Термины «правовой статус», «правовое положение» часто употребляются в законодательстве и научной правовой литературе. Их обычно применяют тогда, когда речь идет о характеристике состояния того или иного субъекта правового общения, например органа государства, организации, отдельной личности. При этом за редким исключением не делается каких-либо различий между терминами «положение» и «статус». Чаще всего они понимаются как синонимы.

Такой подход используется в работах по общей теории государства и права при определении и характеристике общетеоретической модели правового положения личности. В отраслевых же юридических науках чаще употребляется термин «статус» - личности, гражданина – в сочетании с отраслевой принадлежностью, например: административно-правовой статус, гражданско-правовой, семейно-правовой и т.д. В связи с этим полагаем, что понятия «правовой статус» и «правовое положение» следует различать.

Понятие «правовой статус» в общетеоретическом смысле или с учетом его отраслевой принадлежности может и должно быть определено с ориентацией на содержание правовых норм и институтов, имеющих в той или иной отрасли права и предопределяющих потенциальные возможности абстрактной личности в ее взаимоотношениях с различными субъектами права. Понятие «правовое положение» различных категорий физических лиц следует определять с учетом их фактического социального положения и реализованных ими норм права о конкретных правах, свободах и обязанностях. С учетом сказанного каждый конкретный отраслевой статус гражданина Республики Казахстан или иного физического лица можно определить как совокупность норм соответствующей отрасли права (гражданского, административного, семейного и др.), закрепляющих его конкретные отраслевые права, свободы и обязанности.

В конституционном праве, в отличие от других отраслей права, наряду с терминами «общий (конституционный) статус» и «конституционно-правовой статус» часто употребляется понятие «основы правового положения личности». Его применение обусловлено спецификой данной отрасли права как ведущей отрасли в системе права, и это выражается в том, что в данном понятии сосредоточены основополагающие элементы, которые являются исходными для любого отраслевого статуса личности и соответственно учитываются в нем.

В области регламентации отношений государства и личности Конституция (основной закон) устанавливает исходные начала. Другими словами, она закрепляет лишь основы правового положения (статуса) личности в обществе. В этих основах содержится то общее, что конкретизируется в статусе граждан, объединяемых в группы (слои) по профессиональному, возрастному, социальному и прочим признакам (например, в правовом статусе ребенка). В данном случае общее - основы правового положения личности - конкретизируется в особенном, т.е. правовом статусе тех или иных категорий граждан, объединенных не только по принадлежности к гражданству Республики Казахстан, но и по другим специфическим признакам.

Казахстанский ученый теоретик Ибраева А.С. дает следующее определение: «Права человека - это охраняемая законом мера возможного поведения, направленная на удовлетворение интересов человека. Это универсальная категория, которая представляет собой вытекающие из самой природы человека возможности пользоваться элементарными, наиболее важными благами в условиях безопасного, свободного существования личности в обществе. В современный период права человека понимаются как общесоциальное понятие, отражающее наднациональные, общечеловеческие требования и стандарты в области свободы личности. Правовой статус - это юридически закрепленное положение субъекта в обществе. Он фиксирует фактический (социальный) статус лица, его реальное положение в обществе. Правовой статус есть признанная Конституцией и законодательством

совокупность прав и обязанностей субъектов, а также полномочий государственных органов и должностных лиц, с помощью которых они выполняют свои социальные функции. Именно права и обязанности составляют ядро правового статуса [2].

Также можно отметить точку зрения, предложенную Е.А. Лукашевой: «Сложные связи, возникающие между государством и индивидом, и взаимоотношения людей друг с другом фиксируются государством в юридической форме — в форме прав, свобод и обязанностей, образующих в своем единстве правовой статус индивида. Правовой статус индивида - одна из важнейших политико-юридических категорий, которая неразрывно связана с социальной структурой общества, уровнем демократии, состоянием законности» [3].

Правовой статус человека и гражданина может быть охарактеризован как система прав и обязанностей, законодательно закрепляемая государством в конституциях и иных нормативно-правовых актах. Права и обязанности — основной исходный элемент права. Следует согласиться с Г.В. Мальцевым, что ничего более важного в структуре права по существу нет. «Система права и обязанностей — сердцевина, центр правовой сферы, и здесь лежит ключ к решению основных юридических проблем» [4].

В правах и обязанностях не только фиксируются образцы, стандарты поведения, которые государство считает обязательными, полезными, целесообразными для нормальной деятельности социальной системы, но и раскрываются основные принципы взаимоотношений государства и личности.

Обобщая сказанное, можно предложить такую теоретическую конструкцию. Правовое положение личности составляют: предстатусные элементы (правовые принципы, гражданство, общая правоспособность, законные интересы); правовой статус (права и обязанности); система гарантий, юридическая ответственность.

Таким образом, правовой статус представляет собой совокупность прав, свобод, обязанностей и законных интересов личности, признаваемых и гарантируемых государством.

Правовой статус ребенка мы определяем так же, как и правовой статус личности вообще, т.е. как совокупность предусмотренных законодательством прав и обязанностей. Разумеется, содержательное наполнение структурных элементов правового статуса ребенка в определенной мере зависит от возрастного фактора. И перечисленные ранее элементы правового положения личности в силу их общего характера могут и должны учитываться при характеристике общего правового статуса ребенка и его (статуса) разновидностей.

Что же касается видов правового статуса ребенка, то мы считаем, что общий (конституционный) статус ребенка совпадает с общим (конституционным) статусом человека и гражданина и косвенно закрепляется в основном законе страны. Почему косвенно? Потому что в конституционном

законодательстве, за некоторым исключением, практически отсутствуют нормы, непосредственно упоминающие о правах ребенка, а в общей теории права не разработаны признаки особого субъекта права, каковым является ребенок. Вряд ли можно мириться с таким положением, и потому одной из задач соответствующих отраслей юридической науки следует считать теоретическое обоснование концепции общего правового статуса ребенка и его (статуса) видов. Но используемые Конституцией РК слова «каждый» «гражданин», разумеется, относятся и к детям.

Отраслевой статус ребенка (гражданско-правовой, семейно-правовой, административно-правовой и др.) закрепляется в соответствующих отраслях казахстанского права.

Специальный, или родовой, статус ребенка (детей как отдельной определенной категории людей) закрепляется международными нормативными правовыми актами, и прежде всего Конвенцией о правах ребенка и специальным внутрисударственным законодательством.

И, конечно же, каждый ребенок как личность, человек и гражданин обладает индивидуальным правовым статусом.

Наряду с термином «ребенок» отмечается многообразие наименований, применяемых в юриспруденции к лицам, не достигшим совершеннолетия: «подростки», «несовершеннолетние», «малолетние» и др.

Термин «несовершеннолетний» стал легальным и применяется в отраслевом законодательстве. Тем не менее, некоторые авторы по разному подходят к определению содержания понятия «несовершеннолетний». По мнению Солдатова А.П. указанное понятие состоит из двух понятий: «малолетний» и «подросток» [5, С. 127]. При этом понятие «малолетний» употребляется в отношении детей с момента рождения до 10 лет, подростком является ребенок от 10 до 14 лет. Другого подхода придерживается О.В. Садина, давая следующие определения понятий «малолетний» и «подросток»: малолетний - несовершеннолетний (физическое лицо, ребенок) в возрасте до 14 лет; подросток - несовершеннолетний в возрасте от 14 до 18 лет [6].

Как справедливо отмечает Солгоуб А.Ю. определения, содержащиеся в законах, не дают полного представления о ребенке как о субъекте права, поэтому и существует терминологическая многовариантность: несовершеннолетний, малолетний, подросток и др. Каждое из определений названных категорий лиц имеет право на существование, применение и теоретическое объяснение, поскольку употребляется в законодательстве. Тем не менее, между ними нельзя ставить знак равенства, их определения следует различать. С этой целью выделяют присущие указанным категориям лиц признаки, которые служат основой для формулирования соответствующих дефиниций [5, С. 80].

Отдельно необходимо выделить Конвенцию «О правах ребенка», имеющую огромное значение для семейного права, которая определяет правовое положение ребенка в семье. Конвенция содержит значительное число положений общего, принципиального порядка, имеющих прямое

отношение к семейному воспитанию, и, кроме того, посвящает правам ребенка в семье ряд специальных статей, предопределяющих семейно-правовой статус несовершеннолетнего.

По мнению большинства исследователей, к числу содержательных признаков, обозначенных терминов относятся возрастной критерий и отраслевая принадлежность отношений, в которых участвуют указанные категории детей. Микитова Е.Н. считает, что главным признаком ребенка как специального субъекта являются возрастные границы, в рамках которых он существует в данном статусе [7]. Большинство ученых, считают целесообразным относить понятие «ребенок» лишь к ребенку уже рожденному, определяя нижнюю возрастную границу этой категории моментом рождения. По мнению некоторых ученых, именно этот подход является разумным и оправданным, поскольку не рожденный ребенок не может реализовать своих прав ни самостоятельно, ни через законных представителей и это становится действительно возможным лишь с момента рождения живого ребенка.

Таким образом, можно прийти к следующим выводам: для определения правового статуса особого субъекта права, каковым является лицо до достижения 18 лет, следует использовать универсальную категорию «ребенок». Категории «несовершеннолетний», «малолетний», «подросток» и другие охватываются общим понятием «ребенок», однако их правовое значение состоит в том, что они позволяют более точно учесть специфику правовых возможностей ребенка. Конечно же, каждый ребенок как личность, человек и гражданин обладает индивидуальным правовым статусом.

Несмотря на множественность подходов в научной литературе к юридическому понятию «ребенок», в качестве основного признака ребенка, и это мы видим, в различных правовых актах, как внутригосударственных, так и международных, выступает возрастной критерий.

В названной конвенции дается и определение понятию «ребенок» - ребенком является каждое человеческое существо до достижения 18-летнего возраста, если по закону, применимому к данному ребенку, он не достигает совершеннолетия ранее [8]. Казахстанским гражданским законодательством предусматривается возможность признания ребенка полностью дееспособным до достижения совершеннолетия. Однако это не означает, что он не будет в дальнейшем рассматриваться в качестве ребенка до достижения восемнадцатилетия.

Основные категории детей указаны в различных правовых актах. В них также сформулированы определенные понятия, характеризующие особенности постоянных или промежуточных состояний, в которых находится ребенок. Все это свидетельствует о многообразии сфер общественной жизни, в которых участвуют дети, а также условий, которые оказывают влияние на их правовое положение. В литературе о правах ребенка установлен перечень различных категорий детей и 13 видов правовых режимов, в которых могут пребывать дети: дети, находящиеся в

трудной жизненной ситуации; дети, оставшиеся без попечения родителей; дети-инвалиды; дети, имеющие недостатки в психическом и (или) физическом развитии; дети — жертвы вооруженных и межнациональных конфликтов, экологических и техногенных катастроф, стихийных бедствий и др. Данный перечень должен учитываться при рассмотрении правового положения ребенка.

Таким образом, правовой статус ребенка устанавливается возрастным критерием и представляет собой совокупность прав, свобод, а также условий для нормального развития ребенка, признаваемых и гарантируемых государством.

Список литературы

- 1 Сабитова А.А. Международная защита прав детей // Вестник Университета им. Д.Кунаева. - Алматы, 2007 - № 2/23. - С. 149.
- 2 Ибраева А.С. Теория государства и права. – Алматы, 2003. - С. 155.
- 3 Лукашева Е.А. Права человека. – М., 2003. - С. 91
- 4 Мальцев Г.В. Права личности: юридическая норма и социальная действительность. Конституция СССР и правовое положение личности. – М., 1979г. – С. 50.
- 5 Солугоб А.Ю. Понятие ребенок в российском праве. Материалы международной заочной научно-практической конференции «Тенденции развития современной юриспруденции». 03 сентября 2012 г. - Новосибирск: Изд. «Сибирская ассоциация консультантов», 2012. - С. 127; С. 80.
- 6 Садина О.В. Правовой статус несовершеннолетнего в российском законодательстве: теоретико-правовой анализ: дис... к.ю.н. - Мытщи, 2009. - С. 13.
- 7 Микитова Е.Н. Особенности правового статуса ребенка в Российской Федерации: дис. канд. юрид. наук. - М., 2002. - 158 с., Абрамов В.И. Права ребенка в России: (теоретический аспект) / Под ред. Н.И. Матузова. - Саратов, 2005. - С. 20.
- 8 Конвенция «О правах ребенка». 20 ноября 1989 г. – М., 1989. - С.2.

К.А. Байжомартова,

з.ғ.к., «Халықаралық құқық» кафедрасының меңгерушісі,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Баланың құқықтық мәртебесінің құқықтық табиғаты

Аталған мақалада қазіргі замандағы балалар құқықтарының қорғалуы қарастырылған. Оларды қорғау қажеттілігі, оларға бірден көмек көрсетілуі, мүмкіндігінше оларға жағдай жасалуы қазіргі заманның ең өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Баланың құқықтары мен бостандықтарын түсіну адамзаттың бүкіл тарихында дамыған. Құқық нормаларының пайда болуына дейін, адамдар баланың ана сүтін, қамқорлықты және қорғанысты талап ету

құқығына ие екендігін со кезден түсінген. Уақыт өте келе қоғамның дамуының әр кезеңінде, баланың құқықтары мен бостандықтарын түсіну деңгейіне жаңа түсініктер қосты, оның үстіне ол процесс әр халық пен мемлекетте өзіндік ерекшеліктермен өтті.

К. Bayzhomartova,

head of the international law department at Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

The legal nature of the child's legal status

The article deals with the contemporary problem of protecting the children's rights. The need to protect them, to provide them with immediate assistance, to create for them opportunities for favorable living conditions are the most pressing problems. The concept about the right and freedom of children was being developed during the whole history of people. Even before appearance of law norms people had known that their children had moral, usual human rights as to demand mother milk, attention and defence. After that time every level of society development was enriched with a new knowledge about the right and freedom of children, and this process was happened by general features of every state.

УДК 341: 339.5

Е.М. Жұматаев,

Халықаралық қатынастар факультеті,
халықаралық құқық кафедрасының оқытушысы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

УНИДРУА ҰСТАНЫМДАРЫНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САУДАҒА ЫҚПАЛЫ

Бұл мақалада автор УНИДРУА келісімшартының маңыздылығын халықаралық сауда мәселесі тұрғысынан қазіргі уақыттағы жағдайлармен салыстыра отырып талқылайды. Екі жақты саралап өз көзқарасын ұсынады. Сонымен қатар, әрбір құқықтық жүйе өз отандастарының мүддесін қорғауда және осы себепті де көптеген мемлекеттер халықаралық әріптестермен қызмет істерде қолданылатын заң келісімін басқаруын және қарсы елдің өзіндік заң ретінде ғана қолданылмауын талап етіндігін көреміз.

Тірек сөздер: келісімшарт, ғылыми концепция, халықаралық құжат

Өткен ғасырдың орта тұсында әлемдік экономикалық дағдарыс аяқталған соң халықаралық сауда жоғарғы қарқынмен дамыды және сол тұста бұрынғы

«тәуелді» мемлекеттер оған қатыса бастады. Ол үрдіс барысында әр түрлі елдер арасында сауда мәселелерін шешуде қарама-қайшылықтардың тууына себепші болды. Олар: халықаралық дау, оны шешетін төрелік (арбитраж) – халықаралық болғанымен, оны шешуде қолданылатын құқық – мемлекеттік болды, әрі халықаралық келісім ерекшеліктерін үнемі ескере бермеді. Сонымен қатар әрбір құқықтық жүйе өз отандастарының мүддесін қорғауда еді. Осы себепті көптеген мемлекеттер халықаралық әріптестермен қызмет істерде қолданылатын заң келісімін басқаруын және қарсы елдің өзіндік заң ретінде ғана қолданылмауын талап етті. Бұл үрдіс әсіресе бұрынғы «тәуелді» және «қанаушы» мемлекеттерге қатысты еді. Сол себепті барлық қатысушылардың мүддесін заңдық жүйе түріне қарамай қорғайтын, құқықтық жүйеге бөлмейтін құқықтық жүйе ережесін құру қажеттілігі туындады. Басқаша айтқанда құқықтық жүйеде бір жағынан барлығына ортақ, бір жағынан халықаралық құқықтық келісімнің құрамы мен қағидаларын көрсететін құқықтық ережелер құру көзделді.

Осылайша 1994 жылы жеке құқықты біріздендіру халықаралық институтының (УНИДРУА) бастамасымен УНИДРУА ұстанымдары жасалды [1].

XXI ғасыр жаһандану заманында әрбір мемлекет халықаралық сауда барысында өз мүддесін қорғайтыны заңды құбылыс. Себебі әрбір ел өзіне пайда келтіруге тырысады, сондықтан да халықаралық сауда барысында нақты тоқтамға келтірілген ереже жоқ деуге болады. Осы орайда УНИДРУА келісімшартының орнының халықаралық саудада маңызды орын алатынын және уақыт талабына сай өзгеріп отыратынын да айта кету керек.

Жалпы УНИДРУА келісімшарты халықаралық сауда құқығындағы жаңаша құбылыс болып табылады, себебі ол халықаралық шарт болып табылмайды және қолдану үшін мемлекеттің бекітуі қажет емес [2, 1 б.].

Бұл жинақ халықаралық саудада кең ауқымды келісімшарт ретінде қолданысқа ие: сауда-саттық, агенттік келісімшарт, қызмет көрсету, инвестициялық, концессиялық және т.б.

Тағы бір айта кететін ерекшелік, бұның әмбебаптылығы деуге болады, себебі оның халықаралық сипатына қарамастан ішкі коммерциялық айналымда да қолдануға болатындығында. Ол үшін оның жекелей ережелерін сілтеме жасай отырып келісімшартқа енгізуге болады [3].

Сонымен қатар УНИДРУА келісімшартының кең қолданысқа ие болуының тағы бір себебі заңды техникалық деңгейінің жоғары болуы және оны құрастыруда әр түрлі ғылыми концепция, құқықтық ережелерді қолдауында [4, 14 б.].

УНИДРУА келісімшартын қолдану халықаралық коммерциялық төрелікпен тікелей байланысты. Егер халықаралық коммерциялық дауды мемлекеттік сот арқылы шешу керек болса УНИДРУА келісімшарты халықаралық сауда ережесі немесе БҰҰ Конвенциясының халықаралық сауда-саттық келісімшартына негізделген құжаты ретінде немесе екі жақпен бекітілген келісімшарттың бөлігі ретінде қолданылуы мүмкін, бұл жағдайда халықаралық арбитраж бұл құжатты айтылған жағдайлармен қосымша басқа

кездерде де қолдана алады.

Сонымен қатар тағы бір айта кететін жайт УНИДРУА келісімшартының мақсаты бірнеше себептермен айқындалады, олар:

- егер екі жақ осы келісімшартты қолдануға келіссе қолданыла алады;
- егер екі жақ келісімшарттары *lex mercatoria* немесе осыған ұқсас ережелермен реттеледі деп шешсе қолданыла алады;
- егер екі жақ келісімшарттарына қолданылатын заңды анықтамағанда қолданыла алады;
- ол халықаралық біріздендірілген құқықтық құжаттарды түсіндіру немесе толықтыру мақсатында қолданылуы мүмкін;
- ол мемлекеттік заңды түсіндіру немесе толықтыру мақсатында қолданылуы мүмкін;
- ол мемлекеттік және халықаралық заң шығаруда үлгі ретінде қолданылуы мүмкін [5, 1 б.].

Енді жекелей ұстанымдардың кейбіріне келетін болсақ, 3.10 бап екі тараптың «өзара айырмашылықтарын» анықтайды. Бұл норманың мағынасы егер екі тараптың бірі екінші тараптың тәуелділігі мен экономикалық әлсіздігін, тәжірибесінің аздығы мен ақпараттандырылуының аздығын өзіне пайдаланғысы келетіндей болса ол тарап келісімшарттан бас тарта алатындығы жөнінде. Бұл өз кезегінде халықаралық саудаға қатысушы дамымаған мемлекетерді қорғаудың бір үлгісі деуге болады.

Бұл көріністер сонымен қатар тәжірибе жүзінде де көрініс тауып жатады. Солардың бірі австриялық сатушы және неміс сатып алушысының арасындағы болатты аталған жерге жеткізу бойынша болған. Аталған жағдайда 1980 жылғы БҰҰ-ның Вена конвенциясы негізге алынғанымен бұл жағдайда қарсы топтың шығынын толық түрде қамтамасыз ету үшін сот УНИДРУА-ның 7.4.9 (2) бабын пайдаланған.

Халықаралық арбитраж соты тәжірибесінде УНИДРУА қағидаттарына сілтеме беруде көрініс табатын бірнеше жағдайлар бар, олар: халықаралық сауда-саттық келісімшартында, сақтандыру, құрылыс мердігерлігі, өкілеттік келісімшарты, көлік келісімшарты.

Сөзіміздің соңында айтарымыз жоғарыда айтылған бұл жинақ коммерциялық тәжірибеде кең қолданысқа ие болуда және өзіндік орыны бар болып табылады, себебі бірде халықаралық коммерциялық айналымның бөлігі ретінде қолданылса, бірде халықаралық құқықтық құжаттарды толықтыруда, түсіндіруде, ішкі мемлекеттік заңдардың көзін қалыптастыруда қолданылып жатады [6, 10 б.].

Елбасы өзінің кезекті бір сөзінде: «Қайта жаңғырту немесе ғылымды көп қажет ететін экономиканы құру экономикалық өсуге білім мен инновациялар үлесінің өсуімен, көрсетілетін қызметтер үлесінің ұлғаюымен және экономиканы экологияландырумен байланысты. Қайта жаңғырту кезеңінде денсаулық сақтаудың тиімді жүйесіне, неғұрлым ұзақ өмір сүруге, сапалы білім беруге, тиімді және ашық институттарға, ақпараттық технологиялардың таралуына негізделген өмір сүру сапасын арттыру бірінші орынға шығады.

Бұл кезең бойынша Қазақстанның дамыған елдерден артта қалуы шамамен 50 жылды құрайды.

Осыған байланысты әлемнің ең дамыған 30 елінің қатарына кіру жөніндегі максатқа қол жеткізу аса күрделі міндет болып отыр. Өткен ғасырда оған тек үш ел – Жапония, Финляндия, Сингапур және таяуда ғана – Оңтүстік Корея қол жеткізді.

Бұл ретте жаңғырту жаһандық бәсекелестік шарттарында өтеді. Дамудың жоғары деңгейіне қол жеткізу стратегиялық ресурстар мен нарықтық кеңістік үшін қатаң күрес жүргізумен байланысты. Бұл бәсекелестік ағынға қарсы жүзумен бірдей: артқа кетіп қалмас үшін, алға жылжу қажет. ХХІ ғасырда еларалық бәсекелестіктің күшеюі салдарынан дамушы елдердің мүмкіндіктері шектеулі болады. Кез келген ел әлемдік көшбасшыға айнала алмайды. Дамушы елдердің біреуінен бесеуіне дейін ғана дамыған елге айнала алады.

Дамыған елдер тобына кіру үшін Қазақстан дамуда серпіліс жасауы тиіс. Қайта жаңғыртуға кезең-кезеңімен өту және ғылымды көп қажет ететін экономиканы құру моделін қалыптастыру қажет. Ұзақ мерзімді даму моделі әлемдік үрдістерді, ұлттық дамудың түйінді басымдықтарын ескеріп, Қазақстанды әлеуметтік-экономикалық жаңғыртудың 2050 жылға дейінгі стратегияларының нұсқаларын ұсынуы тиіс», - деген еді.

Сонымен қатар еліміздегі шағын және орта бизнесіті дамыту, халықаралық саудаға қатысу сол арқылы экономикамызды дамытып, 30 әлемнің алдыңғы қатарлы елдерінің қатарына енгізу барысында осы құжатты да есекре отырып пайдалы тұстарын жадымызда ұстап қолдану орынды болар демекпіз [7, 12 б.].

Әдебиеттер

1 Электронды ресурс – Кіру режимі – URL: <http://www.unidroit.org/en/library/gorla.../history> - (28.11.2014 жүгіну уақыты).

2 Принципы международных коммерческих договоров. – Москва: Юрист, ТОО «Издательство «Экономическая газета», 2008. – 5 с.

3 Электронды ресурс – Кіру режимі – URL: <http://www.dissertations.ru>. - (28.11.2014 жүгіну уақыты).

4 Монахов А.Б., Конкина Ю.А. Принципы международных договоров УНИДРУА. – М.: Москва, 2008. – 14 с.

5 Принципы международных коммерческих договоров УНИДРУА. – 2010. – 42 с.

6 UNIDROIT principles of international commercial contracts 2010. - International institute for the unification of private law, 2010.

7 Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіруі жөніндегі тұжырымдама туралы Қазақстан Республикасы Президенті Жарлығының жобасы, 2013. – Астана, 2013.

Е.М. Жуматаев,
преподаватель кафедры международного права
факультета международных отношений,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Роль принципов УНИДРУА в международной коммерческой торговле

В данной статье автор рассматривает роль Принципов международных коммерческих договоров УНИДРУА в современных условиях и ее важность в международной торговле. Анализируются отдельные случаи использования Принципов УНИДРУА на практике непосредственного регулирования международных коммерческих контрактов. Будучи негосударственной кодификацией, разработанной авторитетной межправительственной организацией с учетом сложившегося международного опыта по созданию единообразных инструментов регулирования международных коммерческих отношений.

Y.M. Zhumataev,
a teacher of International relations faculty, International law sub-faculty,
Ablai Khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

The role of UNIDROIT principles in international commercial Trade Summary

In this article the author considers the role of UNIDROIT principles in modern conditions and its importance in international trade. It analysis some cases of applying the UNIDROIT principles to the practice of international commercial contracts regulation. Today the UNIDROIT principles are one of the known and authoritative codes of uniform rules in international trade. Being as non governmental codification it is worked out by authoritative inter governmental organization taking into account the modern international practice on creation uniform instruments in international commercial relations.

УДК 341: 339.5

А.С. Мұқашева,
аға оқытушы, құқық магистрі,
Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Халықаралық құқық кафедрасы,
Алматы, Қазақстан

СЫРТҚЫ САУДА МӘМІЛЕЛЕРІНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ СИПАТТАМА (СЫРТҚЫ САУДА МӘМІЛЕЛЕРІНІҢ ТҮСІНІГІ)

Автормен сыртқы сауда мәмілелерінің негізгі түсінігі Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес зерттелген. Сонымен қатар, мақалада сыртқы экономикалық қызметтің түсінігі мен белгілері және «сыртқы экономикалық мәміле» мен «сыртқы сауда мәмілесінің» арақатынасы қарастырылған. Тарифтік емес шектеудердің әсерінен соңғы жылдары сауданың мәні (сауда қатынастары) артып отыр және бұл мемлекеттің тікелей немесе жаппай бақылауында болатындығын білдіреді. Сыртқы сауда қатынастары интеграция белең алған кезеңде, бұл мәселе бүгінді таңда өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Тірек сөздер: сыртқы экономикалық қызмет, сыртқы экономикалық мәміле, сыртқы сауда мәмілесі, сыртқы сауда, мәміле, шарт, тауар

Қазіргі таңдағы кез келген мемлекеттердің экономикалық өмірінің негізгі құрамдас бөлігі - бұл сыртқы сауда қатынастары. Кез келген мемлекеттің әлемдік саудадағы мәртебесі, осы экономикалық қызмет саласына байланысты анықталады. Экономика мен сауда біте қайнасып тұрған кезеңде, осы тақырыпты қозғауды жөн көріп отырмын.

Соңғы кездері сыртқы сауда қызметі қарқынды белең алып, оның ауқымы кеңейе түсті. Сондықтан да, сыртқы сауда қатынастарын жүзеге асырудағы сыртқы сауда мәмілесін құқықтық тұрғыда қарастыру қажет болып отыр. Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, БҒМ ЖМ академигі С.С.Құнанбаева ханым бүгінгі күндері оқытушы жас ғалымдарға осындай өзекті мәселелерді зерттеудің қажеттілігін маңызды екенін атап өткен болаты.

Бұл тақырыпта мақала жазуымның тағы бір себебі, Қазақстандық ғылыми еңбектерде сыртқы сауда мәмілелеріне қатысты түсініктемелер жоқтың қасы. Көпшілік ғалымдардың еңбектері сыртқы экономикалық қызметке қатысты. Осы тақырыпты зерттей келе байқағаным, сыртқы сауда мәмілелерінің түсінігін қарастырған кезде мәселе сыртқы экономикалық қызмет туралы болады.

Енді, сыртқы экономикалық қызмет пен сыртқы сауда мәмілелерінің аражігін ажыратып алайық. Сыртқы сауда мәмілелері, бұл сыртқы экономикалық қызметтің бір институты болып табылады. Өйткені, сыртқы экономикалық қызмет өндірісті, инвестицияны, сыртқы сауданы, тасымалдауды, қызмет көрсетулерді және т.б. іс-әрекеттердің тобын қамтиды.

1995 жылдары заң ғылымдарының докторы Сарсембаев М.А. «Сыртқы экономикалық қызметті құқықтық реттеу» оқу пособиесін жазған. Қазіргі таңдағы қазақстандық ғалымдардың оқу-әдістемелік оқулықтары жеткіліксіз. Қазақстанда кеден құқығы мен сыртқы экономикалық қызмет саласын құқықтық тұрғыда зерттеуші бірден-бір ғалым – заң ғылымдарының докторы, профессор Алибеков Сайлаубек Тынышбекұлы. Сайлаубек Тынышбекұлының тұжырымы бойынша, «Сыртқы экономикалық қызмет дегеніміз - кеден шекарасы арқылы тауарлар мен қаржылай құралдарды алып өтуге байланысты кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру және шет мемлекеттің территориясында қызмет көрсетулер мен жұмыстарды орындау» [1]. Осы сыртқы экономикалық қызметті жүзеге асыру үшін мәмілелер жасалады. Халықаралық сипаттағы мәмілелер екі топқа бөлінеді: сыртқы экономикалық мәмілелер және сыртқы сауда мәмілелері. Халықаралық кәсіпкерлік қызметке байланысты (пайда табу мақсатындағы) мәмілелер – сыртқы экономикалық мәмілелер болалы және халықаралық аренада тауарларды сатып алу, айырбастауға, қызмет көрсетулерге байланысты кәсіпкерлік қызметтің бір түрі – сыртқы сауда мәмілелері болып табылады [2]. Сыртқы экономикалық мәміле маңызды тәжірибелік мәнге ие, өйткені құқықты қолданумен тікелей байланысты. Егер, мәміле «ішкі» болса, онда ол ұлттық құқықпен реттеледі. Егер, мәміле «сыртқы» (халықаралық) болса, онда ол жеке құқықтың бірнеше мемлекетте қолдану аясында болады да, біреуінің норманы қолдануға байланысты құқығын анықтауда проблемалар туындайды. Осындай жағдайда халықаралық жария құқықтың қағидаларына сүйенеміз. «Сыртқы экономикалық мәмілелердің» бастамасы болып «сыртқы сауда мәмілелері» табылады. Сыртқы сауда мәмілелеріне анықтама берген кезде кейбір авторлар – кеден шекарасы арқылы рәсімдеуге мән берсе, кейбір авторлар – қатысушылардың субъектілік құрамына мән береді. Айтар болсақ, халықаралық жеке құқықтың классигі Лунц Л.А.: «Мәміле бойынша тараптардың кем дегенде біреуі шетелдік субъект болатын (шетелдік азамат немесе шетелдік заңды тұлға) сыртқы сауда мәмілелері жатады», деп түсіндіреді [3].

Дмитрева Г.Н.-ның тұжырымы бойынша, «Сыртқы сауда мәмілелері дегеніміз – тауар, жұмыс, қызмет, мәліметтер және интеллектуалдық меншікпен халықаралық айырбас саласындағы жанамалық кәсіпкерлік қызметті білдіретін мәміле» [2, с. 356]. Басқа авторлардың тобы, сыртқы сауда мәмілелері тараптардың тұрған жері қағидасымен анықталады деп қарастырады. Садиков О.Н.: «Сыртқы сауда мәмілелерінде тараптар әр түрлі мемлекеттің территориясында болуы қажет, ал контрагенттердің ұлттарындағы айрмашылығы сыртқы сауда мәмілелерінің түрлерін анықтауда еш кедергі келтірмеуі тиіс», деп түсіндіреді [4].

Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінде сыртқы сауда мәмілелерін реттейтін бір-қатар нормалар бар. Дегенмен, сыртқы сауда мәмілелерінің ұғымын ашпайды. Қолданыстағы Қ.Р. Азаматтық кодексінде «мәміле» және «шарт» терминдері қолданылады. Азаматтар мен заңды

тұлғалардың азаматтық құқықтары мен міндеттерін белгілеуге, өзгертуге немесе тоқтатуға бағытталған әрекеттері мәмілелер деп танылады [5, 147 б.]. Ал, шартқа қатысты заңда мынадай анықтама берілген: «Екі немесе одан көп адамның азаматтық құқықтар мен міндеттерді белгілеу, өзгерту немесе тоқтату туралы келісімі шарт деп танылады» [5, 378 б.] және шартқа Азаматтық кодекстің 4-тарауында көзделген екіжақты және көпжақты мәмілелердің ережелері қолданылады.

Сонымен, мәміле ауызша немесе жазбаша жасалуы мүмкін. Бірақ, сыртқы сауда мәмілелеріне қатысты шарт жазбаша болуы қажет, яғни жазбаша нысанды сақтамау сыртқы сауда мәмілелерінің жарамсыздығына әкеліп соғады.

Мынадай мәмілелер:

1) егер мәмілелердің жекелеген түрлері үшін заңдарда өзгеше арнайы көзделмесе немесе іскерлік қызмет өрісінің әдеттегі құқықтарынан туындамаса, мәмілелерді жасау кезінің өзінде орындалатындарынан басқа, кәсіпкерлік қызмет үрдісінде жүзеге асырылатын;

2) мәмілелерді жасау кезінің өзінде орындалатындарынан басқа, жүз есептік көрсеткіш жоғары сомаға;

3) заңдарда немесе тараптардың келісімінде көзделген өзге де реттерде жазбаша түрде жасалуға тиіс [5, 152 б.].

Сыртқы экономикалық мәміленің жай жазбаша түрін сақтамау мәміленің жарамсыз болып қалуына әкеліп соқтырады [5,153 б.].

Енді, тақырып аясында сыртқы сауда мәмілелерін қандай құқықтық актілер реттейді деген сұрақ туындайды. Сыртқы сауда қызметі сыртқы экономикалық қызметпен тығыз байланысты болғандықтан, сыртқы экономикалық қызметті реттеуде қолданылатын нормалардың аясында қарастырамыз. Сыртқы сауда мәмілелерін жүзеге асыру үшін ұлттық құқықтық нормалар мен халықаралық нормалар қатар қолданылады.

Атап айтқанда:

- Қ.Р. Конституциясы;
- Кеден ісі туралы Қазақстан Республикасының Кодесі;
- Қазақстан Республикасының азаматтық кодексі (жалпы және ерекше бөлімі);

- Қазақстан Республикасының халықаралық шарттар туралы Заңы;
- Қазақстан Республиасының Экспорттық бақылау туралы Заңы;
- Қазақстан Республиасының Сауда қызметін реттеу туралы Заңы;
- Қазақстан Республиасының Сауда мақсатында теңізде жүзу туралы Заңы;

- Қазақстан Республиасының Тауар биржалары туралы Заңы;
- Қазақстан Республиасының Ойыншықтардың қауіпсіздігі туралы Заңы;

- Қазақстан Республиасының Тамақ өнімдерінің қауіпсіздігі туралы

Заңы;

- Қазақстан Республикасының Тауар таңбалары, қызмет көрсету таңбалары және тауар шығарылған жерлердің атаулары туралы Заңы;
- Қазақстан Республикасының Тауарлар импорты жағдайында ішкі рынокты қорғау шаралары туралы Заңы;
- Қазақстан Республикасының Техникалық реттеу туралы Заңы;
- Кеден Одағының Кеден кодексі;
- Халықаралық шарттар құқығы туралы Вена конвенциясы;
- Теңізбен жүктерді тасымалдау туралы БҰҰ Конвенциясы;
- Инкотермс 2010 (Incoterms 2010);
- БҰҰ-ның нормативтік қаулылары;
- КОК-нің нормативтік қаулылары;
- Жоғарғы Евразиялық экономикалық кеңестің нормативтік қаулылары және бірқатар халықаралық келісім шарттар орын алады.

Осы жылы Евразиялық экономикалық қауымдастық күшін жойып, 2014 жылдың қаңтарынан бастап Евразиялық экономикалық комитет күшіне енеді.

Келесі зерттеу жұмыстарым сыртқы сауда мәмілелерін жасау ерекшеліктері мен тәртібі, сыртқы сауда мәмілелері бойынша субъектілерінің құқықтық жағдайы, контрагенттердің құқықтық мәртебесі және сыртқы сауда мәмілелерін құқықтық реттеу мәселелері жайлы болмақ.

Сонымен, заңда әртүрлі терминдер қолданылғанымен сыртқы саудаға байланысты іс-әрекетті жүзеге асыру үшін шарт жасалады, олардың барлығы мәміле болып қала бермек. Өйткені, нақты шарт жасалмай жүзеге асырылатын іс-әрекеттер болады. Мысалға, келіссөздер жүргізу т.б. Сондықтан да, сыртқы саудаға қатысты «мәміле» деген термин қолданған орынды болады.

Ұлттық заңнамада сыртқы экономикалық мәміле орын алғанымен, оның мазмұнын ашатын түсінік берілмеген. Ал, сыртқы сауда мәмілесінің ұғымы анықталмаған және сыртқы сауда мәмілесі мен сыртқы экономикалық мәміленің ара-қатынасы ажыратылмаған. Сыртқы саудаға байланысты мәміледе негізінен «сыртқы экономикалық мәміле» термині қолданылады. Бұл тақырыпты зерттей келе, мынадай тұжырымға келдім. Сыртқы экономикалық мәміле азаматтық және халықаралық құқық қатысты барлық (абсолютно), ал сыртқы сауда мәмілесі сатып алу – сату шарты туралы (жеткізу, айырбастау) болады.

Сонымен, сыртқы сауда мәмілесі сатып алу – сатуға байланысты жасалатын мәмілелер және тараптардың біреуі (контрагент) шетелдік субъект болуы қажет.

Әдебиеттер

- 1 Алибеков С.Т. Правовое регулирование внешнеэкономической деятельности: учебник. – Алматы: (Издание 2-е, исправл. и дополн.). 2013. – С. 136.
- 2 Дмитриева Г.К. Международное частное право: Учебник. - М., 2004. – С.356.

3 Лунц Л.А. Курс международного частного права. Особенная часть. - М., 1975. - С. 132.

4 Садиков О.Н. Правовое регулирование отношений во внешней торговле СССР. Ч. 1. - М., 1985. - С. 62. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі. Жалпы бөлім 1994 жылғы 27 желтоқсанда қабылданған. - [электронды ресурс]. – Кіру режимі URL:[http:// www.zakon.kz](http://www.zakon.kz). - (30.11.2014 жүгіну уақыты).

5 Закон Республики Казахстан Об экспортном контроле от 21 июля 2007 г. № 300-III. - [электронды ресурс]. – Кіру режимі URL: [http:// www.zakon.kz](http://www.zakon.kz). - (30.11.2014 жүгіну уақыты).

А.С. Мукашева,
ст.преподаватель, магистр права,
кафедра международного права, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Правовая характеристика внешнеторговых сделок (понятие внешнеторговой сделки)

Автором исследованы основные понятия внешнеторговых сделок в соответствии с законодательством Республики Казахстан, а также в статье рассмотрены составные элементы внешнеэкономической деятельности, и соотношение понятий «внешнеэкономическая сделка» и «внешнеторговая сделка». Показано, что в последние годы значимость торговли возросла (торговые отношения), благодаря нетарифным ограничениям, которые создают неопределенность в международной торговле, что дает возможность правительству действовать более бесконтрольно.

A.S. Mukasheva,
senior lecturer, master of law,
department of International Law, Ablai khan KazUIR&WL,
Almaty, Kazakhstan

Law characteristic of forewing trade transactions (The concept of foreign transactions)

Author searched the main concepts of foreign trade transactions according to legislation Republic of Kazakhstan, and considered compound elements of foreign economic activity, and correlation of the concepts economic transactions and “foreign trade transaction”. It is shown that in recent years has increased the importance of trade (trade relations) due to non-tariff restrictions that create uncertainty in international trade, which allows the government to act more uncontrollably.

3 БӨЛІМ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҒЫ
РАЗДЕЛ 3
КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

УДК 342.4 м45

А.Е. Менлигазиева,

магистр права, старший преподаватель, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
кафедра «Международного права», Алматы, Казахстан

ИЗОБРАЖЕНИЕ РАСТЕНИЙ НА ГОСУДАРСТВЕННЫХ СИМВОЛАХ

Данная статья посвящена вопросу изображений растений на государственных символах государств. Официальная символика государства включает в себя такие элементы как Герб, Флаг, Гимн, денежная единица государства. Тем интересен тот факт, что на символиках многих государств Европы, Америк, Африки и Азии, встречаются изображения растений, деревьев и цветов. Это лишь краткое повествование, а также малозначительные примеры о ботанических элементах государственных символов.

Ключевые слова: символика, флаг, герб, валюта, государство, растения, смысл, значение

Для всех народов мира символика страны играет важную роль. Она отображает историю государства, мышление своих предков, национальные традиции, которые всегда будут священны [1]. На сегодняшний день изображения растений можно встретить на гербах множества стран. Символы представлены деревьями, ветвями, цветами, венками, злаками, колосьями, снопами, травами и плодами.

Изначально список разрешенных к изображению растений был ограничен, а каждое из них имело четко определенный смысл. Так, **лилия**, являясь королевским символом Франции, означало чистоту и свет.

Знаменитая королевская лилия, а точнее триада лилий - символ королевского дома Бурбонов, правившего Францией и Испанией свыше 200 лет [2].

Лилия — символ непорочности Девы Марии и чистоты духовных помыслов и благочестия вообще. Изображается в руке Марии, Гавриила или просто в интерьере, в вазе. 7 цветов лилии - семь радостей Марии.

Прекрасный цветок **розы** — королевский символ Англии - дарил надежду и радость.

Старинными геральдическими символами были **лавровые и оливковые ветви**, как символы триумфа, победы и миролюбия. Они и по сей день остаются самыми часто изображаемыми растениями на государственных гербах подавляющего большинства стран мира и, как правило, изображаются вместе.

На втором месте по популярности - **белая роза**, которая символизирует любовь и веру. Встречается на королевских гербах европейских стран и сегодня является официальным цветком и символом Финляндии. На финском гербе изображены сразу девять роз, по числу административных единиц страны.

По законам геральдики венки и гирлянды из роз могли красоваться только на гербах королевской фамилии. Дворяне, не имеющие в родне королевской крови, должны были довольствоваться одиночным цветком.

Красная дамасская роза появилась в Европе в 1270 году: граф Тибольд IV Шампанский привез ее во Францию из крестового похода. Едва освоившись на новой родине, роза перекочевала в Англию и сразу стала эмблемой королевского дома Ланкастеров - одной из ветвей династии Плантагенетов. Другая ветвь династии - Йорки - отдала предпочтение белой розе. Эти эмблемы вошли в историю в связи с 30-летней войной в 1455-1485 годах Ланкастеров и Йорков, которая больше известна как Война Алой и Белой розы [3].

На гербе современной Великобритании **роза, клевер и чертополох**. Растительная символика стран Соединенного Королевства: роза – символ Англии, чертополох – Шотландии, клевер – трилистник – Северной Ирландии и лук–порей – Уэльса.

Роза является также национальным цветком США и Ирана. Червленая роза - неофициальная эмблема Болгарии, чайная желтая роза - эмблема столицы Китая Пекина.

Государственным гербом и национальной эмблемой Японии с 16 века является **шестнадцатилепестковая хризантема**, которая благодаря долгому периоду цветения олицетворяет счастье и долголетие.

Гораздо позже к общепринятым символам стали добавлять сугубо национальные: на гербе или флаге изображали растение, сделавшее страну знаменитой или богатой.

Один из самых известных символов такого рода - **кедр**, изображенный и на гербе, и на флаге Ливана, упоминания о котором как о главном продукте экспорта этой страны содержатся еще в Ветхом Завете.

Будучи основным продуктом внутреннего потребления в Бангладеш, **рис** является скрепляющим элементом композиции национального герба.

Не так давно в геральдике молодых тропических государств появились изображения **орхидеи**, виктории регии – гигантской водяной лилии входящей в современный герб государства Гайана.

Гирлянда **рододендронов** украшает герб Непала. А на гербе Мексики изображены **кактусы**.

Среди гербовых изображений очень популярны различные виды деревьев. Например, **дуб** обозначает крепость и могущество, **пальма** - долговечность и победу, а **ель** – плодородие и обновление.

На пятом, нижнем, белом поле герба Канады изображены три красных листа **сахарного клена**, растущих из одной ветки и олицетворяющих развитие новой нации из многих народов.

Государственный герб Австралии изображен в виде щита, обрамленный цветущими ветвями **эвкалипта**.

На гербе Анголы можно увидеть национальные символы этой страны: **кукурузу, кофе и хлопок**, отражающие индустриальную и сельскохозяйственную продукцию [3].

Бразилия состоит из центральной эмблемы, обрамленной ветвями цветущего **кофейного дерева** с левой стороны и **табака** с правой стороны.

Пальмовое дерево, означающее долговечность и победу, нашло отображение на гербах Либерии, Багамских и Мальдивских островов, Гаити и Саудовской Аравии, так как это универсальный источник питания для населения стран, символ плодородия.

На гербах Таджикистана и Узбекистана представлены **колосья пшеницы** и стебли с раскрытыми **коробочками хлопка**, что характеризует главное богатство этих стран.

Растительные мотивы присутствуют и в государственной символике Исламской Республики Иран. Герб Ирана, изображенный и на флаге, представляет собой арабское написание слова "Аллах", стилизованное таким образом, чтобы оно напоминало и о национальном цветке страны - **тюльпане**.

На гербе Боливии изображен сноп **пшеницы и хлебное дерево**. Эти два объекта олицетворяют ресурсы страны. Также на гербе изображен **лавровый венок**.

Изображение цветов можно встретить не только на гербах, но и на современных банкнотах и монетах разных стран мира. Например, на индийской монете в 20 пайсов изображен **лотос**.

В вексиллологии - науке о флагах растения также не обделены вниманием: эти символы присутствуют на флагах различных государств.

К этому списку можно добавить зеленый трилистник **клевера** - на флаге Ирландии, ветку с плодом **граната** - на флаге Гренады и гроздь **бананов** - на флаге Фиджи [4].

Впрочем, в Ирландии с зеленым листом **клевера** произошла странная история. Его так долго использовали в качестве своего символа борцы за ирландскую независимость, что в Северной Ирландии его изображение - символ симпатии к сепаратистам. Лояльные подданные ее величества остались без

цветка-символа и вынуждены довольствоваться либо нейтральным ирландским символом - арфой, либо сугубо ольстерским символом – изображением окровавленной ладони.

Иногда символом становится не дикий, а культурный цветок. Символом Сингапура провозглашена **орхидея** ванда «Мисс Хоакин». Розовые, с фиолетовым оттенком цветки орхидеи напоминают цветовую гамму одежд сингапурских женщин. Непрерывное круглогодичное цветение этой орхидеи, по мнению правительства, символизирует стремление народа к прогрессу.

Но не все цветы - символы непременно красивы и экзотичны. Национальный цветок Финляндии, скромный душистый **ландыш**, до введения евро красовался на монетах. Символ Шотландии - **чертополох колючий** - отражает боевой нрав этого непокорного народа. В Шотландии есть старая легенда, повествующая о противостоянии местного населения чужеземцам, прибывшим с намерением завоевать побережье. Враги под покровом ночи окружили лагерь шотландских воинов, но один из противников наткнулся в темноте на чертополох. Вскрикнув от неожиданности и боли, он тотчас встревожил шотландцев, которые оказали мощное сопротивление и одержали победу над врагом.

Камбоджа выбрала своим цветочным символом **рис** - источник благополучия страны, а Литва полюбила душистую руту. Мальва украшает герб Непала [5].

На флаге Казахстана изображено Солнце, силуэт которого является символом богатства и изобилия. Поэтому не случайно при внимательном рассмотрении лучи солнца в нашем флаге одновременно имеют форму **зерна** - основы изобилия и благополучия [6].

Если другие растительные элементы носят больше характер украшения, то цветы в гербах - это условные знаки. Чаще всего для изображения цветов в геральдике используют **золотой, серебряный, черный, красный или синий цвет**, каждый из которых имеет свое символическое значение: золото (желтый цвет) символизирует богатство, силу и постоянство, серебряный (белый) — чистоту и невинность. Черный, белый, красный, голубой цвета означают четыре стихии: земля, вода, огонь и воздух. Из вышеперечисленного следует, что у разных народов к цветам и растениям всегда было и остается особое отношение. Цветы боготворили, почитали и делали их главными символами своей страны.

Список литературы

- 1 Конституция РК 30.08.1995 г. – Алматы: ЮРИСТ, 2011 г. - С. 9.
- 2 Страны. Флаги. Гербы: справочное издание / Энциклопедический справочник. – Минск: Харвест, 2007г. – С. 698.
- 3 Константино М. Флаги.: илл.справ / Пер. с англ. – М.: Арт-Родник, 2005. – С. 256.
- 4 Чиркин В.Е. Государствоведение: учебник . – М.: Юристъ, 1999. – С. 398.
- 5 Флаги. Знамена. Гербы. Вымпелы / Крэмpton У. Пер. с англ. – М.: Астрель; АСТ, 2011 – С. 43.
- 6 Конституционный закон «О государственных символах РК». 04.07.1997 г. – Алматы: ЮРИСТ, 2011.

А.Е. Меңліғазиева,

құқық магистрі, аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
«Халықаралық құқық» кафедрасы, Алматы, Қазақстан

Мемлекет нышандарындағы өсімдіктер бейнелері

Мемлекеттердің ресми белгілері Елтаңба, Ту, Әнұран, мемлекеттің ақша бірлігі болып табылады. Аталған мақалада әртүрлі мемлекеттердің ресми нышандарында кездесетін өсімдіктердің мысалдары келтірілген. Әлем мемлекеттерінің, атап айтсақ Еуропа, Америка, Африка және Азия мемлекеттерінің елтаңбасы, туы мен жалауында, сондай-ақ ақша бірлігінде өсімдіктердің суреттелуі мен оның тарихи, саяси себептері көрсетілген. Жекелеген мемлекеттер үшін олардың мәні мен маңызы ашылған.

A.E. Menligazieva,

a head teacher of International relations faculty International law sub-faculty of
Ablai Khan KazUIR&WL

Image of plants on state symbols

To this article the examples of meeting image of plants on the official symbols of the different states are driven. Some historical and political reasons of applications of images of plants are considered on flags, coats of arms and monetary items of some states of the world. Their semantic loading and value is exposed for separate countries. Especially interesting is the fact that on the symbolism of many countries in Europe, the Americas, Africa and Asia, there are images of plants, trees and flowers. This is only a brief narrative, as well as minor examples of botanical elements of state symbols.

УДК 37. (378)

Н.Д. Мырзатаев,

з.ғ. магистрі, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы,
Алматы, Қазақстан, muxametnur@mail.ru

МАГИСТРАНТАРҒА АССИСЕНТ ДӘРЕЖЕСІН БЕРУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІСІ

Жоғары білім беру жүйесінің интеграциялануы, жоғары оқу орнында сапалы білім беру мәселесінің өзектілігін арттырып отыр. Сапалы маман дайындау мен тәрбиелеуде университеттердің алдына жаңа міндеттер қоюда. Олардың ішіндегі жоғары білімнен кейінгі білім беру

жүйесіндегі магистранттардың білімі мен біліктілігін, беделін көтеру басты орынға ие болып отыр. Мақалада қазіргі қолданыстағы заңнамалардағы олқылықтарды айқындап, тәжірибеде қолдану деңгейі ашып көрсетілген және ұсыныстар енгізілген. Автор отандық университеттерде магистранттардың рөлі мен орнын анықтауға әрекет жасаған.

Тірек сөздер: жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім, магистрант, ассистент, мемлекеттік стандарт

Жалпы білім саласын реттейтін негізгі құжат – Қазақстан Республикасының Конституциясынан бастау алатын баршаға мәлім. Ата заңның 30-бабының төртінші тармағынды: «Мемлекет білім берудің жалпыға міндетті стандарттарын белгілейді. Кез-келген оқу орнының қызметі осы стандарттарға сай келуі керектігі» [1] белгіленген. Конституциядан бастау алатын 2007 жылғы «Қазақстан Республикасының Білім туралы» заңы жалпы, орта, кәсіби, жоғары, жоғары білімнен кейінгі білім беру салаларын реттейтін отандық басты заң. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңының 3-бабында: «баршаның сапалы білім алуға құқықтарының теңдігі, білім беру жүйесін дамытудың басымдығы; білім беру деңгейлерінің сабақтастығын қамтамасыз ететін білім беру процесінің үздіксіздігі» [2] білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттары болып бекітілген.

Қолданыстағы Қазақстан Республикасының білім турлы заңы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім саласын реттейтін заңнамаларға негіз болып отыр. Қазіргі таңдағы білім берудің жоғары білімнен кейінгі, ең маңызды орын алатыны – магистірлік білім беру саласы. Магистірлік білім беру саласын құқықтық реттейтін негізгі құжат – Қазақстан Республикасы Білім және ғылым Министрінің 2011 жылғы «17» маусымдағы № 261 бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты жоғары оқу орнынан кейінгі білім. Магистратура. Негізгі ережелер ҚР МЖМБС 5.04.033-2011. (бұдан әрі стандарт) болып танылады. Мемлекеттік стандарт магистратураның білім беру бағдарламасы мазмұнына, білім алушының білім траекториясына, білімнің құрылымы мен мазмұнына, түлектердің алған білім деңгейі мен академиялық дәрежесін бағалауға қойылатын талаптарды белгілейді [3].

Бүгінгі коммуникация құралдарының қарқынды дамуы жоғары білімнен кейінгі білім саласының жаһандану үдерісіне өз ықпалын тудырып, түрлі ұлттық-этникалық мәдениеттердің, жоғары білім беру ұйымдарының ғылым мен білімді халық игілігіне пайдаланудағы ұстанымдардың бір жерде тоғысуына алып келуде. Нәтижесі – жоғары және жоғары білімнен кейінгі білім саласының интерациялық жаһандануына әкелді. Мемлекеттік стандарт жоғары білім саласындағы халықаралық құжаттармен, ECTS қолданушыға басшылық бағдарламасының ұсыныстарымен (ECTS Users' Guide), «Европалық ЖОО-дағы білім құрылымдарын жөнге келтіру» ("Tuning Educational Structures in Europe") үйлестірілген.

Стандарт ережелері Қазақстан Республикасының магистранттарды даярлайтын нақты мамандық бойынша жалпыға міндетті білім беру стандартын әзірлейтін жоғары оқу орындары орындау үшін міндетті, олардың меншік түріне, ведомствалық бағыныштылығына, ұйымдық-құқықтық түріне тәуелсіз, міндетті түрде, сақталуы керек. Стандартты мемлекеттік басқару, аккредиттік органдар, ғылым және білім ұйымдарын аттестаттау және лицензия беру комиссиялары, мамандық бойынша оқу-әдістемелік секциялары (кеңес), тапсырыс берушілер мен қызмет берушілер пайдалана алады және магистранттарды дайындаудың сапасын саралауға негіз болады [3].

Аталған мемлекеттік стандартқа сәйкес әр бір жоғары оқу орны магистірлік білім беру саясатын университеттің ішкі ережелерімен негіздеп әр университет басшылығының қайта бекіту арқылы жүзеге асыруы көптеген өзекті мәселелерді туындатып отыр.

Алайда, жоғары білімнен кейінгі білім беру жүйесі де мемлекеттік стандарттың шегінде меншік түріне қарамастан, барлық жоғары оқу орындарында бірдей заңдық күші бар және тікелей орындалуы тиіс. Мемлекеттік стандарт барлық университеттерге ортақ болғандықтан, оған әрбір жоғары білім беру мекемесі, өзінің ішкі ережесі негізінде, өз басқару саясатын жүргізу мақсатында білімгердің әлеуметтік-экономикалық жағдайын нашарлататын норманы енгізу тиімсіз. Біздің ойымызша, ұлттық, мемлекеттік, жекеменшік, автономиялық университеттің ішкі ережелері, нормативті сілтемелер бойынша, ҚР Конституцияның 30 бабының 4-ші тармағына тиісінше, сәйкестендіріп өзгерту қажет. Мысалыға, ҚР білім туралы заңының 3-ші бабының 10-шы тармақшасында: «білім беру ұйымдарының меншік нысандары, оқыту мен тәрбиенің нысандары, білім беру бағыттары бойынша алуан түрлі болуы» [2] көрсетілген. Мемлекеттік стандарттың 4.2 тармақшы бойынша Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарында магистрлерді даярлау төмендегі құжаттарға сәйкес іске асырылады:

- осы стандарттың негізінде жасалатын магистратураның мамандықтары бойынша жоғары оқу орнынан кейінгі мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына;

- Қазақстан Республикасының жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім мамандықтарының жіктеуішіне;

- жұмыстың оқу жоспарлары мен академиялық күнтізбе;

- магистранттың жеке оқу жоспарлары;

- пәндер мен силлабустар бойынша оқу бағдарламалары [3].

Демек, мемлекеттік стандарт негізінде әр оқытушы жасайтын оқу жоспары мен оқу әдістемелік құрал, академиялық күнтізбе, силлабустар, оқу бағдарламалары және пәннің типтік бағдарламасын жасауына ғана шығармашылық еркіндік берілуі тиіс және ол, авторлық интеллектуалды құқық болғандықтан, ақы төлеу жүйесі де мемлекеттік стандартпен бекітілуі қажет.

Қазіргі таңдағы білім және ғылым саласындағы өзекті мәселенің бірі – магистранттар мен доктаранттарға сапалы білім беруге қол жеткізу әдістерінің тетіктері мен жолдары іздестірілуде. Отандық магистранттары мен доктаранттары ие болған диплом дүние жүзінде танылып, мамандар алдыңғы, дамыған елдермен бәсекелестікке түсе алуын көздейтін жасампаз елміз. «Магистр» академиялық дәрежесін тағайындау туралы Қазақстан Республикасы құжаттарының халықаралық білім беру кеңістігінде және халықаралық еңбек нарығында танылуын қамтамасыз ету. Осындай мақсатқа қол жеткізу үшін магистранттардың беделін арттыру жолында, ең алдымен, құқықтық негізден бастау алуы қажет. Мемлекеттік стандартқа магистранттардың құқықтық дәрежесін жан-жақты көтермелейтін нормаларын енгізген жөн.

Магистратураның білім беру бағдарламасының құрылымы – әртүрлі білім беру мазмұнын анықтайтын оқу және ғылыми жұмыс, практика түрлерінен құралады, олардың өзара ара-қатынасын, өлшемі мен есебін көрсетеді [3].

Қазіргі қалыптасқан жағдайда магистірлік оқу бағдарламаларының бакалаврлік оқу бағдарламаларынан айырмасы шамалы. Магистранттың оқу бағдарламасы бакалаврлық дәрежедегі білімді қайталамауы тиіс. Магистрант пен доктаранттың ғылыми жұмысы және білімі, тек, диссертация шеңберінде ғана бағалануы дұрыс емес. Бұндай біржақты бағалау ізденушінің ғылыми жұмыс аясы шеңберін тарылтады. Жас ізденуші диссертация бойынша ғана теориялық ғылыми ізденіс жасаумен шектеледі. Біздің ойымызша керісінше, магистранттың ғылыми ізденісінің шеңберін кеңейту қажет. Стандарт бойынша бекітілген тәжірибеге бөлінген академиялық сағат саны жеткіліксіз. Сондықтын да, тәжірибелік, ғылыми шығармашылық, өзіндік жұмыс сағат санын арттыруды қажет етеді. Педагогикалық қызметпен айналысып жүрген ғылыми педагогикалық бағыттағы магистранттарға немесе педагогикалық еңбек өтілімі бар білімгерлерге жұмыс орнынан анықтама өткізу арқылы, қажетсіз қайталанатын педагогикалық практика сағатын өзге тәжірибе түрімен ауыстыруға құқық берген жөн. Стандарттағы педагогикалық тәжірибелік сағат саны орнына, өзіне қажетті шетелдік немесе ғылыми зерттеу практикасымен айналысуға таңдау құқығы берілуі қажет.

Магистратураның білім беру бағдарламасының мазмұнына теориялық оқыту, базалық және кәсіптік пәндер циклдерін оқыту кіреді. Базалық, кәсіптік, таңдау пәндерін теориялық оқыту үшін, университеттерде арнайы үш тілде оқулықтармен қамтамасыз студі университет басшылығына заңмен міндеттеу қажет. Үш тұғырлы тіл саясаты қазіргі Елбасының отандастарымыздың жас ізденушілердің алдына қойып отырған міндеті екенін университет басшылығы ескерсе екен. Бір өкінішті жайт, бүгінгі заман талабына сай келетін бір де бір отандық құқықтық мамандықтары бойынша білім алушы магистранттарға, докторанттарға арналған үш тілде жазылған

арнайы оқу құралдары, оқулықтар, әдістемелік оқу құралдыры және т.б. отандық университеттер кітапханасында жоқтың қасы.

Магистрлердің кәсіби тәжірибесінің (педагогикалық немесе зерттеу тағлымдамасы); сағат санын арттыру қажет. Қазіргі ЖОО-да өндіріспен байланысы жоқ көптеген мамандықтардың бары даусыз. Сондықтан да, жоғары оқу орындары басшылары әр мамандықтың тікелей өндіріспен байланысын оңтайлы қалыптастыруы қажет. Тікелей өндіріспен немесе ғылыми зерттеу жобаларымен байланысы жоқ мамандықтардағы магистратура мен докторантураға мемлекеттен бөлінген қаржыны ел қазынасына қайтару жолын да Қазақстан Республикасының білім туралы заңымен айқындап кеткен жөн. Себебі берілген жоғары білімнен кейінгі білім тек теориялық бір жақты болып келеді де, нәтижесінде түлектер өндіріс орнында қалай жұмыс жасау керектігін білмей шығады. Теориялық білім мен тәжірибе ұштаспаған салада жоғары білімнен кейінгі білім мен ғылымның сапасы артпасы айдан анық. Мұндай мамандар жұмыс берушілердің де сұранысына ие болуы екіталай. Алайда, аталған мәселені Қазақстан Республикасының лицензия беру туралы заңына тиісінше толықтыру енгізу арқылы жетілдіруге болады. Сонымен қатар түйінді мәселені шешу біріншіден, жоғары білімнен кейінгі білім беру мекемелеріне теориялық білім беру сағаты мен тәжірибелік сағат санын теңестіруді заңмен яғни мемлекеттік стандартпен бекітуді қажет етеді. Екіншіден, жоғары білімнен кейінгі білім беру мекемелеріне теориялық білім беру мен тәжірибелік ғылыми зерттеу орталықтарының болуын міндеттеу немесе лаборатория, полигон ошақтары және өндіріс орындармен тығыз байланысын анықтайтын құжаттары болған жағдайда ғана лицензия беру тәртібін енгізу қажет.

Елбасының үкімет пен білім және ғылым министрлігінің алдына қойған міндетінің ең бастысы - сапалы білім беру және дипломдарымызды әлемнің мойындауы еді. Жоғары білім беруден кейінгі білім саласына да дәл осындай талап қойылған болатын. Әр салада да, Елбасы айтқандай, ел үмітін ақтайтын білімді де білікті басшы қажет. Әр түрлі деңгейдегі басшы, менеджер кәсіби жан-жақты жетілген кәсіби маман болу керек. Ал ол мамандар университет қабырғасында, магистратура мен докторантурада өз білімі мен біліктіліктерін шыңдайтындығын университет басшылығы ескерсе. Сапалы жоғары білімге қалай қол жеткізуге болатынын қоғамда әр-түрлі пікірлер қалыптасып, олар қызу талқылануда. Мамандардың пікірінше бірі – тарихи қалыптасқан жоғары білім жүйесіне түбегейлі өзгертулер енгізу арқылы жасампаздықпен отандық жоғары білімді әлемдік арнаға апарамыз деседі. Ал және бірі университеттегі материалдық техникалық жағдайдың әлемдік деңгейдегі университеттермен тең дәрежеде болмауы ең басты себеп деп көрсетеді. Шетелдік мамандарды тарту арқылы мәселенің түйінін шешуді ұсынған мамандар да баршылық. Алайда қазақстандық жоғары білім беру

әлемдік бәсекелестіктің шаңында қалмау үшін, біздіңше, білім беру саласының ең негізгі белсендісі, басты орын алатын тұлға - оқытушы-профессорлық құрам болғандықтан оларға ерекше мәртебе бергеніміз абзал. Басшы немесе менеджер, жабдықтаушы құралдар, қосымша қызмет көрсетуші тұлғалар - білім сапасын арттыруға көмектесушілер ғана екені баршаға мәлім. Дейтұрғанмен, қалыптасқан қазіргі жағдайда оқытушы құрамның мәртебесі аталған тұлғаларға қарағанда әлеуеті екі саты кейін тұруы сапалы білім беруге кері септігін тигізуі сөзсіз. Сондықтан да, отандық оқытушы-профессорлық құрамды жан-жақты көтермелеу мен мәртебесін асқақтатуымыз керек. Ұстаздар мен ғалымдарға кез-келген елде және қай заманда, да болмасын құрметпен бас иген. Мысалы: Түрік билеушісі Явуз Сұлтан Сәлім Мысырдан қайтып келе жатқанда жанында атақты дін ғалымы Ибн Кемалмен бірге балшық жерден өтіп бара жатады. Ибн Кемалдың астындағы аттың аяғынан шашыраған балшық Явуздың киімдерін ластап, Ибн Кемал қысылып ұялады. Ұстаздың қысылып, қымтырылғанын көрген Явуз Сұлтан Сәлім: «Қысылма ұстазым! Ғалымның атының аяғынан шашыраған балшық – біз үшін сәнді әшекей. Бұл көйлек осы балшығымен сақталып, өлгенде табытымның үстіне қойылсын» деп өсиет айтып, ғалымдарға деген құрметтің үлгісін көрсетіпті [4, 13 б.].

Сауфа – Исламдағы алғашқы университет. Бұл жерде пайғамбар өзі сабақ берген. Бәдір соғысында тұтқынға түскендерге 400 дирхам құн белгіленгенде, құн төлеуге ақшасы жоқ сауаты бар тұтқындар мәдиналық он балаға оқу-жазуды үйретіп азаттық алатын болған [4, 35 б.].

Қазақстандағы ислами білім беру жүйесінің ерте орта ғасырлардан басталған мың жылдан аса тарихы мен тәжірибесі бар. Ең алғашқы ислами орта оқу орындары болған медреселердің араб жерінде емес, Түркістан өлкесінде пайда болғаны тарихтан белгілі. Мұның басты себебі тілдік фактордың әсері болып табылады. Мұсылмандықты қабылдаған түркі халықтары үшін ислам дінінің негіздерін үйрену, шариғат заңдылықтарын түсіну, зерттеу, тарату талпынысын араб тіліндегі Құран Кәрімді, Мұхаммед пайғамбар хадистерін, исламдық мәтіндерді игеру арқылы ғана жүзеге асыру мүмкін болып табылатын [5].

Исламда ғалымдарға деген құрмет ерекше. Ибн Масғұд: «Ғылымның жоғалуы ғалымдардың өлуінен болады. Аллаһ разылығы үшін өлген шейіттер ғалымдарға берілген жоғары дәрежелерді көргенде, ғалым болу үшін дүниеге қайта келуді тілейді» дейді [4, 14 б.].

Хасан Басри: «Ғалымдар болмаса, адамдардың басқа жан иелерінен айырмашылығы болмас еді. Өйткені олардың оқытуымен адамдар адамдық дәрежеге жеткен» [4, 15 б.] дейді.

Хазірет Алидің «Ғылым – байлықтан қайырлы. Өйткені малды сен қорғайсың, ал ғылым сені қорғайды. Ғылым бағындырушы, байлық бағынушы. Байлық берсең азаяды, білім берсең көбейеді» деген екен.

Мұқтар Әуезов «Халық қанша бай болса да уақыт өте келе бүкіл байлығы білімді халықтың қолына өтеді» [4, 5 б.] деуі жоғары білімнен кейінгі білімдінің болашағы мен түрлі мәселелерді қозғайтын терең ойлы мән жатқанын ұқтырады.

Ислам әлеміндегі жоғары оқудың қалыптасу тарихын екі бағытта қарасырған. Бірінші бейресми медреселер олар жалпы көпшілікке арналған. Қалаған адам оқып, қалаған адам оқытқан. Ал екінші ресми медреселер, оған Низамия медреселері жатады. Белгілі бағдарламамен оқытылатын, бітірушілерге мемлекеттік қызмет берілетін медресені ресми деп атаған. Сол кездегі қалыптасқан әрбір жоғары оқу орыны болған медреселер жанынан кітапхана, аурухана, асхана, моншасы да болған екен [4, 50 б.].

Кейбір ғалымдар Бәйтул-Хикманы алғашқы медресе деп санайды. Аббаситтер кезінде медресе термині қолданылмаған. Бұл термин алғаш IX ғасырда қолданыла бастап, ресми түрде мемлекеттік мекеме ретінде Қарахандықтар заманында қолға алынған. Ислам тарихшылары алғашқы деп 960 жылғы Нишабурада Әбул Уәлид Хасан ибн Мұхаммед әл-Умауи салдырған медресе екенін айтады [4, 49 б.].

Низамия медреселері жоғары білім беретін оқу орны еді. Сондықтан ол жерде кейіннен ашылған барлық медреселерде сабақ беретін мұғалімдер «мударрис» (профессор) деп аталды. Медреселердің кең тарауымен мударристер барлық жерде үлкен құрметке ие болды. Мударристерді әмірші немесе қорды құрған адам тағайындайтын. Низамия медресесінде мударрис болу үшін сол уақыттағы ең таңдаулы ғалым болуы, шет тілдерді білуі, діндар болуы керек еді. Әуелде оларды уәзірлер тағайындаса, кейіннен әміршінің бұйрығымен тағайындалатын болған [4, 56 б.].

Муид (ассистент) деп аталды. Араб тілінен келген сөз. Терминдік мағынасы мударристің сабағын қайталап, түсіндірме жасайтын көмекші. Медреселердің құрылуымен бірге муид пайда болып, Аюбилер заманында өте маңызды қызметке айналған. Барлық медреседе бір-бір муидтен болған. Кейбір медреселерде бір мударриске екі муид тағайындалған. Муидтер шәкіртердің тәртібін де қарайтын. Мысырда бір медреседе мударрис, басқа медреседе муид болып қызмет атқарғандар да болған. Муидтердің бұл қызметті қанша жыл атқарғаны анық белгісіз болса да, шамамен, екі жыл болған деп айта аламыз [4,56 б.].

Муфид (доцент) деп аталды. Тек Мысыр медреселерінде болған. Муфид өтілген сабақтағы бөлімдерді қайталап кеңінен түсідірген. Суюти айтуынша муфид – мухаддистен жоғары хафыздан төмен дәреже. Алайда муфид

термині бұл қызметтің тек қана хадиске байланысты емес, медресе оқытушылар құрамына да болғанын көреміз [4, 57 б.].

Тәлаба (шәкірт) деп аталды. Шәкірттің дені сау, зейіні ашық болуына қатты мән берілген. Осы себептен медресе мударристері тест дайындап, шәкірттерді қабілетіне қарай бөлек оқытатын. Шәкірттер саны 3 пен 100 арасында өзгеріп отырған [4, 57 б.].

Тарихқа көз салсақ оқытушы профессор құрамына құрмет қана емес оның қызметінің сапалы болуы үшін де әр түрлі жағдайдардың жасалғанына еріксіз куә боламыз. Ассистенттер - профессордың сабағын қайталап, түсіндірме жасайтын көмекші педагог қызметкер немесе болашақ ғалым болудың ірге тасын ертеден тәжірбемен теорияны үйлестіре білген ғылыми ізденуші.

Қазіргі қалыптасқан жағдайда магистратураға оқуға түсушілердің басым бөлігі, біріншіден, қоғамдағы еліктеу, шен алуға деген жарысу үрдісіне айналса, екіншіден, жақсы жұмысқа кіру үшін де жұмыс беруші тарапынан талап етіп отырғандықтан ғана қажет. Үшіншіден, доктарантураға оқуға түсуге ғана заңдағы келеңсіз кедергі ретінде, амалсыздан, ат басын магистратураға бұруда. Бұл өз кезегінде магистрлердің заңды беделіне, жоғары білім беру сапасына кері әсерін тигізіп отыр. Сондықтан да, педагогикалық ғылыми бағыттағы магистранттарға екі жылдағы оқу барысында ассистент (фран. -assistant, нем. - assistent или assistenz), дәрежесін беру – қазіргі отандық жоғары білімнің интеграциялық жаһандануындағы көкейтесті мәселе.

Барлық алдыңғы қатарлы дамыған елдердегі және 17000 мың түрлі әлемдік университеттер арасындағы рейтинг бойынша да жүздікке еніп отырған жоғары оқу орындарында оқытушы-профессорлық құрамға көмекші ретінде ассистент қарастырылған. Ассистенттің атқаратын қызметі арнайы құжатпен айқындалып, оның құқықтары, міндеттерімен қоса қызметі және құзіреттілігі заңмен анықталған. Қазақстан Республикасында да, ғылыми бағытта оқуға түскен магистранттарға ассистент дәрежесін бере отырып, педагогикалық ғылыми бағыттағы мамандардың қызметінің мәні мен маңыздылығын, қоғамдағы рөлін артыру мен педагогикалық және ғылыммен айналысушылардың өзектілігін өрістетуіміз керек.

Магистрант болашақ маман педагогикалық ғылымға келушілерді 0,5 еңбек жүктемесімен ғана жұмыс жасау құқығын шектейтін норманы алып тастаған жөн. Себебі демократиялық, құқықтық, нарықтық қоғамда өмір сүре отырып адамның жоғары білімнен кейінгі білім алу үшін еңбек ету құқықтарын шектеуіміз қазіргі таңда өзекті мәселе.

Мемлекет еңбекпен жоғары білімді қатар алып жүру саясатын қолдап отыр. Мемлекеттік бағдарламалардағы теориялық білім мен ғылымды ұштасыру - өзекті мәселе ретінде, күн тәртібінен түспей отырғаны осыған дәлел болса керек. Мемлекеттің үздіксіз білім беру бағдарламасы, өмір бойы білім алу

бағдарламалары - жоғары білімнен кейінгі білімді дамыту саясаты – сапалы маманды дайындау, деп түсінуіміз қажет. Сондықтан да, қазіргі таңдағы жоғары оқу орындарының басшыларының ішкі ережелерімен «магистранттардың тек теориялық біліммен ғана айналысын, жұмыс жасамасын», деген саясаты еліміздің саяси бағдарламасына, нарықтық экономикалық жағдайға, жалпы жеке адам мен қоғам мүддесіне қайшы келіп отырғаны сөзсіз. Магистрант өз мамандағынан басқа мамандық таңдап және ғылым мен педагогикалық саладан басқа қызметтің түрімен айналысатын болса ғана ЖОО басшыларының рұқсатын алуы тиіс. Бірақ, өз мамандығы аясында кез-келген қызметке, егер, магистранттың оқуына кері әсерін тигізбейтін жағдайда ғана, рұқсат етілуі тиіс. Ал, магистрант сол университетте өзі таңдаған кафедрада қызмет жасауы, оның ішінде, ассистент оқытушы-профессорлық құрамға көмекші немесе кафедра мен факультеттегі толып жатқан қоғамдық жұмыстарды атқаруға волонтер (от лат. voluntarius - добровольно) ретінде ниет білдірсе, оған тиісінше қолдау жасап, еңбек етуге шектеу қоятын нормалардан босатылуы тетігін енгізуіміз тиіс. Әлеуметтік салаға қазына қаржысын жеткізе алмай, қаржыны үнемдеумен әлек болып отырған қазіргі үкіметтің экономикалық саясатына университеттер тарапынан қолдау болмай отыр. Қазіргі қалыптасқан жағдайда жоғары оқу орны басшылары магистранттар мен докторантура білімгерлерін факульт пен кафедрада тегін еңбекке тарту фактілері жиілеп, кең етек алып болды. Қандайда болмасын еңбек ол - қаржылай бағалануы тиіс болғандықтан, жоғарғы білімнен кейінгі білім алушыға ассистент ретінде жалақы төленуі тиіс. Міне, осындай, қолданыстағы келеңсіз ережелер, жоғары білімнен кейінгі білім саласында түрлі заң бұзушылыққа алып келуде. Білімгерлердің бірі заңды жұмыс жасап, бірақ тапқан табысын, жұмыс орнын жоғары оқу орынынан жасыруға тырысады. Енді бірі амалсыз мемлекеттің беретін степендия көлемінде өмір сүруге мәжбүр. Әрине, оны алатындар ғана, ал степендия алмайтын білім алушылар да баршылық. Коммерциялық бөлімде білім алушылар ата-ана мойнына «минуіне» тура келеді және дипломын алғанша белшесінен қарызға бату да осы олқылықтардың әсерінен туындап отырған болса керек. Жоғарыда аталған заңдағы шектеулер және жоғары оқу орындары басшылығының дәл мұндай ішкі саясатымен Қазақсандық ғылым мен жоғары білімнен кейінгі білім беру сапасы қарыштап алысқа самғамасы анық.

Магистрант университетке қабылданған уақыттан бастап, өзі таңдаған мамандығы бойынша, тиісті кафедраға ассистент ретінде бекітілуі тиіс. Өз кезегінде, жоғары білімі бар бакалаврият мамандарына магистрант болу – үлкен мәртебе екендігіне көз жететіндей ету керек. Магистранттың кафедрадағы беделін айқындап, оны көтеру арқылы біз - жоғары білімнен кейінгі білім саласына деген қоғамда қалыптасқан келеңсіз көзқарастарды өзгертеміз. Өйтпегенде, магистірлік білімі жоқ оқытушы мен магистірдің білім дәрежесі заң бойынша тең. Себебі, екеуі де жоғары білімді және

дәрежесі тең бола тұра магистрантың ғылыммен, оқытушылық қызметпен айналысу құқығы бұзылуда және қосымша жұмыс жасау құқығынан шеттету - университет басшылығының оңтайлы шешімін қажет етеді. Магистрант пен докторанттарға заңдық тұрғыда өзіндік лайықты мән бермей, жоғары білімнен кейінгі білім мен ғылымның жетілуі мен өркендеуіне шектеу қойып отырғандай.

Білім алушы магистранттарға ассистент дәрежесін беру - қандай өзекті мәселелерді шешпек? - деген заңды сұрақ туындайды. Біріншіден, Қазақстанның жоғары оқу орындарындағы профессор, доктор, доцент, ғылым кандидаты т.б., ғылыми атағы бар оқытушы-профессорлық құрамы университеттегі, кафедрадағы әкімшілік, ұйымдастырушылық, т.б., қоғамдық және толып жатқан қағазбастылықтан, қосымша жұмыстардан айыруға бағытталуы тиіс. Ғылыми атағы бар оқытушы құрам дәріс оқу мен дәрістің сапасын арттыруға бағыттап, бар күшін ғылыми жұмыс жасауға сарп етуі қажет. Отандық оқулықтардың сапасын арттыру мен қажетті оқулықтар мен оқу құралдарын, әдістемелік құралдарды жазумен, зерттеп-зерделеумен айналысуы тиіс. Бұндай үрдіс еліміздің ЖОО оқытушы-профессорлық құрамның ғылыми атақ-дәрежесі бар тұлғаларың ғылыми потенциалын тиісті бағытқа жұмсауға үлкен мүмкіндік туғызады.

Екіншіден, білім алушы магистранттарды ЖОО-ның деканаттары мен кафедрада оқытушы-профессорлық құрамына көмекшілік қызмет етуге тарту - олардың теориялық білімдерін күнделікті тәжірибемен байланыстыра отырып, магистранттардың рөлін арттыру арқылы сапалы ғылыми педагогикалық тәлімгерге қол жеткізуге болады.

Үшіншіден, отандық ЖОО оқытушы-профессорлық құрамның оқу жүктемесін Болон декларациясына еніп отырған дамыған елдермен салыстыра қарасақ Қазақстандағы ЖОО-ғы жүктеме сағат саны әлдеқайда көп. Оқытушы-профессорлық құрамның оқу жүктемесін азайту арқылы да сан қумай, сапалы жоғары білімге ден қойғанымыз абзал. Университет қаржысын үнемдеу саясатын оқытушы құрамның жалақысы есебінен қолдану тиімсіздігін дәлелдеу артық деп ойлаймыз.

Төртіншіден, білімгер магистрант жоғары білімі бар, бірақ әлеуметтік жағынан қорғалмаған, болашағы зор, ғылыми потенциалы бар қоғамның мүшесі болғандықтан, жұмыспен қамту тетігін де шешкен жөн. Бір жағынан, азаматтық қызметкер дәрежесін иеленген тұлға ретінде, мемлекеттен түрлі жеңілдіктер алуға құқықтары болуы заңды деп ойлаймыз.

«Әрбір адам үйренгенімен амал етпейінше, оны тәжірибеде қолданбағанша, нағыз білім иесі - ғалым болып есептелмейді» [4]. Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің қабырғасында, педагогикалық ғылыми тәжірибеден өту барысында, ассистент қызметін өз тәжірибемде атқарып көрдім. Сонымен қатар, дәріс оқу мен тәжірибелік

сабақтарда да, ассистент ретінде, бірінші курс магистрантары тартылды. Нәтижесі өте жақсы деп бағалауға болады. Бірақ, іс жүзіне асырғанда заң нормасымен ассистент міндетін, құқығын, жауапкершілігін, атқаратын қызметінің шеңберін заңмен нақты айқындаған жөн.

Мемлекеттік магистірлік стандарттың жаңа жобасына «Ассисент дәрежесін беруді» енгізу және оны жүзеге асыруға жоғары оқу орнының стратегиялық бағдарламасын жасау қажет.

Өз кезегінде, аталған мәселенің қолданысқа енуі – Қазақстан Республикасының магистірлік білім беру сапасының артуына септігін тигізеді. Жас ғылыми ізденушілерді еңбекпен қамту мәселесін де шешеді. Нәтижесінде әлеуметтік жағынан қорғалған белсенді ғылыми ізденушілер легі қалыптасады. Жоғары білімнен кейінгі білім беру жүйесінің сапасын арттыруға, өзгертуге бағытталған тиімді стратегиялық бағдарлама болмақ. Сонымен қатар магистірлік білім беру жүйесіне деген қоғамда қалыптасқан теріс пікір де түбегейлі өзгертініне сеніміміз мол.

Мемлекеттік стандартта Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңына (2007 ж.), ҚР МЖМБС 5.04.019-2011 «Жоғары білім. Бакалавриат. Негізгі ережелер», ҚР МЖМБС 5.04.033-2011 «Жоғары оқу орнынан кейінгі білім. Магистратура», Болон декларациясына (1999 ж.) және білім саласындағы басқа халықаралық құжаттарға, кредиттерді ауыстыру мен жинаудың европалық жүйесіне сәйкес отандық жоғары оқу орындары тәжірибеде тиімді қолданылғанда ғана өз жемісін беруі мүмкін.

Әдебиеттер

1 Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз (2011 жылғы 2 ақпандағы берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). - Алматы: Юрист, 2012. – 44б.

2 Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі №319 Заңы // Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы. - 2007. - № 20, 151-құжат.

3 Қазақстан Республикасы Білім және ғылым Министрінің 2011 жылғы «17» маусымдағы № 261 бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты Жоғары оқу орнынан кейінгі білім. Магистратура. Негізгі ережелер ҚР МЖМБС 5.04.033-2011 Астана, 2011.

4 Өтелбаев Б. Ислам және ғылым. – Алматы, 2014ж. – 5-57 б.

5 Әбдірәсілқызы А. Қазақстандағы діни білім жүйесі: тарихы, қазіргі жай-күйі және өзекті мәселелері. – [электронды ресурс] – Кіру режимі – URL: // <http://e-islam.kz/kz/contents/view/1516> - (25.11.2014 жүгіну уақыты).

Н.Д. Мырзатаев,
ст. преп. кафедры международного права,
факультет Международное отношения,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Правовые аспекты присвоения магистрантам статуса ассистента

Интеграция системы высшего образования, повышает актуальность проблемы получения качественного образования в высших учебных заведениях. Перед университетами ставятся новые обязанности при подготовке и воспитания квалифицированных и знаний, повышение авторитетов магистрантов в системе послевузовского образования. В статье раскрыты проблемы в действующего законодательстве, и представлены предложения эффективного исполнения на практике. Автором сделана попытка определения роли и места магистрантов в отечественных университетах.

N. Myrzataev,
a head teacher of International relations faculty
International law sub-faculty, of Ablai Khan KazUIR&WL

The legal aspects of giving the degree of master for assistants

The integration of higher education's system makes actual the problem about getting qualitative education in educational institutions. There is put new aims before the universities during training the holders of master's degree. In this article was shown the problems of legislation, and presented the questions about putting it into practice effectively. The author made an attempt to define the role and place of holders of master's degree in home universities.

4 БӨЛІМ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҒЫ
ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ҚҰҚЫҒЫ
РАЗДЕЛ 4
ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО И ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ
ПРАВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

УДК 347.62

Ғ.М. Қалмырза,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Халықаралық құқық кафедрасының оқытушысы, Құқық магистрі,
Алматы, Қазақстан

ҚАЗІРГІ ТАҢДА НЕКЕ ЖӘНЕ ОТБАСЫ ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ
КЕЙБІР ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақала қазіргі таңда әрекет етіп отырған Қазақстан Республикасының «Неке және отбасы» Кодексі нормаларына сүйене отырып жазылған. Мақалада неке ұғымы, некенің жарамсыздығы, некеге тұру шарттарының ұғымдарының мәні ашылған, сондай-ақ қоғамда жалған некенің кездесуі, неке жасына жетпей отбасын құру деген сияқты проблемалардың көбейгендігі және оларды реттеу жолдары қозғалған. Сондай-ақ, неке және отбасы қатынастарын зерттеуде Ресей федерациясының, Бельгия, Үндістан және басқа да бірқатар мұсылман елдерімен салыстырмалы құқықтық талдау жасалынған. Әрбір тұлғаның некеге тұрар алдында отбасы құқығының басты қағидалары мен негіздерін анықтап алу қажеттігін айтылған.

Тірек сөздер: неке, отбасы, жауапкершілік, тіркеу, жалған неке, құқықтық жүйе, қағида, құқық

ҚР-ның Неке және отбасы кодексінде бекітілгендей неке дегеніміз ер адаммен әйелдің отбасын құру мақсатындағы тең құқықты одағы [1]. Дегенмен қоғамда әйел мен ер адамның отбасын құру ниетінсіз бірге өмір сүріп жатқандарын көптеп кездестіруге болады. Мұны біз жалған неке деп айтамыз. Мұндай жағдайда ерлі-зайыптылардың арасында ешқандай құқықтары мен міндеттерін болмайды. Жалған неке нақты мақсаттарды көздейді. Атап айтсақ, мұрагер болу, салық төлеуден жалтару, тұрғын үйге құқық алу, Қазақстан Республикасының азаматтығын алу және т.б.

Некeнiң жалғандығының негiзгi белгiсi отбасын құру ниетiнiң болмайтындығы. Сондықтан да егер де мүлiктiк немесе басқа да пайданы көздей отырып некеге тұрып, кейiннен отбасын құрып, сәби сүйген жағдайда ондай неке жалған неке ретiнде қарастырыла алмайды. Некеде тұрмаған еркекке немесе әйелге бала асырап алуға рұқсат етiлмейтiн жағдайлар да бар. Сондықтан да халық, мұндай проблемаларды шешудiң жолын жалған некеден iздеген. Қазiргi кезде жалған неке стратегиясы көп жағдайларда iрi қалаларда тұрғылықты тiркелу үшiн қолданылады [2].

Жалған неке проблемасы көптеген мемлекеттерде әлi де толық зерттелмеген. Кейбiр елдердiң тәжiрибесiне сәйкес жалған неке келiсiм шарт ретiнде қарастырылады. Мұның себебi некеге тұрушы тұлғалардың бiреуiнiң ақша қажеттiлiгi және екiншiсiнiң некеге тұру арқылы нақты бiр мәселенi шешуi болуы мүмкiн. Әдетте тiркелу, тұрғын үйдi алып-сату мәселелерiнде қолданылады. Алғашында әйел мен ер адам жақын достар болса, кейiннен некесi заңды некеге айналуы мүмкiн. Дегенмен де некенiң бұл түрiн жалған неке деп қарастыру керек, өйткенi некенiң жалған немесе жалған еместiгiнiң басты көрсеткiшi — әйел мен еркектiң некеге тұру кезiндегi мақсаты.

Жалған некенi жарамсыз деп тану туралы iстердi қарау үнемi қиынға соқтырған. Өйткенi, отбасын құру ниетiнiң жоқтығын дәлелдеу мүмкiн емес.

Қазақстандық заңнамаға сәйкес ерлi-зайыптылардың бiрге тұруы мiндеттi болып табылмағандықтан, тұрғылықты жерi бөлек ерлi-зайыптылардың некесiн жалған некелер қатарына қосуға ешқандай негiз жоқ.

Әсiресе отбасын құру ниетi ерлi-зайыптылардың тек бiреуiнде ғана болмағанын дәлелдеу қиын. Мұндай жағдайларда әдетте қысқа мерзiмде сырт көзге отбасы секiлдi көрiнедi, себебi ниетi түзу емес жұбайы өзiнiң зайыбынан iс жүзiндегi арам ниетiн жасыруға тырысады. Оның шынында да отбасын құру ниетiнiң болмағаны әдетте көздеген мақсатына (азаматтық алу, тұрғын үйге құқық алу) қол жеткiзген жағдайда анықталады. Алданған тұлға жағдайдың шынайы мәнiн түсiнгеннен кейiн барып қана некенi жарамсыз деп тану туралы шағым жасайды. Алайда ол нақты жағдайда ажырасудың себебi әдеттегi ұрыс-жанжал емес екенiн сотта дәлелдеуi тиiс.

Жалған некенi ерлi-зайыптылардың жас мөлшерi немесе әлеуметтiк жағдайына қарай анықтауға болады. Бiрақ дәлелдеу қиын. Қазақстанда Қытай Халық Республикасы мен ҚР азаматтарының арасында жасалған жалған некелердiң саны аз емес.

Қалалық Iшкi Iстер Басқармасы заңсыз миграциямен күрес бойынша бөлiмшесiнiң мәлiметтерiне сәйкес, 1995 жылдан бастап мемлекетте шетелдiк азаматтардың ҚР территориясына кiруiн қатаң бақылау тәртiбi орнатылды. 2013 жылы 7 мың Қытай азаматы тiркелдi, жартысынан көбi оралмандар. Қытай азаматтарымен жасалған 4 неке тiркелдi, 5 адам тұрғын үйге құқық алды.

Ресей Федерациясында мүлiктiк келiсiм ретiнде жалған неке 30-жылдары пайда болды. Iрi қалаларда тiркелу, шетелге шығу сияқты мәселелердiң барлығы жалған неке арқылы шешiлдi. Ал қазiргi таңда бұл iрi әрi гүлденiп

келе жатқан бизнестің бір түріне айналды. Соңғы жылдары Ресей Федерациясында, әсіресе Мәскеу секілді ірі қалаларда жалған некелердің саны күннен күнге өсуде [3].

Жалған неке жасалу барысында неке қиюға қажетті талаптардың барлығы сақталады, оның мақсаты отбасын құру емес, қандай да бір артылықшылықтарға ие болу. Кейбір жағдайларда ерлі-зайыптылар арасында неке шарты жасалады. Бұл Қазақстанда соңғы кездері танымал бола бастаған, бұрын-соңды болмаған беймәлім құбылыс. Неке және отбасы туралы Кодекстің 39-бабына сәйкес некеге отыратын адамдардың келісімі немесе ерлі-зайыптылардың некедегі және ол бұзылған жағдайдағы мүліктік құқықтары мен міндеттерін айқындайтын келісім **неке шарты** деп танылады. Бұдан басқа неке шартында некеде туған немесе асырап алынған балалардың мүліктік құқықтары көзделуі мүмкін. Басқаша айтқанда, неке шарты некедегі ерлі-зайыптылардың және балалардың мүлікке құқығын бекітетін заңдастырылған уағдаластық болып табылады. Неке шарты ерікті шешім, оны жасасуға немесе жасаудан бас тартуға ешкім міндеттемейді. Көпшілігі неке келісімшарты ажырасудың себебі болуы мүмкін деген ойда. н бас тарту керек деп, неке шартын жасағанды қолдайды, алайда әлемдік тәжірибе неке шартын жасасу көп жағдайда некенің бұзылуын болдырмайтынын дәлелдейді. Қазақстан Республикасының Неке және отбасы Кодекстің 40-бабына сәйкес неке шартын некені тіркеуге өтініш берген күннен бастап, некені тіркеу рәсіміне дейін, сондай-ақ неке кезеңінің кез келген уақытында жасасуға болады. Егер некені тіркегенге дейін неке шартын жасасаңыз, онда шарт некені тіркеу рәсімінен кейін ғана күшіне енеді.

Жалпы, жалған неке екі түрлі болуы мүмкін:

1. Некеге тұрушы тұлғалардың екеуінің де некенің жалғандығын біле отырып қандай да бір пайда табу мақсатында келісім жасасуы

2. Некеге тұрушы тараптардың біреуі алдануы, қателесуі салдарынан некенің жалғандығын білмей отбасын құру мақсатында жасалуы.

Сот ерлі-зайыптылар отбасын құру мақсатынсыз некеге тұрғандығына қарамастан ерлі-зайыптыларға тән отбасылық қатынастарға түскен жағдайларда жалған некені жарамсыз деп таниды. Барлық жағдайларды зерттеу нәтижесінде ғана сот, некені жалған деп тану туралы шешім шығара алады.

Некенің жалғандығын дәлелдеу мақсатында барлық құралдарды пайдалануға болады: медициналық анықтама, жеке хат алысу, куәгердің айғақтары. Бірақ некеге тұрушы тұлғалар әкімшілік, қылмыстық жауапкершілікке тартылмайды.

Некежарамсыз деп танылмайды, егер:

- Неке мерзімі ұзаққа созылса (бір жылдан астам уақыт бұрын қиылған болса)

- Некеден бала тууы немесе жүктілік орын алған болса, баланың немесе жүктіліктің болуын екенін отбасын құру мақсатында жасалғандығын білдіреді.

«Есеп бойынша неке» деп аталатын некенің түрлері де кездеседі. Мұнда некеге тұрушы тұлғалардың екеуі де отбасын құруға ниеттене отырып өздері тұрған некелерінен материалдық немесе басқа да артылықшылықтарға ие болуды көздейді. Мұндай неке заңда белгіленген тәртіппен жасалғандықтан заңсыз деп танылмайды.

Бельгияда жалған неке үшін қылмыстық жауапкершілік көзделетін заң қабылданды. Жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарының мәліметтері бойынша, некенің Бельгия азаматтығын алу мақсатында жасалғаны анықталса, заңсыз әрекеттер жасаған тұлға екі жылға бас бостандығынан айрылады. Жазаның бұл түрі некелік одаққа тұрушы тараптардың біреуі некеге тұруға мәжбүрлі түрде тартылу жағдайында қолданылады. Сонымен қатар заң бұзғандар үшін 15 тәуліктен 1 жылға дейін бас бостандығынан айыру, ақшалай айыппұл төлеумен өтелетін жаза түрлері көзделген. Қабылданған заңға сәйкес муниципалдық басқарма қызметкерлері некеге тұруға ниет білдіруші тұлғалардың ниеттерінің адалдығына қатысты күдіктенсе, некені тіркеуден бас тартуға құқылы [4].

Индия Жоғарғы Соты некеде жыныстық қатынастың болмауын — некені бұзудың басты негіздерінің бірі деп таниды. Яғни мұндай әрекеттерден ерлі-зайыптылардың біреуінде отбасын құру ниетінің жоқтығын көруге болады. Осыған сәйкес ерлі-зайыптылардың біреуінің отбасы міндеттерін орындамауы некені бұзудың негізі болып табылады. Қандай мемлекетте болмасын жалған неке салдарының құқықтық реттелуі қиынға соғады.

Жалған некені жарамсыз деп тану туралы шағымды прокурор және некенің жалғандығын білмеген тұлға жасай алады.

Біздің елімізде көпшілік мойындаған жалғыз неке — заңды неке. Яғни, біздің еліміз ғана емес, көптеген мемлекеттер моногамды некені қолдайды. Отбасы және неке институттарының пайда болу, қалыптасу, даму тарихында некенің полигамды деген түрі де болды. Полигамды некенің екі түрі болған: полигиния — бір ер адамның екі немесе бірнеше әйелмен некеге отыруы, ал полиандра — бір әйелдің бірнеше ер адаммен некелесуі. Қазіргі таңда полиандра нысанындағы неке кездеспейді деп айтсақ болады. Ал, полигиния нысанындағы неке мұсылман елдерінде көптеп кездеседі. Бұрынғы қазақ қоғамында да ұрпақ болмаған жағдайда бәйбішенің рұқсатымен ғана бірнеше әйелмен некелесуге жол берілген. Қазіргі таңда отбасын құрып, бала сүйгісі келетін кез келген жастар бірлесіп, АХАЖ органдарына некесін мемлекеттік тіркегісі келетінін көрсетіп, бір ай бұрын арыз жазып қояды.

Некеге тұру үшін ер адам мен әйелдің өзара ерікті келісімі және олардың неке жасына жетуі керек. Егер неке күш көрсету, алдау, қорқыту жолымен қиылған болса, онда ол жарамсыз деп танылуы мүмкін. Некеге тұру келісімін некені тіркеу рәсімінің барысында некеге тұрушы адамның тікелей өзі ауызша білдіреді және оның қолын қойғызу арқылы расталады. Соның өзінде ата — аналарының немесе туыстарының келісімі талап етілмейді. Дей тұрғанмен, қай жағынан алып қарағанда да ата — анасының құптауы болашақ отбасы үшін өте маңызды. «Қазақстан Республикасының неке және отбасы

Кодексі» бойынша неке жасы – 18 жас. АХАЖ органдары дәлелді себептері болған жағдайда неке жасын екі жылдан аспайтын мерзімге төмендете алады. Неке жасына жетпеген адамдардың некеге тұруына ата – аналарының келісімі бойынша ғана рұқсат етіледі. Жүктілік немесе баланың тууы, әскери қызметке шақырылуы, кәмелетке толмағандардың нақты отбасын құруы дәлелді себептердің қатарына жатады. Соның өзінде басқа да дәлелді себептердің болуы мүмкін. Некеге тұратын адамдар медициналық, сондай – ақ медициналық – генетикалық мәселелер және репродукциялық денсаулық қорғау мәселелері бойынша консультациялар алып, тексеруден өтулеріне болады. Мұндай тексерулер некеге тұратын адамдардың екеуінің келісімімен ғана өткізілуі тиіс. Некеге тұратын адамдарды тексерудің нәтижелері медициналық құпия болып табылады және ол некеге тұруға ниеттенген адамға тексеруден өткен адамның келісімімен ғана хабарлануы мүмкін. Болашақ ерлі – зайыптылар АХАЖ органына өздерінің некеге тұрғысы келетіндіктері туралы бірлесіп жазбаша түрде мәлімдеуі керек. Егер ол дәлелді себептермен АХАЖ органына келе алмайтын жағдайда ол адамдардың некеге тұруды қалайтындары жөніндегі нотариус куәландырған өтінішін табыс етуге заң рұқсат береді. Некеге тұратын адамның тікелей қатысуымен неке АХАЖ органдарында қиылады. Ерлі-зайыптылардың әрқайсысы қызмет, кәсіп түрін, тұрғылықты жерін таңдауға ерікті. Ана, әке болу, балаларды тәрбиелеу, оларға білім беру мәселелері мен отбасы өмірінің басқа да мәселелерін ерлі-зайыптылар бірлесіп шешеді. Ерлі-зайыптылар отбасындағы өз қатынастарын өзара сыйластық және өзара көмек негізінде құруға, отбасының игілігі мен нығаюына жәрдемдесуге, өсіп жетілуіне және олардың әл ауқаты жағдайына қамқорлық жасауға міндетті.

Қазақстандық құқықтық жүйе романо-германдық жүйеге жататын болғандықтан заңды басшылыққа алады. Ал мұсылман құқық жүйесі діни сипатқа ие. Мұсылман құқығы бойынша неке қию процедурасы жеңілдетілген, ешқандай мемлекеттік тіркеуді талап етпейді. Ал Қазақстан Республикасында, АХАЖ органдарында тіркелген неке ғана заңды салдар туғыза алады. Мұсылман құқығында тек жалпы құқықтық мәселелерге ғана емес моральдік нормаларға да көңіл бөлінеді. Қазақстан Республикасы заңнамасына сәйкес неке жасы 18, ал мұсылман құқығы бойынша жыныстық тұрғыда жетілген тұлға кәмелеттік жасқа толған болып есептеледі. Қазіргі таңда отбасы неке қатынастары көңіл аударарлық мәселе болып табылады. Отбасы институты ҚР-ның Конституциямен қорғалады, әрбір адам отбасы құқығын зерттеп, білуі қажет. Әрбір тұлға некеге тұрар алдында отбасы құқығының басты қағидалары мен негіздерін анықтап алғаны дұрыс. Сонда ғана толыққанды отбасы, дені сау және бақытты ұрпақ болады.

Әдебиеттер

1 Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жыл 30 тамыз. - Алматы: ЮРИСТ, 2014. – 9 бап.

2 Қазақстан Республикасының «Неке және отбасы туралы» Кодексі. 27 желтоқсан 2007 жыл. [электронды ресурс.] – Кіру режимі URL: <http://www.akorda.kz/ru/category/prezident> - (30.11.2014 жүгіну уақыты). – 11 б.

3 Айталы А. По семейным обстоятельствам // Мегаполис. – 2005. - № 30 (243. – 46 б.

4 Игнатенко А.А., Скрыпников Н.И. Брачный договор. Законный режим имущество супругов. М.:1997. [электронный ресурс].– Режим доступа URL: http://abc.vvsu.ru/Books/sem_pravo1/ - (25.11.2014 жүгіну уақыты). – 63 б.

5 Антольская М.В. Семейное право: Учебник – М.: Әділет, 1998 - [электронды ресурс]. – Кіру режимі URL: http://abc.vvsu.ru/Books/sem_pravo1/ - (21.10.2014 жүгіну уақыты).

Г.М. Калмырза,

магистр права, преподаватель кафедры международного права,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Некоторые правовые аспекты брачно-семейных отношений

Статья написано на основе действующего «Брачно-семейного Кодекса Республики Казахстан». В статье раскрывается основные понятие брака, основания недействительности брака и условия вступления в брак, а также затрагивается вопросы о фиктивном браке и создания семьи до совершеннолетнего возраста. А также в исследовании семейных и брачных отношении проведен сравнительный правовой анализ с соответствующими законодательными актами Российской Федерации, Бельгии, Индии и иных стран с мусульманской правовой системы. Определена необходимость изучения основных принципов семейного права, до вступления каждого лица в брак.

G.M. Kalmyrza,

teacher, master of Law Kazakh Ablai Khan university of international relations and world languages, Almaty, Kazakhstan

Some legal aspects of marriage-domestic relations

Article written on the basis of the marriage and family code of the Republic of Kazakhstan». The article deals with the basic concept of marriage, grounds for invalidity of the marriage and the marriage, and raised questions about fictitious marriage and starting a family until the age of majority. And also in research domestic and marriage relation a comparative legal analysis is conducted with the corresponding legislative acts of Russian Federation, Belgium, India and another countries from the moslem legal system. The necessity of study of basic principles of family law is certain, to entering of every person into marriage.

УДК 343.336(574)

Д.М. Махмадинов,
ст. преп. кафедры международного права,
факультет «Международные отношения»,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИНСТИТУТОВ КОММЕРЧЕСКОЙ И БАНКОВСКОЙ ТАЙНЫ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ КАЗАХСТАНА

В данной статье автор дает правовую характеристику институтам коммерческой и банковской тайны. Автор приходит к выводу, что исторический опыт уголовно-правового обеспечения коммерческой и банковской тайны необходимо использовать и в наши дни для предотвращения преступлений и установления эффективных уголовно-правовых запретов. Предлагается рассмотреть некоторые особенности законодательства и практики зарубежных стран по защите коммерческой тайны, для усовершенствования национального законодательства. Так как, только четкая урегулированность экономических вопросов может стать преградой для злоупотреблений со стороны недобросовестных руководителей предприятий, организаций, фирм и отдельных лиц, которые занимаются предпринимательской деятельностью.

Ключевые слова: Коммерческая тайна, банковская тайна, коммерческий шпионаж, конкуренция, разглашение, информация, производственная тайна, несанкционированное обнародование, отмывание средств

Республика Казахстан утверждает себя демократическим, светским, правовым и социальным государством, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы (ст. 1 Конституции РК) [1]. Защита суверенитета и территориальной целостности Казахстана, обеспечение его экономической безопасности являются важнейшими функциями государства, делом всего казахстанского народа. В Республике Казахстан единство экономического пространства, возможность беспрепятственного перемещения товаров и финансовых средств, свобода экономической деятельности и поддержка конкуренции сегодня получают необходимые правовые гарантии. Признаются и равным образом защищаются государственная и частная собственность. Свободно использовать собственные способности и имущество для предпринимательской или другой незапрещенной законом экономической деятельности имеет право каждый дееспособный гражданин. Конституция Республики Казахстан закрепила путь нашего государства к построению развитой экономики. Главную позицию занимает законодательное обеспечение всех жизненно важных экономических вопросов. Мы считаем,

что четкая урегулированность экономических вопросов станет преградой для злоупотреблений со стороны недобросовестных руководителей предприятий, организаций, фирм и отдельных лиц, которые занимаются предпринимательской деятельностью. Это также не позволит им манипулировать соответствующими положениями в своих интересах, пренебрегая при этом законными интересами партнеров и конкурентов. Успешная экономическая деятельность предприятия, фирмы или банка, взаимовыгодное партнерство, добросовестная конкуренция непосредственно зависит от наличия таких жизненно важных для хозяйствующего субъекта институтов, как коммерческая и банковская тайна.

Уголовно-правовая защита коммерческой и банковской тайны в Казахстане предусмотрена ст. 200 УК Республики Казахстан. Так, на наш взгляд, из диспозиции ст. 200 УК РК вытекает, что законодатель рассматривает собирание сведений, составляющих коммерческую или банковскую тайну, как форму коммерческого шпионажа. И с этим следует согласиться, ведь похищение документов, подкуп или угроза в отношении лиц, владеющих коммерческой или банковской тайной, или их близких, перехват в средствах связи, незаконное проникновение в компьютерную систему или сеть, использование специальных технических средств, а равно иным незаконным способом в целях разглашения либо незаконного использования этих сведений входит в шпионскую деятельность и фактически является ее следствием (результатом). Вместе с тем, незаконное разглашение или использование сведений, составляющих коммерческую или банковскую тайну, без согласия их владельца лицом, которому она была доверена по службе или работе, совершенные из корыстной или иной личной заинтересованности и причинившие крупный ущерб, образует квалифицированный состав преступления (ч. 2 ст. 200 УК РК), несмотря на то, что такое поведение по своему характеру и содержанию может расцениваться как коммерческий шпионаж. Сфера применения уголовно-правовых норм о коммерческой тайне расширена, во-первых, за счет указания на причинение крупного ущерба субъекту хозяйственной деятельности, во-вторых, за счет отсутствия в ст. 200 УК РК конкретизации характера причиненного вреда (так, этот вред может быть не только материальным). Крупный ущерб в действующем УК Республики Казахстан трансформировался в оценочный признак.

В связи с развитием международной торговли и промышленно-технического сотрудничества между государствами мировое сообщество осознало необходимость разработки международно-правовых норм о коммерческой тайне. В практику международных экономических отношений вошло заключение двух - и многосторонних международно-правовых соглашений, регулирующих отношения относительно обмена научно-техническими знаниями и опытом и защита конфиденциальной коммерческой информации. Проблемы, связанные с определением содержания и правовой сущности таких соглашений, обусловили разработку

Европейской экономической комиссией ООН ряда типовых договоров. В 1957 г. были разработаны Общие условия поставок и монтажа оборудования, в 1963 г. – Общие условия монтажа машинного оборудования за границей, в 1969 г. – Инструкция по заключению договоров о международной передаче производственного опыта и знаний машиностроения [2].

Сегодня под влиянием внутренних и внешних социально-экономических факторов идет процесс усовершенствования правовой охраны коммерческой и банковской тайны в системе национального законодательства. Это содействует предотвращению пробелов и ошибок в законотворческой деятельности. Диспозиция рассматриваемой статьи УК РК должна отвечать развитию и состоянию общественного отношения, а границы санкций не должны превышать степени общественной опасности этих преступлений. Мы считаем, что в условиях стремительного развития общества в случае возможности возникновения сопредельных отношений исследуемых институтов необходимо своевременно реагировать путем создания или ликвидации уголовно-правовых запретов.

Институты коммерческой и банковской тайны являются одними из главных факторов экономического благополучия субъектов хозяйственной деятельности. Они содействуют развитию постоянных рыночных отношений, защищают финансовые ресурсы, вложенные в разработки и исследования, обеспечивают охрану приоритета на рынке. Информация, составляющая коммерческую и банковскую тайну, играет важную роль в сфере предпринимательства. Развитие и процветание многих фирм в мире стали возможны именно благодаря умелому сохранению и защите своих коммерческих тайн. Сегодня большое количество технологических секретов сконцентрировано в фирмах, которые вырабатывают электронную технику.

В Законе РК «О конкуренции» от 25 декабря 2008 г. в ст. **28 «Неправомерное использование информации, составляющей коммерческую тайну»** неправомерным использованием информации, составляющей коммерческую тайну, является использование без разрешения правообладателя при осуществлении предпринимательской деятельности сведений, составляющих в соответствии с законодательством Республики Казахстан коммерческую тайну [3].

В этой связи целесообразно рассмотреть некоторые особенности законодательства и практики зарубежных стран по защите коммерческой тайны.

Спецификой юридического преследования лиц, виновных в разглашении коммерческой тайны, является то, что их часто просто увольняют с работы за содеянное ими нарушение условий контракта. Таким образом, общие интересы социально-экономической безопасности в значительной мере приносятся в жертву интересам сохранения репутации конкретной фирмы.

Положения, касающиеся уголовных дел о разглашении коммерческой тайны как дел частного обвинения, возбуждаемых, как правило, по жалобе пострадавшего, закреплено в ст. 162 УК Швейцарии, § 205 УК ФРГ, ст. 273

УК Нидерландов, ст. 287 УК Испании, ст. 33 УК Беларуси, ст. 194 УК Киргизии [4]. В США, ФРГ, КНР, Японии и других странах защита коммерческой информации обеспечивается системой промышленной секретности, которая базируется на соответствующей законодательной базе. При этом главную роль в обеспечении ее сохранения играют сами фирмы, а не государственные органы.

В США, где законодательство по защите информации наиболее совершенно, Закон о коммерческой тайне, или по принятой там терминологии – о «фирменных секретах» («секреты производства»), принят лишь в 1979 г., и не всеми штатами. Согласно этому закону коммерческой тайной является информация, которая:

- имеет самостоятельную экономическую стоимость, поскольку не является общеизвестной или доступной для людей, которые могут ее использовать в коммерческих целях;

- является объектом разумных усилий по защите.

Разумеется, если какая-то информация или материальный носитель называются коммерческой тайной, то они действительно должны быть ею, что доказать юридически бывает сложно. Поэтому вышеупомянутый закон рекомендует:

- указывать ценность информации (какие средства потрачены на получение информации и сколько будет стоить ее несанкционированное обнародование);

- назвать, какие средства защиты данного секрета были применены.

Как уже отмечалось, в ФРГ действует закон о недобросовестной конкуренции. Закон различает два вида тайн – производственную и коммерческую – и устанавливает уголовную ответственность в виде заключения на срок до трех лет за сообщение коммерческой или производственной тайны посторонним лицам, а также за их получение. К производственной тайне относятся сведения организационного и технического характера, которые касаются способа производства, технологии, организации труда, а также технические открытия, изобретения или сведения о характере и целях исследовательских работ и т.п. Коммерческой тайной, в отличие от производственной, являются сведения, которые касаются торговых отношений фирм: организация и размеры оборота, состояние рынков сбыта, сведения о поставщиках и потребителях, сведения о банковских операциях.

В Японии отсутствуют какие-либо нормативно-правовые акты относительно ответственности за разглашение коммерческой тайны. Там проблема решается таким образом: на департамент кадров любой японской фирмы возложен контроль за неуклонным соблюдением режима секретности, который основан на кодексе поведения служащих. В нем содержатся положения, которые запрещают:

- передавать посторонним лицам сведения, которые содержат коммерческую тайну;

- заключать соглашения, которые могут подорвать доверие к компании со стороны клиентов;
- устроиваться без разрешения руководства на работу по совместительству;
- преднамеренно причинять экономический ущерб;
- давать и получать взятки.

Следует отметить, что японский бизнес менее всего страдает от утечки информации. Это связано с характерной для этой страны системой «пожизненного найма» и воспитания у работников чувства патернализма, когда они считают себя членами одной семьи. Руководитель фирмы «Sony» Акиа Морита утверждает, что когда нет преданности, которая приходит с продолжительной занятостью, нет возможности покончить с утечками информации и похищением, от которых ежедневно страдает бизнес на Западе [5, с. 7-8].

Учитывая определенные особенности нормативно-правового регулирования института банковской тайны в Казахстане, нужно ознакомиться с опытом в этой сфере других стран, особенно тех, где правовые системы основаны на принципах римского права.

Практически во всех странах сведения о счетах и операциях являются банковской тайной. Это означает, что такие сведения можно получить, как правило, только в случае возбуждения уголовного дела. Рассмотрение гражданских дел в большинстве стран не означает для банка обязанности давать такие сведения, за исключением случаев, когда банк сам выступает стороной в деле. Однако необходимо отметить, что, несмотря на достаточно большую законодательную практику развитых государств, понятие банковской тайны и ее регулирование в каждой из них имеет свои особенности. Это обусловлено одной существенной причиной – банковская тайна отражает разносторонние правовые отношения (банк – клиент, банк – банк). Такая разносторонность не позволяет юридически точно определить эти отношения в одном понятии [5, с. 241].

В соответствии с законом Швейцарии «О банках и сберегательных кассах» к организациям, обязанным сохранять банковскую тайну, относятся банки, частные банковские дома, сберегательные кассы, некоторые финансовые компании. Поскольку закон распространяется на все кредитные организации, которые действуют в Швейцарии, к этой группе принадлежат также иностранные дочерние банки на территории государства. Обязательства ответственных лиц относительно соблюдения банковской тайны сохраняются пожизненно, независимо от смены места работы. Статья 57 Закона Франции «О банках» определяет, что профессиональная тайна не может быть скрыта от судебных органов, которые проводят уголовное расследование. Служащие банка обязаны предоставлять сведения соответствующим лицам (представителям правоохранительных органов), при этом круг таких представителей ограничен. Таможенные органы не только могут требовать от кредитных учреждений предоставления соответствующей информации, но и

принимать меры, связанных с арестом [6].

Значительный интерес вызывает такая проблема, как банковская тайна и борьба с отмыванием (легализацией) капиталов. В последнее время во всех европейских странах принимается специальное законодательство в сфере борьбы с отмыванием средств. В этой связи основной обязанностью для кредитных учреждений является установление личности клиентов и информация третьих лиц, в интересах которых они действуют. Кроме того, кредитные учреждения должны сообщать специальным административным органам о суммах, которые вызывают подозрение по поводу проведенных расчетов, которые могут быть связаны с наркобизнесом или иными криминальными сферами. Такие нарушения влекут за собой ответственность в виде высокого штрафа или лишения свободы. Случаются случаи, когда так называемая банковская тайна скрывает злоупотребление, связанные с хищением и отмыванием средств (банк «Нью-Йорк», харьковский банк «Быстрые деньги»). Специалисты банковского дела имеют широкий спектр знаний, которые могут использоваться и используются для совершения преступлений, тем более, что современное законодательное регулирование банковской деятельности выявляет много пробелов, которые создают условия для злоупотреблений, влекут за собой хищение [5, с. 58–60].

Как было отмечено, надежная правовая охрана коммерческой и банковской тайны возможна лишь в условиях демократического государства, которое уважает права и свободы человека и гражданина и обеспечивает поступательное развитие рыночной экономики. Исторический опыт уголовно-правового обеспечения коммерческой и банковской тайны необходимо использовать и в наши дни для предотвращения преступлений и установления эффективных уголовно-правовых запретов.

Список литературы

- 1 Конституция Республики Казахстан. Учебно-практическое пособие. – Алматы: ТОО «Издательство «Норма-К», - 2002. – С. 44.
- 2 Электронный ресурс – Режим доступа – URL: <http://www.dissertations.ru> – (дата обращения 20.09.2014).
- 3 Соловьев Э. Коммерческая тайна и ее защита. – М.: Главбух, - 1995. – С. 48.
- 4 Дудоров О.О. Преступления в сферехозяйственной деятельности: уголовно-правовая характеристика. – К.: Юрид. практика, - 2003. – С. 923.
- 5 Васюренко О.В. Банковская система и ее роль в обеспечении экономической системы общества // Преступления в сфере кредитно-финансовой и банковской деятельности: Сб. матер. междунар. науч.-практ. конф. – Харьков, 2002. – С. 66.
- 6 Борчашвили И.Ш. Уголовное право Республики Казахстан. Особенная часть: Курс лекций. Кн. 1. – Алматы: Жеті Жарғы, 2006. – С. 656.

Д.М. Махмадинов,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Халықаралық қатынастар факультеті,
Халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы,
Алматы, Қазақстан

**Қазақстан заңнамасындағы коммерциялық және банк құпиясы
институтының құқықтық сипаттамасы**

Бұл мақалада, автор Қазақстан Республикасының заңнамасындағы коммерциялық және банктік құпия институттарына құқықтық сипаттама береді. Автор, коммерциялық және банктік құпияны қылмыстық-құқықтық қамтамасыз етудің тарихи тәжірибесін, қазіргі кезде де, қылмыстың алдын алуда және тиімді қылмыстық-құқықтық тыйымдарды анықтауда қолдану қажет деген тұжырымға келеді. Ұлттық заңнаманы жетілдіру үшін коммерциялық құпия бойынша шет мемлекеттердің тәжірибесі мен заңнамасының кейбір ерекшеліктерін қарастыру ұсынылады. Өйткені, тек қана экономикалық мәселелерді нақты реттеу арқылы, кәсіпкерлік қызметпен айналысатын кейбір тұлғалар, кәсіпорын, ұйым, фирма басшылары тарапынан өкілеттіктерін заңсыз пайдалануға тосқауыл қоюға болады.

D.M. Makhmadinov,
a head teacher of International relations faculty,
International law sub-faculty of Ablai Khan KazUIR&WL,
Almaty, Kazakhstan

**Legal characteristic of institutes of commercial and bank secret in the
legislation of Kazakhstan**

In this article is given law characteristic of institute of commercial and bank secret. Author makes conclusion that we should use the historical practice of criminal law provision of commercial and bank secret in our days, to prevent crimes and establishment of effective criminal law prohibition. It is offered to consider some features of the legislation and practice of foreign countries on protection of a trade secret, for improvement of the national legislation. As, only the accurate regulation of economic problems can become a barrier to abuses of unfair heads of the enterprises, the organizations, firms and individuals who are engaged in business activity.

УДК 347.964.1

Ж.Е. Молдахметова,
ст. преп. кафедры международного права,
факультет Международные отношения,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧАСТНЫХ СУДЕБНЫХ ИСПОЛНИТЕЛЕЙ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

В данной статье рассмотрены особенности правового регулирования деятельности частных судебных исполнителей в зарубежных странах. В целях сравнительного анализа автором сформулированы общие критерии классификации систем исполнительного производства. Исследуется европейский опыт правового регулирования деятельности частных судебных исполнителей. С появлением института частного судебного исполнителя правовая среда в Казахстане обогатилась новым опытом, новыми идеями, результаты такого опыта являются объектом современных исследований ученых-правоведов. Проанализированы характерные особенности института частных судебных исполнителей. Рассматриваются вопросы, связанные с введением в Казахстане нового института – института частного исполнения судебных актов на примерах опыта зарубежных стран и Республики Казахстан.

Ключевые слова: Частный судебный исполнитель, судебный акт, зарубежный опыт исполнительного производства, полномочия судебных приставов, органы принудительного исполнения

Изучение зарубежного опыта имело огромное значение в вопросе внедрения в практику казахстанского исполнительного производства альтернативного института – института частного судебного исполнителя. Это способствовало объективной оценке эффективности, общественной полезности данного института.

Европейский Союз и Республика Казахстан являются партнерами со дня обретения Казахстаном независимости и проводят постоянно расширяющийся совместный диалог. В течение первых лет сотрудничества этот диалог был ориентирован на вопросы торговли и инвестиций, с 2002 года диалог охватывает и другие важные области общественной жизни, в том числе и сферу правосудия и правопорядка.

Казахстан наряду с Францией, Голландией, Люксембургом, Польшей, Бельгией, Российской Федерацией, Эстонией, Латвией, Республикой Беларусь, Азербайджаном, Арменией, Республикой Кыргызстан и другими странами является членом Международного союза судебных исполнителей. Этот тандем позволяет обратиться к опыту зарубежных стран [1].

В мировом сообществе, в частности, в части европейских стран (Франции, Германии, США), институт частного исполнения существует давно. Мировой опыт свидетельствует о высокой эффективности деятельности частных судебных исполнителей.

Особенность и самое большое отличие системы судебных исполнителей Франции и ряда других государств от нашей страны заключается в том, что они не являются государственными служащими, а их работа по принудительному исполнению строится исключительно на частной основе. То есть, исполнение производится лицами, получившими лицензию от государства на данный вид деятельности и осуществляющими ее самостоятельно. Судебные исполнители практически не работают по одному, а объединяются в бюро, состоящее из нескольких исполнителей, а также сотрудников, обеспечивающих их работу. Принудительные исполнители обязаны работать и в выходные дни, в связи с чем, один исполнитель из бюро должен работать в выходной день для того, чтобы, например, исполнить приказ суда об аресте тиража газеты.

Одно из существенных отличий в том, что государством не финансируется деятельность судебных исполнителей. Они не получают заработную плату от государства, а взимают плату за осуществление полномочий, делегированных им государством, по установленным государством тарифам. Например, вручение документов в рамках процедуры принудительного исполнения тарифицировано государством и оплачивается за счет должника. В случае если судебный исполнитель оказывает юридические услуги, которые могут быть в равной степени предоставлены другими представителями юридических профессий, его вознаграждение носит договорный характер и оплачивается обратившимися. Судебный исполнитель несет личную ответственность за юридические последствия своих действий. Он может быть привлечен к гражданской ответственности за халатность при вручении процессуальных документов позднее установленного срока, к уголовной – в случае хищения денежных средств клиентов и в других случаях нарушения своих обязанностей. Имущественные риски профессии покрываются страховкой. Кроме гражданской и уголовной ответственности, возможно также привлечение к профессиональной (в нашем понимании – дисциплинарной) ответственности за несоблюдение правил профессиональной ответственности и этики.

Один из самых главных факторов, влияющих на эффективность работы судебных исполнителей – это доступность информации о должнике и его активах, оперативность их получения.

Одно из преимуществ судебных исполнителей Франции, Германии и других стран – это оперативное получение информации. Из ипотечного кадастра информацию о наличии недвижимости судебный исполнитель получает по телефону, то есть без заполнения соответствующих запросов, бумажной волокиты. Аналогично может получить информацию и о наличии автомашин.

Неэффективность исполнения судебных актов в Республике Казахстан обусловливается еще одним аспектом. Это – необеспечение силовой поддержкой судебного исполнителя для неукоснительного исполнения судебных актов. Законом предусмотрено, что для обеспечения неуклонности исполнения исполнительных документов может быть привлечен судебный пристав либо подразделения органов внутренних дел. Однако на практике этого не происходит, поскольку из-за незначительного количества судебных приставов они, в основном, выполняют функцию по охране зданий судов, а органы внутренних дел отказываются, ссылаясь на то, что этим должны заниматься судебные приставы.

Во Франции для проведения принудительных действий приглашаются работники полиции, которые по вызову судебного исполнителя являются немедленно и осуществляют ему содействие. Это обусловлено тем, что судебный исполнитель по тарифу оплачивает их услуги, и органы полиции заинтересованы материально.

Возможно, в Казахстане необходимо также развивать службу судебных приставов, увеличить их количество, чтобы они могли оказывать действенную, постоянную и оперативную помощь судебным исполнителям. К сожалению, в настоящее время законодательством РК недостаточно разграничен статус судебных приставов и судебных исполнителей. Такая картина наблюдается и в других странах СНГ. Например, в России достаточно большое количество научных и учебных источников отражает через тире словосочетание «судебный пристав - исполнитель», тем самым не дает четкого отличия статуса судебного пристава от статуса судебного исполнителя [2].

Вместе с тем, в европейских странах существует ряд недостатков в работе судебных исполнителей. У нас, в Казахстане, исполнение решения суда является обязательным и своевременным. Во Франции, Германии и ряде других стран судьи, вынося решение, не несут ответственности за то, будет ли оно исполнено или нет. Исполнение многих решений сопровождается волокитой, нет оперативности. Должник может обратиться в суд с заявлением об отсрочке, и суды их часто удовлетворяют. К тому же, там не ведется статистики исполнения судебных актов, поэтому у них нет данных об их исполнении [3].

Для стран СНГ внедрение института частных судебных исполнителей на поверхности кажется непривычным шагом. Но если обратиться к опыту недалекого прошлого, институт частных нотариусов тоже многим казался неприемлемым. Сегодня современную реальность казахстанского общества сложно даже представить без участия частных нотариусов.

В настоящее время частноправовые организации принудительного исполнения существуют во Франции, Германии, Бельгии, Люксембурге, Нидерландах, Италии, Греции, Литве, Польше, Португалии, Эстонии и ряде других стран, которые за основу своей системы переняли французскую

модель. При такой модели судебный исполнитель наделяется полномочиями от имени государства и работает по лицензии.

В настоящее время частная форма исполнения функционирует почти в семидесяти странах мира. Так, во Франции в год частный судебный исполнитель в среднем завершает до пяти тысяч исполнительных производств. В Казахстане его государственный коллега за это же время обрабатывает всего двести- двести пятьдесят дел конечно, нужно отметить, что условия их работы совершенно разные [3].

Во многих странах с частной системой исполнения управление судебными исполнителями осуществляют региональные и национальные палаты, создаваемые частными судебными исполнителями, данные палаты управляют органами самоуправления. К примеру, во Франции исполнительное производство реализуется не только судебными исполнителями, но и прокурорами, командирами и офицерами полицейских сил. Однако основными лицами, исполняющими решения суда, являются – судебные исполнители. Их правовой статус сочетает в себе элементы статусов независимого практикующего лица и государственного служащего. При исполнении судебных решений на первый план в статусе исполнителя выступают признаки государственного служащего, поскольку работа исполнителя связана с денежными и прочими ценностями, то существующий при этом риск покрывается страховкой, на которую должно подписаться сообщество исполнителей. Страховая премия распределяется среди членов объединения судебных исполнителей.

В Германии же, исполнительное производство осуществляют регистраторы суда, у которых имеется специальный сертификат, дающий им право исполнять решения суда.

В Израиле служба исполнителей находится при магистратских судах. Возглавляет ее директор, являющийся судьей или регистратором данного суда. Интересно отметить такой факт, что если исполнители подчиняются непосредственно директору службы, то назначаются они министром юстиции.

В Греции к основным органам исполнительного производства относится не только исполнитель, но и нотариус, в функции которого входит исполнение судебных актов о взыскании денежных средств. Такой нотариус называется клерком публичного аукциона, и только он вправе проводить публичный аукцион.

В США функции исполнительного производства осуществляют шерифы и их заместители, отчасти маршальская служба на федеральном уровне, судебные приставы – исполнители, а также частные юридические агентства. Шерифы налагают арест на имущество должника. Причем если шериф, как правило, не является юристом, то его заместитель обязательно должен пройти

обучение в полицейской академии, где, в том числе преподается и исполнительное производство.

Следует отметить, что многие новшества процедур исполнительного производства были переняты из зарубежного опыта и сегодня включены в казахстанское законодательство. Например, в казахстанском Законе об исполнительном производстве предусмотрена обязанность должника по предоставлению судoisполнителю информации о своем имущественном положении. При этом вся предоставленная должником информация проверяется судебным исполнителем. Предоставление недостоверных сведений или сокрытие имущества и доходов является основанием для привлечения должника к ответственности. Также законодательством установлено, что нахождение должника в розыске не является препятствием для обращения взыскания на его имущество.

Не менее интересным является тот факт, что теперь судoisполнитель может обратиться в суд о принудительной государственной регистрации за должником права собственности на недвижимое имущество, которое он умышленно или по другим причинам не оформляет на себя, чтобы уйти от исполнения исполнительного документа.

В этом законе предусмотрена норма, регулирующая и дающая судoisполнителю возможность обращать взыскание на дебиторскую задолженность и имущественные права. Данный механизм будет особенно эффективен по исполнительным производствам, где сторонами являются юридические лица и предприниматели. Механизм заключается в переходе к взыскателю права должника на получение дебиторской задолженности от третьего лица в пределах суммы взыскания.

Существенным нововведением является введение института «астрэнта», то есть постоянно возрастающей пени. Так, законом установлена пеня за несвоевременное исполнение или неисполнение должником исполнительных документов о восстановлении на работе, а также обязывающих должника совершить определенные действия. Полагаем, что данная норма существенно повысит эффективность исполнения документов указанной категории [4].

Г.Исмаилова отмечает, что, по мнению многих практиков системы исполнительного производства, никакие меры не принесут должного и эффективного результата в данной сфере без поднятия престижа профессии судебного исполнителя, поскольку одним из существенных факторов, влияющих на исполнительное производство в республике, является возрастающая и приобретающая массовый характер текучесть кадров – судебных исполнителей [3].

Подобное мнение выражает и Ж.Ешмагамбетов, отметивший, что на момент принятия Закона об исполнительном производстве «согласно данным статистики в Казахстане судей в 5 раз больше чем судебных исполнителей» [5].

Одной из важнейших форм обмена опытом зарубежных специалистов стала реализация в Казахстане проекта Европейского Союза «Поддержка судебной и правовой реформы в Республике Казахстан» с бюджетом 3,4 млн. евро (2010-2013 гг.). Данный проект осуществляется европейским консорциумом во главе с французским *Агентством по международному правовому сотрудничеству JCI* совместно с *ICON*(Германия) и *LouisBerger*(Франция). В рамках проекта проводились различные мероприятия: круглые столы, научно-практические семинары, где европейские специалисты делились опытом, а наши судебные исполнители знакомились с лучшими европейскими практиками применения института частных судебных исполнителей, где эта система работает уже многие годы [6].

Так, 12 ноября 2012 года в рамках названного **проекта** проведен **семинар по применению института судебных исполнителей в Казахстане**. Семинар организован совместно с Министерством юстиции и Верховным Судом Республики Казахстан. На семинаре выступил эксперт **Патрик Сафар** - член Коллегии частных судебных исполнителей Франции. Такие же семинары и круглые столы прошли в других городах Казахстана: Караганде, Таразе, Костанае, Алматы и т.д. [7].

Приведем еще один пример обмена опытом. В рамках того же проекта карагандинских частных судебных исполнителей посетила их коллега из Франции АстридДезаню. Она на практике ознакомилась с работой казахстанских судоисполнителей, присутствовав при выселении должника по решению суда. Француженка приехала в Караганду в рамках проекта Европейского союза и КИСА МЮ РК. Должность АстридДезаню - секретарь и ответственный за коммуникацию Региональной палаты судебных исполнителей Франции при Институте частных судебных исполнителей. Кроме того, она еще председатель французской Ассоциации женщин - частных судоисполнителей.

Как сама призналась журналистам, она «частный судоисполнитель в четвертом поколении», этим же делом занимался еще прадедушка Астрид. Значит, во Франции институт частных судоисполнителей существует со времен Наполеона. Выяснилось, между французской и казахстанской системами много общего. И даже проблемы практически одни и те же. К примеру, яростное сопротивление должников. По мнению АстридДезаню, во Франции работа судебных исполнителей тоже опасная профессия. Они ведь работают одни, полицейские их не сопровождают. Есть люди, которые выказывают агрессию в отношении судоисполнителей. Чтобы получить защиту, они пишут жалобу в Региональную палату, и такие опасные должники предстают перед судом. Был печальный случай в Париже, когда судебного исполнителя почти до полусмерти избили во время выселения.

Карагандинских частных судебных исполнителей на встрече с французской коллегой интересовал вопрос розыска должников, подавшихся в бег. АстридДезаню несколько удивилась, узнав, что в Казахстане таких объявляют в республиканский, а то и в межгосударственный розыск. Во Франции этого нет. Там обычно посылается запрос в префектуру, в которой может быть зарегистрирована машина должника, в банк, где он имеет счет, и на работу. Если нет счета, блокируется техпаспорт автомобиля должника, арестовывается его имущество. Во Франции три тысячи частных судoisполнителей, из них около восьмисот - женщины. И их становится больше. Наверное, потому, что они более эффективно работают. Так как во Франции женщины улыбочивы, гибки и дипломатичны.

Все познается на практике, и карагандинские судoisполнители наглядно показали гостье, как они работают. Ситуация была тривиальная. Карагандинец Виктор Н. взял в банке кредит и купил квартиру. Случилось так, что данная жилплощадь оказалась ему ненужной, и мужчина решил продать ее, чтобы тут же погасить кредит. Однако сделка оказалась неудачной. Дело дошло до суда, который принял решение выселить покупательницу, которая не расплатилась за приобретенное жилье. На его основании был выдан исполнительный лист, но дверь оказалась запертой. АстридДезаню отметила, что во Франции если на руках есть решение суда о выселении, то они сразу идут с полицейскими и со своим слесарем. Она стойко продержалась почти час на морозе, пока не пришел участковый инспектор, еще час ушел на поиски слесаря. На вопрос о том, боятся ли во Франции судебных исполнителей, она ответила: «Не боятся, но уважают» [8].

Таким образом, участие Казахстана в Международном союзе судебных исполнителей позволило изучить зарубежный опыт в сфере исполнительного производства. Результатом такого обмена опытом с зарубежными коллегами стал проект Закона РК «Об исполнительном производстве и статусе судебных исполнителей», который был впоследствии принят. Принятие этого законодательного документа стало отправной точкой для применения института частного исполнения судебных актов. Сейчас, когда прошло около трех лет с момента внедрения института частных судебных исполнителей, есть основания подводить определенные итоги такого новшества.

Список литературы

1 Соглашение о партнерстве и сотрудничестве (СПС) 1995 года, вступило в силу в 1999 году; Стратегия нового партнерства: Европейский Союз и Центральная Азия, подписанная Европейским Советом в июне 2007 г. [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: <http://eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/> - (дата обращения 23.11.2014).

2 Шакарян М.С. Гражданское процессуальное право России.– М., 2002. - С. 50-52.

3 Исмаилова Г. Зарубежный опыт и внедрение института частных судебных исполнителей в Республике Казахстан // Заңгер. – 2011. - № 4. - С.63-65.

4 Омаров Н. Интервью с заместителем Министра юстиции Республики Казахстан А. Аманбаевым от 28 февраля 2011 года // Юридическая газета. – 2011. - 01 марта. - С.2-3.

5 Ешмагамбетов Ж. В Казахстане законодательно установят пеню для должников, не исполняющих судебные акты: Интервью председателя КИСА МЮ РК от 22 мая 2012 года - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: <http://forbes.kz/news/2012> - (дата обращения 23.11.2014).

6 Представители Евросоюза провели семинар для судебных исполнителей; Судебные разбирательства по-французски - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: <http://causa.kz/>; <http://eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan> - (дата обращения 28.11.2014).

7 Частные судебные исполнители из ЕС и Казахстана обмениваются опытом - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: <http://eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/eu> - (дата обращения 02.12.2014).

8 Иночкин А.И. французам достается «на орехи» - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: <http://oko.kz/uridicheskiy-klub/> - (дата обращения 02.12.2014).

Ж.Е. Молдахметова,

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,

Халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы,

Алматы, Қазақстан

Шет мемлекеттердегі жеке сот орындаушыларының қызметін құқықтық реттеудің ерекшелігі

Аталған мақалада шетелдердегі жеке сот орындаушылардың қызметін құқықтық реттеудің ерекшеліктері қарастырылады. Автор, салыстырмалы талдау мақсатында атқарушы өндірістік жүйені жіктеудің жалпы белгілерін тұжырымдаған. Жеке сот орындаушыларының қызметін құқықтық реттеудегі еуропалық тәжірибесі мақалада толықтай зерттеледі. Жеке сот орындаушылардың институтының пайда болуымен Қазақстанда құқықтық орта жаңа тәжірибемен, жаңа идеялармен байыды, осындай тәжірибелердің нәтижелері құқықтанушы-ғалымдардың қазіргі зерттеулерінің объектісі болып табылады. Жеке сот орындаушыларының институтының сипатты ерекшеліктеріне талдау жасалған. Қазақстан Республикасы мен шетел

мемлекеттерінің тәжірибесін мысал ретінде қолдана отырып, Қазақстанда жаңа сот актілерін жеке орындау институтын енгізу мәселелері қарастырылады.

Zh. Moldakhmetova,
a head teacher of International relations faculty,
International law sub-faculty of Ablai Khan KazUIR&WL
Almaty, Kazakhstan

**The features of legal regulation of private judicial
executors activity in foreign states**

In this article is considered the features of law regulation of private judicial performers activity in foreign states. For the comparative analysis the author formulated the general criteria of classification of executive production system. There was studied European experience of legal regulation of private judicial performers activity. With the appearance of institute of the private judicial executor the law environment in Kazakhstan was enriched with new experience, new ideas, the results of such experience are object of modern researches of scientists-jurists. Was analysed the Characteristics of institute of private judicial performers. The issues related to the introduction in Kazakhstan of a new institution - an institution of private enforcement of judicial decisions based on experience of foreign countries and the Republic of Kazakhstan.

5 БӨЛІМ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҒЫ
ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ҚҰҚЫҒЫ
РАЗДЕЛ 5
УГОЛОВНОЕ ПРАВО И УГОЛОВНОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

УДК 343

А.А. Аубакирова,
д.ю.н., профессор кафедры Международного права,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

ПРОИЗВОДСТВО СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ ПО
УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ С УЧАСТИЕМ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО
ПОТЕРПЕВШЕГО ПО УПК 2014 ГОДА

В статье рассматриваются особенности производства по уголовному делу с участием несовершеннолетнего потерпевшего, с учетом изменений новой редакции Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан. Защита несовершеннолетних граждан, является обязанностью государства и реализуется им посредством деятельности правоохранительных и судебных органов. Положение, согласно которому несовершеннолетние, в силу возрастных особенностей, нуждаются в дополнительной правовой защите, может начать действовать только через систему гарантий, специально установленных для этой категории граждан. В данной публикации учитываются новые процессуальные действия и порядок их производства с участием обязательных участников уголовного процесса.

Ключевые слова: расследование преступлений, несовершеннолетние, насилие, доказательства, воспитание, органы внутренних дел, досудебное расследование, наказание, противодействие, защита

Защита несовершеннолетних граждан, в том числе от преступных посягательств, является обязанностью государства и реализуется им посредством деятельности правоохранительных и судебных органов. Происходящие в настоящее время в казахстанском обществе процессы, характерные для транзитной стадии развития, актуализируют необходимость усиления противодействия преступности [1].

Положение, согласно которому несовершеннолетние, в силу возрастных особенностей, нуждаются в дополнительной правовой защите может начать действовать только через систему гарантий, специально установленных для несовершеннолетних. Бесспорно и то, что для несовершеннолетних должны оставаться в силе и гарантии, предусмотренные для взрослых. Нужно учитывать, что несовершеннолетний потерпевший - это физическое лицо к которому на момент причинения преступлением вреда или угрозы, его причинения не исполнилось 18 лет. В связи с этим, в уголовном процессе вместе с несовершеннолетним потерпевшим присутствуют его законные представители, педагоги и психологи [2]. Согласно ст. 7 УПК РК законные представители – это родители, усыновители (удочерители), опекуны, попечители потерпевшего, а также представители организаций и лиц, на попечении или иждивении которых находится потерпевший.

Сегодня отечественный законодатель предусматривает особые правила производства по делам об уголовных правонарушениях несовершеннолетних [3]. Эти правила включают дополнительные гарантии и механизмы всестороннего исследования обстоятельств преступления и усиленной охраны прав и законных интересов несовершеннолетних, а также общепризнанные принципы и нормы международного права. В отношении же несовершеннолетних потерпевших говорить о существовании какой-то особой процедуры и дополнительных гарантий не представляется возможным. Здесь нужно учитывать, что потерпевшим присущ; не только материальный и процессуальный интерес, но и интерес социальный, который заключается в том, что процедура производства по уголовному делу не должна нарушать их права и свободы, закрепляемые Конституцией и законами Республики Казахстан. Применительно к несовершеннолетним потерпевшим социальный интерес проявляется в соблюдении и реализации в ходе судопроизводства прав; предоставляемых ребенку в связи с его возрастной незащищенностью: выживание и здоровое развитие, содействие в восстановлении физического и психического состояния, защита от неправомерных действий законных представителей и др.

Ввиду того, что в УПК РК 2014 года нет отдельной статьи, касающейся несовершеннолетнего потерпевшего, они приобретают статус потерпевшего по общим правилам уголовного процесса, и на основании ст. 71 УПК РК «Потерпевший», несовершеннолетним потерпевшим в уголовном процессе признается лицо, в отношении которого есть основание полагать, что ему непосредственно уголовным правонарушением причинен моральный, физический или имущественный вред. Органом, ведущим уголовный процесс выносится постановление о признании в качестве потерпевшего. Если в ходе уголовного процесса будет установлено отсутствие оснований для его пребывания в этом положении, орган, ведущий уголовный процесс, своим постановлением прекращает участие лица в качестве потерпевшего.

На основании ст. 76 УПК РК, для защиты прав и законных интересов потерпевших, являющихся несовершеннолетними или не владеющих языком

судопроизводства либо по своему физическому или психическому состоянию лишенных возможности самостоятельно защищать свои права и законные интересы, к обязательному участию в процессе привлекаются их законные представители и представители. В таких случаях в качестве представителя потерпевшего допускается адвокат, избранный потерпевшим либо его законным представителем. В случае, если адвокат не приглашен самим потерпевшим или его законным представителем, участие адвоката обеспечивается органом, ведущим уголовный процесс, путем вынесения постановления, обязательного для профессиональной организации адвокатов или ее структурного подразделения. Орган, ведущий уголовный процесс, не вправе рекомендовать пригласить в качестве защитника конкретного адвоката.

Несовершеннолетний потерпевший, в соответствии со ст. 71 УПК РК, обладает рядом прав и обязанностей, которые должны быть отражены в постановлении, и также разъяснены потерпевшему и его законному представителю.

Потерпевший имеет право:

- 1) знать о предъявленном подозрении и обвинении;
- 2) давать показания на родном языке или языке, которым владеет;
- 3) представлять доказательства;
- 4) заявлять ходатайства и отводы;
- 5) пользоваться бесплатной помощью переводчика;
- 6) иметь представителя;
- 7) получать имущество, изъятое у него органом уголовного преследования в качестве средства доказывания или представленное им самим, а также принадлежащее ему имущество, изъятое у лица, совершившего запрещенное уголовным законом деяние, получать принадлежащие ему подлинники документов;
- 8) примириться, в том числе в порядке медиации, с подозреваемым, обвиняемым, подсудимым в случаях, предусмотренных законом;
- 9) знакомиться с протоколами следственных действий, производимых с его участием, и подавать на них замечания;
- 10) участвовать с разрешения следователя или дознавателя в следственных действиях, проводимых по его ходатайству либо ходатайству его представителя;
- 11) знакомиться по окончании досудебного расследования со всеми материалами дела, выписывать из него любые сведения и в любом объеме, за исключением сведений, составляющих государственные секреты;
- 12) заявлять ходатайства о предоставлении мер безопасности ему и членам его семьи, неразглашении обстоятельств частной жизни, о применении в отношении подозреваемого запрета на приближение;
- 13) получить копии постановлений о признании его потерпевшим или отказе в этом, прекращении досудебного расследования, обвинительного

акта, а также копии приговора и постановления суда первой, апелляционной, кассационной и надзорной инстанций;

14) участвовать в судебном разбирательстве дела в суде первой, апелляционной, кассационной и надзорной инстанций;

15) выступать в судебных прениях;

16) поддерживать обвинение, в том числе и в случае отказа государственного обвинителя от обвинения;

17) знакомиться с протоколом судебного заседания, при этом вправе проставлять свои подписи в конце протокола, а при ознакомлении с частью протокола судебного заседания – в конце этой части; в случае применения аудио-, видеофиксации судебного заседания – в конце протокола, подавать замечания на протокол;

18) приносить жалобы на действия (бездействие) органа, ведущего уголовный процесс;

19) обжаловать приговор и постановления суда;

20) знать о принесенных по делу жалобах и протестах и подавать на них возражения и участвовать в их рассмотрении;

21) защищать свои права и законные интересы иными способами, не противоречащими закону;

22) знать о намерении сторон заключить процессуальное соглашение, о его условиях и последствиях, предлагать свои условия по возмещению ущерба, причиненного преступлением, либо возражать против его заключения.

При этом, несовершеннолетний потерпевший обладает и рядом обязанностей. Он должен явиться по вызову органа, ведущего уголовный процесс, правдиво сообщить все известные по делу обстоятельства и ответить на поставленные вопросы; не разглашать сведения об обстоятельствах, известных ему по делу; соблюдать установленный порядок при производстве следственных действий и во время судебного заседания.

При неявке потерпевшего по вызову без уважительных причин он может быть подвергнут принудительному приводу в порядке, предусмотренном статьей 157 настоящего Кодекса, и на него может быть наложено денежное взыскание в порядке, предусмотренном статьей 160 УПК РК. Уважительными причинами неявки лица, надлежаще извещенного о вызове, признаются: болезнь, лишаящая возможности лицо явиться, смерть близких родственников, стихийные бедствия, иные причины, лишаящие лицо возможности явиться в назначенный срок. О наличии уважительных причин, препятствующих явке по вызову в назначенный срок, потерпевший обязан уведомить орган, которым они вызывались. Но, нужно учитывать *особый статус* несовершеннолетнего потерпевшего, и поэтому согласно ч.5 ст. 157 УПК РК не подлежат приводу несовершеннолетние в возрасте до четырнадцати лет, а лица, не достигшие восемнадцати лет, без уведомления их законного представителя.

Несовершеннолетнему потерпевшему также разъясняется право на предъявление гражданского иска в уголовном процессе и обеспечивается

возмещение имущественного вреда, причиненного уголовным правонарушением, а также расходов, понесенных в связи с его участием в уголовном процессе, включая расходы на представителя.

На основании ст. 165 УПК РК введена такая мера как запрет на приближение. При наличии реальной угрозы либо совершении подозреваемым, обвиняемым уголовного правонарушения, связанного с применением насилия или с угрозой его применения против семьи и несовершеннолетних, лицо, осуществляющее досудебное расследование, по письменному заявлению потерпевшего или иного лица подлежащего защите, выносит постановление о возбуждении ходатайства перед судом о санкционировании запрета на приближение и направляет его прокурору [3].

К постановлению прилагаются заверенные копии материалов уголовного дела, подтверждающие необходимость применения запрета на приближение. Запрет на приближение санкционируется следственным судьей либо применяется судом.

Перейдем к рассмотрению действий несовершеннолетнего потерпевшего в досудебном производстве.

Допрос несовершеннолетнего потерпевшего.

На основании ст. 209 УПК РК «Место, время и продолжительность допроса», допрос несовершеннолетнего лица производится в дневное время суток и не может продолжаться без перерыва более двух часов, а в общей сложности – более четырех часов в день. В случае явного утомления несовершеннолетнего допрос должен быть прерван и до истечения этого времени.

В соответствии со ст. 215 УПК РК «Особенности допроса несовершеннолетнего свидетеля или потерпевшего», для участия в допросе свидетеля или потерпевшего в возрасте до четырнадцати лет, а по усмотрению лица, осуществляющего досудебное расследование, и для участия в допросе свидетеля или потерпевшего в возрасте от четырнадцати до восемнадцати лет вызываются педагог и (или) психолог. При допросе несовершеннолетнего свидетеля или потерпевшего вправе присутствовать его законные представители.

Потерпевшие в возрасте до шестнадцати лет не предупреждаются об ответственности за отказ от дачи показаний и дачу заведомо ложных показаний. При разъяснении таким потерпевшим процессуальных прав и обязанностей им указывается на необходимость говорить только правду. Несовершеннолетнему потерпевшему разъясняется право отказа от дачи показаний, уличающих в совершении уголовного правонарушения их самих или близких родственников.

Присутствующим при допросе педагогу, психологу, законному представителю разъясняется право делать подлежащие занесению в протокол замечания о нарушении прав и законных интересов допрашиваемых, а также с разрешения лица, осуществляющего досудебное расследование, задавать вопросы допрашиваемому. Лицо, осуществляющее досудебное

расследование, вправе отвести вопрос, но должен занести его в протокол и указать причину отвода.

Цель допроса несовершеннолетнего – получение от него показаний, объективно отражающих действительность и новых сведений об обстоятельствах, подлежащих доказыванию в ходе досудебного расследования. При этом нельзя упускать и воспитательную роль уголовного процесса, а также психологический дискомфорт несовершеннолетнего, попавшего в сферу уголовного судопроизводства.

Перед началом допроса следует допросить родителей несовершеннолетнего потерпевшего, чтобы иметь представление о личности лица, которое будет допрошено.

Специфика допроса несовершеннолетнего потерпевшего проявляется в ходе подготовки и проведении допроса. Выбор места допроса также имеет важное значение. Психологи рекомендуют проводить допрос несовершеннолетнего потерпевшего по месту его жительства, так как его спокойствие будет зависеть от окружающей его обстановки.

Допрос несовершеннолетнего потерпевшего стоит начать в форме беседы с разъяснения функций органов досудебного расследования, основных положений уголовного кодекса Республики Казахстан. Затем подлежат выяснению условия жизни, воспитания, жилищного и материального положения потерпевшего, его бытового окружения, успеваемости в школе.

Допрос необходимо вести на доступном для подростка языке, не усложняя речь юридической терминологией, но и не упрощать свою речь, чтобы несовершеннолетний потерпевший мог чувствовать дистанцию.

Среди тактических приемов возможно выделить следующие:

1. демонстрация осведомленности следователя о происшедшем событии в целом и о личности допрашиваемого в частности.
2. детализация показаний.
3. предъявление доказательств в ходе допроса.
4. использование методов эмоционального воздействия на допрашиваемого.

Не следует перебивать подростка в ходе его свободного рассказа, так как он может сбиться и последовательность изложения будет нарушена. Лучше по окончании его рассказа восполнить недостающую информацию уточняющими вопросами.

Фиксация показаний несовершеннолетнего потерпевшего идет в протоколе допроса. В качестве факультативных средств фиксации возможно использовать аудио и видеозапись.

Дистанционный допрос

В УПК РК 2014 года введена новая норма, регламентирующая особенности допроса с использованием научно-технических средств в режиме видеосвязи (дистанционный допрос), где на основании п.3 ч.1 ст. 213 УПК РК регламентировано проведение дистанционного допроса малолетнего или несовершеннолетнего потерпевшего.

Решение о производстве дистанционного допроса принимается лицом, осуществляющим расследование дела, по собственной инициативе или ходатайству стороны или других участников уголовного процесса либо по указанию прокурора с направлением поручения в порядке, предусмотренном статьей 188 УПК РК.

Использование при дистанционном допросе научно-технических средств и технологий должно обеспечивать надлежащее качество изображения и звука, а также информационную безопасность.

Ход и результаты следственного действия, проведенного в режиме видеосвязи, отражаются в протоколе, составляемом органом досудебного расследования, исполняющим поручение, в соответствии с требованиями статьи 199 УПК РК. В протоколе дистанционного допроса указываются сведения о научно-технических средствах видеозаписи, с помощью которых производится следственное действие.

Требования допрашиваемого внести в протокол дополнения и уточнения подлежат обязательному исполнению.

Протокол после его подписания направляется лицу, осуществляющему расследование дела.

В целях обеспечения безопасности лицо по его ходатайству может быть допрошено в режиме видеосвязи с изменением внешности и голоса, исключающим его узнавание.

Депонирование показаний несовершеннолетнего потерпевшего

Еще одной новеллой современного УПК является ст. 217 УПК РК «Особенности допроса следственным судьей потерпевшего, свидетеля (депонирование показаний)» в целях исключения последующих допросов несовершеннолетних потерпевших для исключения психотравмирующего воздействия. Повторяемость следственных действий является, с одной стороны, необходимостью для производства дела, и нацелена на выявление фактических обстоятельств дела. С другой стороны, для потерпевшего, и особенно несовершеннолетнего, повторяемость выступает негативным фактором, поскольку заставляет его вернуться вновь к психически травмирующим событиям. Поэтому данная норма была введена в уголовный процесс обоснованно и своевременно.

Лицо, осуществляющее досудебное расследование, вправе инициировать перед прокурором вопрос о направлении следственному судье ходатайства о депонировании показаний. К обращению лицо, осуществляющее досудебное расследование, прилагает материалы уголовного дела, подтверждающие необходимость депонирования показаний потерпевшего, свидетеля.

Рассмотрев представленные материалы, прокурор в течение суток решает вопрос о направлении следственному судье ходатайства о депонировании показаний.

Следственный судья рассматривает ходатайство в течение трех суток с момента его получения и по результатам выносит мотивированное постановление об удовлетворении ходатайства либо отказе в его

удовлетворении. В случае удовлетворения ходатайства следственный судья назначает время допроса при первой возможности, о чем извещаются прокурор, подозреваемый и его адвокат, участвующий в деле в качестве защитника. Постановление следственного судьи об отказе в удовлетворении ходатайства обжалуется и опротестовывается в порядке, предусмотренном статьей 107 УПК РК. Отказ следственного судьи в удовлетворении ходатайства не препятствует повторному обращению лиц, указанных в части первой настоящей статьи, в случае возникновения обстоятельств, указывающих на наличие оснований для направления в суд ходатайства о депонировании показаний.

Допрос следственным судьей несовершеннолетнего потерпевшего производится в присутствии лиц, ходатайствовавших о депонировании их показаний, а также педагога, психолога и законных представителей [4].

Допрос и ведение протокола допроса у следственного судьи производятся с соблюдением правил главного судебного разбирательства.

Особенности других следственных действий не регламентированы законом, поэтому они проводятся по общим правилам производства следственных действий, и при их производстве присутствует законный представитель несовершеннолетнего потерпевшего, педагог, психолог.

На сегодня практически нет исследований, посвященных производству следственных действий с участием несовершеннолетних, за исключением допроса. В своих работах ученые, пользуясь знаниями возрастной психологии, описывают возможные тактические приемы и правила, применимые к несовершеннолетним. Однако психология не является статичной наукой, наоборот, идет постоянное проведение исследований, результатом которых являются новые данные и разработка новых методик. Следовательно, нет необходимости досконального закрепления в тексте закона процедуры проведения следственных действий, необходимо зафиксировать, только те факторы, которые остаются неизменными. В частности, это касается возрастных особенностей протекания психических процессов несовершеннолетних: восприятие, память, мышление, внимание и др. Со стороны же должностных лиц, осуществляющих судопроизводство с участием несовершеннолетнего, требуется постоянное поддержание своего профессионального уровня путем изучения соответствующей литературы. Кроме того, присутствие специалиста в области возрастной психологии и педагогики при проведении следственных действий несовершеннолетнего должно стать обязательным, как и предварительное консультирование с данным специалистом лица, ведущего производство по делу, по методике проведения следственных действий.

Это связано с тем, что помимо широкого возрастного диапазона на особенности проведения следственных действий будут оказывать влияние вид преступления, совершенного против несовершеннолетнего, степень психической травмы, уровень развития несовершеннолетнего и другие обстоятельства. Поэтому, на наш взгляд, законодатель должен ограничиться

такими внешними атрибутами следственного действия, как продолжительность, повторяемость и место его проведения. Во всем остальном лицо, проводящее следственное действие с участием несовершеннолетнего потерпевшего, должно руководствоваться обязательными указаниями специалиста по возрастной психологии и педагогике.

Использование технических средств фиксации действий несовершеннолетнего

В пользу использования аудио- или видеозаписи при проведении следственных действий с участием несовершеннолетних потерпевших говорит следующие обстоятельства:

Во-первых, информация, получаемая от потерпевшего, очень объемна, и весьма затруднительно все показания потерпевшего надлежащим образом и в полном объеме отразить в протоколе, и в результате могут возникнуть разные толкования показаний потерпевшего.

Во-вторых, в протоколе отражается не ход допроса, а его результат, в следствие чего уловить все нюансы процесса получения показаний по протокольной записи очень трудно, что осложняется объективную оценку полученных сведений.

В-третьих, показания несовершеннолетних, и особенно малолетних, имеют речевые особенности, трудно поддающиеся записи в протоколе. Кроме того, показания детей нередко проникнуты фантазией, содержат выражения, которые те не понимают, в них отсутствует правильная оценка ряда явлений. Разобраться во всем этом можно только в результате последующего детального анализа показаний, что значительно облегчает аудио- или видеозапись.

В-четвертых, при фиксации показаний потерпевшего только в протоколе утрачивается эмоциональная окраска самих показаний. Знания об эмоциональных переживаниях важны с точки зрения оценки показаний, поведения потерпевшего в ходе преступного посягательства, для проведения психологической экспертизы. Также видеозапись помогает передать мимику ребенка, его жесты, которыми он вместо слов может выражать свое отношение к затронутой теме.

В-пятых, аудио- и видеозапись является дополнительным источником доказательств по делу в случае изменения или отказа несовершеннолетним потерпевшим от своих показаний в связи с тем, что дети легко подвергаются влиянию. Демонстрация видеозаписи нередко позволяет не прибегать к очной ставке между несовершеннолетним потерпевшим и взрослым обвиняемым, когда имеются опасения, что под воздействием взрослого несовершеннолетний может изменить свои показания.

В-шестых, чем раньше показания несовершеннолетнего будут записаны на аудио- или видеоноситель, тем больше информации о событии будет получено. С момента записи может оказываться психотерапевтическая помощь ребенку без риска нанести вред установлению истины. применение аудио- и, особенно, видеозаписи при проведении следственных действий с

участием несовершеннолетнего потерпевшего дает возможность суду и всем участникам судебного процесса, а в период досудебного расследования-участникам досудебного производства, получить ту информацию, которую воспринимало лицо, проводящее следственное действие, а также позволяет реализовать принцип повышенной охраны несовершеннолетних путем минимизации их участия в процессе.

Назначение экспертиз

На основании ст. 271 УПК РК «Обязательное назначение экспертизы», в п. 5 говорится, что назначение и производство экспертизы обязательны, если по делу необходимо установить психическое или физическое состояние потерпевшего, свидетеля в случаях, когда возникают сомнения по поводу их способности правильно воспринимать обстоятельства, имеющие значение для дела, и давать о них показания. По данным основаниям в отношении несовершеннолетнего потерпевшего, назначается и проводится амбулаторная судебно-психиатрическая экспертиза. Если эксперт заявит о невозможности дачи заключения без проведения стационарной судебно-психиатрической экспертизы и помещения испытуемого на стационарное обследование, то по уголовному делу в порядке, предусмотренном статьей 279 настоящего Кодекса, назначается стационарная судебно-психиатрическая экспертиза

При назначении судебно-психологической экспертизы несовершеннолетнего потерпевшего о психическом состоянии, целью экспертизы является установление состояний нервно-психической напряженности, эмоционального стресса лица и влияние этих состояний на его поведение.

На разрешение экспертов выносятся следующие вопросы:

1. имеются ли отклонения в развитии подростка по сравнению с нормальным для этого возраста?
2. с чем связаны отклонения, если это не вызвано психическим заболеванием?
3. какому возрасту соответствует фактическое развитие подростка?
4. возможно ли сделать вывод о том, что подросток не полностью понимал значение действий, произошедших в отношении него?

В момент окончания досудебного производства, на основании ст. 294 УПК РК «Уведомление об окончании производства следственных действий и разъяснении права на ознакомление с материалами уголовного дела» лицо, осуществляющее досудебное расследование, обязано разъяснить стороне, представляющей интересы несовершеннолетнего потерпевшего по уголовным правонарушениям, право на рассмотрение дела, отнесенного к подсудности специализированного межрайонного суда по делам несовершеннолетних, в районном и приравненном к нему суде.

Об ознакомлении несовершеннолетнего потерпевшего с материалами уголовного дела лицом, осуществляющим досудебное расследование, составляется протокол, который подписывается несовершеннолетним, его законным представителем, педагогом.

Список литературы

1 Послание Президента Республики Казахстан - Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» - [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: <http://www.akorda.kz/kz/category/akorda> - (дата обращения 27.11.2014).

2 Кан А.Г. Допрос на предварительном следствии: Учеб. пособие. – Алматы: ООНИиРИП Алматинской академии МВД Республики Казахстан, 2011. – С. 276.

3 Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан (Особенная часть). Комментарий. – Алматы: Жеті жарғы, 2003. – 688 с.

4 Кан А.Г. Дача показаний потерпевшим: право или обязанность? // Роль науки в повышении эффективности деятельности правоохранительных органов: мат-лы междунар.науч.-практ.конф. – Алматы: ООНИиРИП Академии МВД Республики Казахстан, 2008. – С. 341-347.

5 Аубакирова А.А. Допрос несовершеннолетнего потерпевшего и обеспечение защиты его прав в уголовном судопроизводстве // Научные труды Алматинской академии. – 2013. - № 4. - С.56-61.

А.А. Аубакирова,

з.ғ.д., Халықаралық құқық кафедрасының профессоры,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

2014 жылғы ҚІЖК бойынша кәмелеттік жасқа толмаған жәбірленушілердің қатысуымен болған қылмыстық ісінің тергеу әрекеттерінің өндірісі

Мақалада қылмыстық іске кәмелетке толмаған жәбірленушінін өндірістің өзгешеліктерінің мен қатысу есебімен Қазақстан Республикасының қылмыстық-іс кодексінің жаңа редакциясының өзгерістерін қарастырылады. Кәмелетке толмаған азаматтың құқықтарын қорғауында оларды құқық қорғау және сот органдары қызметтерін жүзеге асырады, осы бойынша кәмелетке толмағандар үшін кепілдеме жүйесі тағайындалған. Айтылым жарияланымда жаңа іс – жүргізу әрекеті және оның өндірісінің тәртібі мен қылмыстық іс-жүргізу үдерістің қатысушыларымен есептеледі.

А.А. Aubakirova,

Doctor of Law, Professor of International Law KazUIR&WL
named after Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan

Investigative activities in a criminal case involving a minor victim in the Criminal Procedure Code 2014

The article considers the peculiarities of criminal procedure involving the minor victim, according the new edition of Criminal Procedure of the Republic of Kazakhstan. Protection of minor citizens, is an obligation of the state and is realized by it by means of activity of law enforcement and judicial authorities. Situation according to which minors, owing to age features, need additional legal

protection, can start working only through system of the guarantees which are specially established for this category of citizens. In this publication new procedural actions and an order of their production with participation of obligatory participants of criminal trial are considered.

УДК 343.236:343.241

А.Т. Байсеитова,

к.ю.н., доцент кафедры международного права,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

МЕРЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ В ИСТОРИИ УГОЛОВНОГО ПРАВА

В данной статье автором рассматриваются исторические аспекты развития иных мер уголовно-правового воздействия в уголовном праве в различные периоды времени. Показано, что уголовное наказание на первоначальных этапах развития государства отождествляется с самим правом государства в лице его правителя на насилие, а идея защиты интересов общества не только оправдывает применение такого насилия, а делает его фактически неограниченным. Поэтому можно отметить, что отношение к проблемам наказания в философии Древнего Китая абсолютно соответствовало существовавшим общественным отношениям – беспрекословному подчинению подданных своему государю.

Ключевые слова: наказание, исторический анализ, меры уголовно-правового воздействия, иные меры уголовно-правового характера

Для того, чтобы получить полное представление о системе мер уголовно-правового воздействия, мы должны досконально изучить не только институт наказания, но и основания освобождения от наказания, иные меры уголовной репрессии, суметь отразить через описание используемых конкретных мер уголовного принуждения стремления людей найти наиболее эффективные меры воздействия, которые к тому же не являлись бы слишком суровыми, «избыточно» жесткими.

Вместе с тем, нельзя не вспомнить о том, что более чем суровые наказания в истории человечества не только существовали, но и имели определенное идеологическое обоснование. Так, например, в соответствии с древнеафинскими законами Драконта за любые правонарушения (и малые, и большие) назначалось только одно наказание – смерть. Согласно легенде, когда Драконта спрашивали, почему его законы такие строгие, он отвечал: «Ни меньшего, ни большего наказания я придумать не мог». Поэтому говорили, что «Драконтовы законы писаны не чернилами, а кровью» [1].

Широко известно также высказывание древнекитайского философа Шан Яна о необходимости установления жестких наказаний: **«Наказания порождают силу, сила порождает могущество, могущество порождает величие, вселяющее трепет, а величие, вселяющее трепет, порождает добродетель. Итак, добродетель ведет свое происхождение от наказания»** [2].

Несомненно, что интерпретация сущностного содержания категории «уголовное наказание» основывается на различных типах правопонимания, поскольку напрямую зависит не только от уровня развития общества, но и сложившейся в нем системы отношений, правовой культуры, политических и иных социальных институтов.

В соответствии с этим уголовное наказание на первоначальных этапах развития государства отождествляется с самим правом государства в лице его правителя на насилие, а идея защиты интересов общества не только оправдывает применение такого насилия, а делает его фактически неограниченным. Поэтому можно отметить, что отношение к проблемам наказания в философии Древнего Китая абсолютно соответствовало существовавшим общественным отношениям – беспрекословному подчинению подданных своему государю.

Аналогичного мнения о том, что справедливость, прежде всего, призвана обеспечить стабильность общества, разделенного на классы, придерживались также и древнегреческие философы. Например, одной из добродетелей считал справедливость Сократ. Истинная справедливость, по Сократу, знание того, что хорошо и прекрасно, вместе с тем и полезно человеку, а также знание как соблюдать законы божественные и человеческие. Но только люди «благородные» могут претендовать на знание, а рабочему, ремесленнику, земледельцу, т.е. всему демосу (не говоря уж о рабах), такое знание недоступно [3].

В странах, где буржуазия пришла к власти, она осуществила ряд реформ, в т.ч. по обновлению и упорядочению уголовного законодательства, некоторой гуманизации карательных систем. Сначала в Уголовном кодексе Франции 1791 г., а затем в УК Наполеона 1810 г. и в законодательных актах других стран, где развивались капиталистические отношения, появляются так называемые «лестницы» наказаний – исчерпывающе определенные перечни карательных мер, расположенных по степени их относительной тяжести. Разрабатываются первые классификации наказаний по видам и родам, впервые осуществляется подразделение их на главные, или основные, которые «выражают сущность кары и имеют самостоятельное значение», и дополнительные, призванные усиливать строгость главных.

Таким образом, впервые в законодательстве появляется понятие «дополнительное наказание», и впервые ограничивается право суда назначать сочетания различных мер наказания по своему произволу. Буржуазия отказалась от квалифицированных форм смертной казни, членовредительских

и калечащих наказаний, от конфискации имущества, вместо них стали чаще применяться наказания, поражавшие свободу осужденных.

Низкая эффективность применения наказания в отношении некоторых категорий правонарушителей становилась причиной появления средств воздействия, основанных на индивидуальных особенностях личности.

Так, в 18 веке в качестве правового последствия совершения преступного деяния было закреплено принудительное лечение психических больных преступников.

В 1761 году по велению Петра III «безумных» следовало «не в монастырь отдавать, но построить на то специальный дом [4].

В 19 веке процесс поиска уголовно-правовых мер, дополнительных к наказанию, отличных от него, получил свое дальнейшее развитие.

Уложение о наказаниях уголовных и исправительных (1845 г.), а позже и Уголовное Уложение (1903 г.) предусматривали в качестве правовых последствий совершения преступления:

1) меры воспитательного характера, применяемые к несовершеннолетним (ст. 41 Уложения 1903 г.);

2) меры принудительного лечения в отношении лиц, совершивших преступные деяния и страдающих психическим расстройством (ст. 39 Уложения 1903 г.);

3) специальную конфискацию имущества (ст. 36 Уложения 1903 г.), а также ряд других мер уголовно-правового воздействия, не являющихся наказанием (карой), не содержащих в себе отрицательной оценки вины лица, совершившего преступное деяние [5].

Таким образом, к этому времени уже сложилось понимание того, то наказание не является универсальным средством борьбы с преступностью, а требование воздать лицу по заслугам постепенно отступает на второй план относительно требования предупредить совершение преступления.

На важность данного вопроса указывал и Н.С. Таганцев, подчеркивая в «Курсе уголовного права», что «серьезным представляется вопрос о мерах, которые государство может и должно принимать против лиц, учинивших преступное деяние в состоянии невменяемости, так как освобождая их от наказания, государство не может, однако, допустить, чтобы оставаясь на свободе, они грозили злом и бедой окружающим» [6].

Появление подобных мер стало характерным явлением для законодательства большинства европейских государств 18-19 веков. Именно этот период ознаменовался возникновением так называемых мер социальной защиты – мер безопасности, то есть мер государственного принуждения, обоснованных исключительно общественной опасностью лица.

Теоретическое обоснование «мер социальной защиты» (меры безопасности) получили благодаря таким европейским ученым, как Ф. Лист,

А. Принс, М. Ансель, Э. Гарсон. При этом, как указывает Н.В. Щедрин, необходимость и допустимость применения таких мер обосновывалась, в первую очередь, практическими интересами общественной безопасности и потребностью предупреждения совершения общественно-опасных деяний. Так, по мнению Ф. Листа, «наказание отдельного деяния в соответствии с мерой вины для привычного преступника мало. Для соблюдения принципа справедливости адекватного деянию возмездия недостаточно. Необходима еще защита общества» [7], которая как раз и находит свое проявление в «мерах социальной защиты».

В советский период идеи о «праве безопасности» не получили нормативного закрепления. После Октябрьской революции 1917 года была кардинально изменена вся система мер уголовного воздействия. При этом меры безопасности не исчезли, но, в силу изменившихся реалий, превратились в политические средства.

Так, при принятии Основных начал уголовного законодательства СССР и союзных республик 1924 года отмечалось, что задача защиты трудящихся от общественно опасных деяний, подрывающих власть трудящихся или нарушающих установленный ею порядок, должна решаться исключительно при помощи мер социальной защиты [8]. При этом меры социальной защиты могли назначаться и без совершения лицом преступления, а лишь при наличии у него особо опасных качеств.

Законодатель при этом все же выделял в самостоятельную группу другие меры социальной защиты: помещение в учреждения для умственно или морально дефективных, принудительное лечение, воспрещение занимать ту или иную должность, либо заниматься той или иной деятельностью или промыслом, удаление из определенной местности – тем самым указывая на особый статус других мер, которые невозможно было отождествить с наказанием.

Советское законодательство даже расширило институт принудительного лечения, добавив помимо возможности принудительного лечения хронических алкоголиков и наркоманов, совершивших преступление, также лиц, больных венерическими заболеваниями [9].

В советский период, по верному замечанию Н.Ф. Кузнецовой, «отличие мер безопасности от наказания игнорировалось не только на законодательном уровне, но и в теории права, что обуславливалось, скорее всего, принадлежностью данного понятия к «буржуазной социологической школе» [10].

Игнорирование на протяжении длительного времени принципиальных различий в правовой природе наказания и иных уголовно-правовых мер привело, по мнению Н.В. Щедрина к тому, что «если сто лет назад (в начале 20 века) термин «меры безопасности» был понятен каждому российскому юристу, то нынешнему поколению правоведов его приходится объяснять» [11].

Таким образом, принято называть противодействием преступности. При этом для осуществления полноценного противодействия совершению преступлений недостаточно только лишь восстановления справедливости и общего предупреждения, требуется также возмещение причиненного вреда, частная превенция и даже ресоциализация лица, совершившего преступление. Основным же содержанием данной деятельности выступает применение мер уголовно-правового воздействия.

Лишь в 1950-х годах в советской юридической литературе стали появляться отдельные работы, посвященные правовой природе уголовно-правовых мер, отличных от наказания.

Так, на отличие правовой природы мер медицинского и воспитательного характера от наказания указывал в своих работах М.Д. Шаргородский. Он считал, что «наказание ставит своей целью покарать, исправить преступника, а меры медицинского характера – излечить больного и защитить общество от опасных действий, допущенных им вследствие своего болезненного состояния» [12].

Термины «меры безопасности», «специально-предупредительные меры» встречаются во многих работах того времени (С.Я. Улицкий, А.Л. Ременсон, В.И. Горобцов, А.В. Усс и др.).

Однако отдельные исследования различных мер уголовно-правового воздействия так и не привели к появлению теории, которая бы обосновывала применение мер безопасности как самостоятельного института уголовного права.

На наш взгляд, проведение анализа исторического развития иных мер уголовно-правового характера дает все основания сделать вывод о том, что данные меры представляют собой исторически сложившийся метод правового воздействия, отличный от уголовного наказания не только по целям, но и по механизму воздействия. Он используется, когда применение наказания нецелесообразно и объективно не может достичь поставленных перед ним целей уголовно-правовой защиты.

Список литературы

- 1 Гаспаров М.Л. Занимательная Греция. – М.: Терра, 2009. – с. 79.
- 2 Общая теория права и государства: учебник / Под ред. В.В. Лазарева. – М.: Юристъ, 2000. – 520 с.
- 3 Гроздилов С.В. Эволюция представлений о справедливости в мировоззрении древних греков // Вестник АПК Верхневолжья. – 2008. – № 4. – С. 99-103.
- 4 Спасенников Б.А. Принудительные меры медицинского характера. История, теория, практика. – СПб.: Изд-во «Юрид.центр Пресс», 2003. – 412 с.

- 5 Уголовное уложение, Высочайше утвержденное 22 марта 1903 года. – С.Пб.: Издание юридического книжного склада «Право», 1903. – 336 с.
- 6 Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Т. 1. – Тула: Автограф, 2001.– 800 с.
- 7 Лист Ф. Задачи уголовной политики. Преступление как социально-патологическое явление. – М.: Инфра-М, 2009. – 103 с.
- 8 Постановление ЦИК СССР от 31 октября 1924 года // Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР, 1917-1952 гг. / Под ред. И.Т. Голякова. – М.: Госюриздат, 1953. – 463 с.
- 9 Уголовный кодекс РСФСР 1926 г. // Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР, 1917-1952 гг. / Под ред. И.Т.Голякова. – М.: Госюриздат, 1953. – 463 с.
- 10 Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. Избранные труды. – СПб: Юрид.центр Пресс, 2003. – С. 400-532.
- 11 Щедрин Н.В. Введение в правовую теорию мер безопасности. – Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 2000. –180 с.
- 12 Шаргородский М.Д. Вопросы Общей части уголовного права (законодательство и судебная практика). – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1955. – 254 с.

Ә.Т. Байсейітова,

з.ғ.к., Халықаралық құқық кафедрасының доценті,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

**Қылмыстық құқықтың тарихында заңнамадағы
қылмыстық-құқықтық ықпал ету шаралары**

Айталмыш мақалада автормен қылмыстық-құқықтық әсердің өзге шарасының дамуының тарихи аспектітері қылмыстық құқықта уақыттың түрлі кездеріне қарастырылады. Мемлекеттің алғашқы даму кезеңдерінде, халықты басқару нысанында екенін көреміз. Қоғамның мүддесін қорғау үшін жасалған басымдылық ақталып қана қоймай, оны нақты шексіз жасайды. Сол себептен Ежелгі Қытай философиясы жазаның мәселелрі, қоғамда туындаған жағдайға абсолютті түрде сәйкес болды деп айтуға болады.

A. Bayseitova,

candidate of legal sciences, associate professor,
KazUIR&WL named after Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan

Measures under criminal law in the history of criminal law

In this article the author discusses the historical aspects of the development of other measures of criminal law in criminal law at different times. It is shown that criminal

penalties in the initial stages of development of the state identified with the law of the State in the person of its ruler to violence, and the idea of protecting the interests of society, not only justifies the use of such violence, and makes it virtually unlimited. Therefore, it can be noted that the attitude towards the problems of the philosophy of punishment in ancient China is absolutely consistent with existing social relations - unquestioning obedience of subjects to their sovereign.

УДК 343.2

Ж.А. Кегембаева,

з.ғ.д., «Халықаралық құқық» кафедрасының доценті,
Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ,
Алматы, Қазақстан

ЛАУАЗЫМДЫ ТҰЛҒАЛАРДЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ИММУНИТЕТТЕРІ МЕН АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Мақала қылмыстық-құқықтық артықшылықтар мен иммунитет институтын қарастыруға бағытталған. Жұмыста қылмыстық құқығы ғылымындағы артықшылықтар институты мен иммунитет институтының мазмұнындағы айырмашылықтар қаралған, сонымен қатар, артықшылықтар мен иммунитеттің ұғымы жасалынды. Қылмыстық сот ісін жүргізудегі артықшылықтар мен иммунитеттерді бекіту әдістемелерін жетілдіру жөнінде бірқатар ұсыныстар көрсетілді. Тірек сөздер: артықшылықтар, жеңілдік, қылмыстық жауаптылық, қылмыстық заңнама, иммунитет, лауазымды тұлға

Мемлекеттік органдардың лауазымды тұлғалары үшін қылмыстық заңнама қылмыстық жауапкершілікке тартудың ерекше тәртібінің бар екендігін білдіретін бірқатар иммунитеттер мен артықшылықтарды ескереді.

Қазақстан Республикасының Конституциясы 14-бабында «барлығының заң мен сот алдында теңдігі» қағидасын бекітетіндіктен, осы қағиданың иммунитеттерді анықтаумен арақатыстылығы туралы мәселе теориялық та, сол сияқты тәжірибелік мағынада да аз зерттелген және жете күрделі мәселені білдіреді.

Иммунитет ұғымы қылмыстық іс жүргізу құқығы бойынша жұмыстарда жиірек кездеседі. Дегенмен әрекеттің қылмыстылық белгілері және қылмыстық жауапкершіліктің шаралары тек қана қылмыстық материалдық құқықта анықталған. Іс жүргізу нысандары шеңберінде тек қана қылмыстық жауапкершілікті дамыту және іске асыру болады. Қылмысты іске асыру кезінде

қылмыстық жауапкершілік тұлғаның істеген ісіне жауап беру және мемлекеттік мәжбүрлеу шараларына тап болу міндеті ретінде туындайды. Іс жүргізу нысаны дербес заңдық жауапкершілікті құрамайды және қылмыстық жауапкершіліктің сатысы болып табылмайды, өйткені қылмыстық процесс бүтіндей жауапкершіліктің материалдық құқықтық қатынасын анықтауға арналған. Кез келген іс жүргізу құқықтық қатынасы қылмыстық материалдық қатынастан туынды болып табылады. Сондықтан қылмыстық жауапкершіліктің басталуының ерекше тәртібі бұрыннан, сөзсіз, қылмыстық - материалдық сипатқа ие. Іс жүргізу әрекеттерінен барлық шығарылғандар ақыр соңында бір мақсатқа – қылмыстық-материалдық құқықты белгілеуге сәйкес қылмыстық жауапкершілікті заңды іске асыруға бағынады. Осыған байланысты қылмыстық іс жүргізу иммунитеттері қылмыстық-материалдық иммунитеттердің туындылары болып табылады деп бекітуге болады. Шындығында, кез келген құқықтық негізде іс жүргізу әрекеттерін өткізудің ерекше рәсімі тұлғаны қылмыстық заңнама әрекеті саласынан солай немесе басқаша шығарып алумен байланысты болады.

Қылмыстық-құқықтық иммунитет заң алдындағы азаматтардың теңдігі қағидасынан шығаруды білдіре отырып, тұлғалардың белгілі бір санатына қолданылады. Бұл ерекшелік тек қана тұлғаның ерекше құқықтық мәртебесімен шарттаса алады. Бұндай ерекшеліктер әрдайым әлеуметті шарттасқан және тиімді болуы керек, өйткені қоғамдық қатынастарды аса дәл реттеуге қол жеткізуге көмектеседі.

«Иммунитет» сөзінің өзі латынша «immunitas» бір нәрседен босауды білдіреді [1].

Осыған ұқсас анықтамалар арнайы сөздіктерінде де берілген.

Иммунитет сөзін жиі қолданылатын мағынада мәні бойынша оларға жақын синонимдардың: алып қою, артықшылықтар, жеңілдіктер сөздерінің көмегімен түсіндіруге болады. Арасынша жоғарыда айтылған анықтамаларға этимологиялық дұрыс ыңғай қажет, өйткені кейін олар иммунитет ұғымын анықтауда қолданылады:

- Алып қою – шығарып тастау (ережеден), шегіну (нормадан). Ортақ ережеден шығарып тастауға жол беру.

- Артықшылық - 1) Пайда, басымдық. 2) Бірдеңеге айрықша құқық, жеңілдік.

- Жеңілдік - ортақ ережелерден шығару ретінде біреуге берілетін жеңілдік (екіқабат әйелдерге жеңілдік, әскери қызметкерлерге жеңілдік) [2].

Қазан төңкерісінен кейін «артықшылық» санаты теріс тұрғыда бағаланды. Осылай, «Сословиелер мен азаматтық шендердің жоюы туралы» 1917 жылғы 10 қарашадағын декрет мынадай ережеден тұрды: «Бүгінге дейін Ресейде болған барлық сословиелер, азаматтардың сословиелік бөлінулері, сословиелік артықшылықтар және шектеулер, сословиелік ұйымдар және мекемелер, сол сияқты барлық азаматтық шендер қысқартылады»(1-ші бап) 1918 жылғы

РКФСР-дің Конституциясы олардың нәсілдік және ұлттық тиістілігіне тәуелсіз, азаматтардың тең құқықтылығын мойындай отырып, осы негізде қандай болмасын айрықша құқықты немесе артықшылықтарды анықтау немесе оларға жол беруді, сондай –ақ қандай болмасын ұлттық азшылықтарды қанауды немесе олардың тең құқықтығын шектеуді республиканың негізгі заңдарына қарама-қайшы келеді деп жариялады (22-ші бап). Сондықтан кеңестік заңнамада «жеңілдік» ұғымы үстем болды [3].

С.В.Лукошкина қазіргі жағдайларда «артықшылық» ұғымын толық «қалпына келтіру» маңызды деп санайды, өйткені ол белгілі нақтылықты, нақтылы ерекше артықшылықтарды қамтып көрсетеді. Бірақ бұл терминді заңнамада тек қана оның заңдық мазмұнымен қатаң сәйкестікте қолдану керек. Бұдан басқа, артықшылықтардың өздері тек қана олар, ақырында, барлық қоғамға қаншалықты пайдалы және тиісті қажетті міндеттерді жүзеге асыруға қаншалықты көмектесетіндігіне қарай сол не басқа тұлғаларға берілуі керек. Зерттеушінің пікірінше, «артықшылық дегеніміз нақты субъекттерге арналған және, ең алдымен, өздерінің кәсіби міндеттерін жете толық және сапалы жүзеге асыру үшін берілген органдардың және лауазымды тұлғалардың билік өкілеттіктерін іске асыруларына арналған арнайы (кейде ерекше) жеңілдіктер» [4].

Біздің пікіріміз бойынша, қылмыстық құқықтағы «артықшылық» термині мемлекетте ерекше орын алатын адамдарға (депутаттарға, судьяларға және тағы басқаларға) қолданылмайды.

Артықшылықтардың жүйесі олардың көмегімен «өкіметке жақын жүрген өте жауапты тұлғалардың» таңдаулы шеңбері үшін өмірдің күшейтілген жайлылығына жағдай жасалатын жеңілдіктерді білдірмеуі керек. Бұндай жағдайда жеңілдіктер нақты негіздерге негізделмейді және олардың болуы заңға сүйенген мемлекетті құру идеясына қайшы келетін және азаматтардың тең құқықтығы қағидасын да, сол сияқты әдетте олар оның ұранымен бекітілетін, әлеуметтік әділеттік қағидасын да бұзатын қарапайым артықшылықтарға айналады. Шындығында, бұндай жағдайда «артықшылық» ұғым анахронизм болып табылады.

Өкінішке орай, Қазақстанда Парламент депутаттарында, мемлекеттің жоғарғы лауазымды тұлғаларында бұндай артықшылықтардың болуыөзінше бір норма болып табылады. Сонымен бірге, дәл осындай көрініс көптеген басқа мемлекеттеде - бұрынғы кеңестік республикаларда байқалады. В.В.Лунеев тіпті оның қойнында, 1995 жылғы 15 қыркүйекте қол қойылған, «РФ Конституциялық сотының қызметін қамтамасыз ету туралы» РФ Президенті Жарлығының заң жүзінде сирек кездесетін жобасы дайындалған, РФ Конституциялық сотының мүшелері болған бұрынғы ғалымдардың әрекеттерінен де осындай себепті көреді. Онда индекстелетін еңбекақы, қызметтік машиналар паркі мен өзге қамысздандырудан басқа 20 шақты, қағида бойынша, өмірлік артықшылықтар және жеңілдіктер көзделген. Сонымен қатар

В.В.Лунеев бұл «Жарлыққа сот Шешенстанда соғыстың басталғандығы туралы президенттік акттердің конституциялығы туралы қаулы шығарғаннан кейін қол қойылды» деген айғақты үреймен атап өтеді [5].

Шындығында, дамыған демократиялық мемлекеттердің мысалдары бұндай артықшылықтарды бекітудің қолайлы еместігін көрсетеді. Германия Бундестагінің депутаттары өздерінің қызметтік жалақыларын жоғарылатуды шешкенде, Бундесрат (Парламенттің жоғарғы палатасы) және 16 жердің 14-і бұл талаптануларын «ұятсыз талаптар» деп айыптады. АҚШ-та бұндай мүмкіндіктер конституциялық деңгейде шектелген. 1992 жылғы 7 мамырдағы Конституцияға XXVII түзетуде былай делінген: «Сенаторлар мен Өкілдер палатасы мүшелерінің сыйақысының мөлшерін құбылтатын бір де бір заң Өкілдер палатасына келесі сайлауларды өткізгенге дейін күшіне енбеуі керек», ал ол екі жылда бір реті қайта сайланады [5, 686 б.].

А.В.Малько мен С.Ю.Суменков «иммунитет– артықшылықтың ерекше түрі» деп санайды. Ол өз иелеріне жалғыз, бірақ аса маңызды артықшылықты – құқықтық қол сұқпаушылықты үлестіреді [6]. Бұдан «артықшылық» ұғымының, А.В.Малько мен С.Ю.Суменковтың пікірінше, «иммунитет» анықтамасына қарағанда кеңірек екендігі шығады.

А.А.Ешназаровтың ойынша, нақтылы айырмашылықтарға қарамастан, артықшылықтар мен иммунитеттер ұқсас белгілерге де ие. Біріншіден, олардың екеуі де құқықтың ортақ нормаларынан шығарылғандар болып табылады; екіншіден, олар заңдылықтың қосымша кепілдіктері ретінде шығады. Бас айырмашылық иммунитеттің – міндеттен босау болып, ал артықшылықтың – айрықша құқық болғандығында. Бұдан басқа, иммунитеттің мақсаты – жоғары лауазымды тұлғалардың (депутаттардың, судьялардың және т.б.) өз функцияларын кедергісіз және тәуелсіз жүзеге асыруын қамтамасыз ету, артықшылықтың мақсаты - қылмыстық сот ісін жүргізуде диспозитивтілікті қамтамасыз ету. Сонымен бірге қылмыстық қудалаулардан иммунитетке ие адамдар тобының Конституцияда, заңдарда және халықаралық шарттарда айқын анықталғандығын қосуға болады. Айғақтар беруден артықшылыққа, бір жағынан, барлық адамдар ие, екінші жағынан – артықшылықты пайдалану белгілі бір жағдайларда (куәгер ретінде шақыру және тағы басқалар) және заңда көрсетілген тұлғаларға (ағайын-туғандар және тағы басқалар) қатысты басталады [7].

Құқықтық иммунитет институтының бұрынғы тарихы бар. Иммунитетке ие тұлғалардың бірнеше санаттары римдік құқықтың өзінде бөлігіп шыққан. Мысалы, алымдарды сатып алушылар, сонымен бірге куәландырудан жалтару мақсатында емес кетіп қалған және әскер үшін қандай-да бір мердігерлік алған адам куәландыруға мәжбүрлене алмайды.

Орта ғасырлық Еуропада олардың иегерлерін ашық өкімет өкілдерінің кірігуінен арашалайтын қорғау грамоталары кең таратылған болды.

Иммунитеттер Кеңестік құқықтада бекітілді. «Сот құрылымы туралы» 1981 жылғы ҚазКСР Заңында 60- бап «Судьяларға және халықтық алқабилерге қол сұқпаушылық» деп аталды. Оған сәйкес судьялар, сонымен бірге халықтық алқабилер сотта міндеттерін орындау кезінде қылмыстық жауапкершілікке тартылмайды, тұтқындалмайды немесе сот тәртібінде тартқызылатын әкімшілік жаза шараларына тартылмайды [8].

Иммунитеттер институты тәуелсіз Қазақстан құқығында әрі қарай дамыды. 1993 жылғы ҚР Конституциясының 63-бабы депутаттардың иммунитетін бекітті: «Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің депутатына ешкімнің тиісуіне болмайды: оның өкілеттік мерзімі ішінде тұтқынға алуға, күштеп әкелуге, сот тәртібімен белгіленетін әкімшілік жазалау шараларын қолдануға, жоғарғы Кеңестің келісімінсіз қылмыстық жауапқа тартуға болмайды. Ол қылмыс үстінде ұсталған немесе ауыр қылмыс жасаған реттерді қоспағанда, тұтқындала алмайды». 80-бабында былай делінген: «Қазақстан Республикасының Президентіне ешкімнің тиісуіне болмайды». 103-бабы судьялардың иммунитеттерін белгіледі: «Судьяларға ешкімнің тиісуіне болмайды: судьяны тұтқынға алуға, күштеп әкелуге, оған сот тәртібімен белгіленетін әкімшілік жазалау шараларын қолдануға, оны сайлаған органның келісімінсіз қылмыстық жауапқа тартуға болмайды. Ол қылмыс үстінде ұсталған реттерді қоспағанда, тұтқындала алмайды» [9].

Иммунитеттердің бұдан да кең қатарын Қазақстан Республикасының іс жүзіндегі Конституциясынан көреміз.

46-бап: «Қазақстан Республикасының Президентіне, оның абыройы мен қадір-қасиетіне ешкімнің тиісуіне болмайды».

52-бар: «Парламент депутатын оның өкілеттік мерзімі ішінде тұтқынға алуға, күштеп әкелуге, сот тәртібімен белгіленетін әкімшілік жазалау шараларын қолдануға, қылмыс үстінде ұсталған немесе ауыр қылмыс жасаған реттерді қоспағанда, тиісті Палатаның келісімінсіз қылмыстық жауапқа тартуға болмайды».

71-бап: «Конституциялық Кеңестің Төрағасы мен мүшелерін өздерінің өкілеттігі мерзімі ішінде тұтқынға алуға, күштеп әкелуге, оған сот тәртібімен белгіленетін әкімшілік жазалау шараларын қолдануға, қылмыс үстінде ұсталған немесе ауыр қылмыстар жасаған реттерді қоспағанда, Парламенттің келісімінсіз қылмыстық жауапқа тартуға болмайды».

79-бап: «Судьяны тұтқынға алуға, күштеп әкелуге, оған сот тәртібімен белгіленетін әкімшілік жазалау шараларын қолдануға, қылмыс үстінде ұсталған немесе ауыр қылмыс жасаған реттерді қоспағанда, Республика Жоғары Сот Кеңесінің қорытындысына негізделген Қазақстан Республикасы Президентінің келісімінсіз не Конституцияның 55-бабының 3)-тармақшасында белгіленген жағдайда, — Сенаттың келісімінсіз қылмыстық жауапқа тартуға болмайды».

83-бап: «Республиканың Бас Прокурорын өз өкілеттігі мерзімі ішінде

тұтқынға алуға, күштеп әкелуге, оған сот тәртібімен әкімшілік жазалау шараларын қолдануға, қылмыс үстінде ұсталған немесе ауыр қылмыстар жасаған реттерді қоспағанда, Сенаттың келісімінсіз қылмыстық жауапқа тартуға болмайды» [10].

Қылмыстық жауапкершіліктен сол немесе басқа иммунитеттің болуы әрекетті еш қылмыссыздандырмайды. Қылмыс қылмыс болып қала береді. Ал қылмыстық жауапкершіліктің басталу ерекшеліктері заңнамада белгіленген сол немесе басқа кедергілердің болуынан көрінеді. Оларды былай бөлуге болады:

– еңсерілмейтін: бұл жағдайда иммунитет абсолютті болады, яғни адам ешқандай жағдайда да қылмыс жасағаны үшін қылмыстық жауапкершілікке тартыла алмайды;

– еңсерілетін: бұл жерде салыстырмалы болып табылады және қылмыс жасаған адам заңда көрсетілген «тосқауылдардан» өткеннен кейін қылмыстық жауапкершілікке тартылуы мүмкін.

Иммунитетті заңда арнайы ескертілген адамдарға қатысты және көпшілік мақұлдаған тәртіптен жақсы, қылмыстық жауапкершіліктің басталу тәртібін реттейтін айрықша ережелердің жиынтығы ретінде анықтауға болады.

Қазақстан Конституциясының 14-бабына сай «заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең». Бұл қағида азаматтардың әлеуметтік, мүліктік және лауазымдық жағдайына тәуелсіз олардың теңдігін көздейді. Алайда Негізгі Заңның бірқатар басқа нормалары мемлекеттік органдарда жоғары мансаптарды иеленген бірқатар адамдар: ел Президенті, Парламент депутаттары, Конституциялық Кеңес өкілдері мен мүшелері, судьялар, Бас Прокурор үшін қылмыстық жауапкершілікке тартудың ерекше шарттарын көздейді. Басқаша айтқанда, қылмыстық құқықтағы иммунитет дегеніміз адамның тек қана құқықтық мәртебесімен шарттасатын, заң алдындағы азаматтардың теңдігі қағидасынан шығарып тастауды білдіреді.

Сайып келгенде, қылмыстық заңнамадағы иммунитетті *оның лауазымдық немесе басқа әлеуметтік жағдайының арқасында адамды қылмыстық жауапкершіліктен босатудың ақталмайтын негізі* ретінде анықтауға болады. Барлығы заң мен сот алдында тең деген конституциялық қағиданы іске асыру иммунитет институтының қылмыстық жауапкершіліктен осылай босауға құқығы бар адамдар тобын қысқарту жағына қарай дамуын шамалап айқындайды. Бұдан басқа, біздің пікіріміз бойынша, иммунитеттің тиісті мемлекеттік лауазымда болу мерзімімен анықталатын, қолдану уақыты бойынша шектері болуы керек.

Әдебиеттер

- 1 Лехина И.В., Петрова Ф.Н. Словарь иностранных слов.– М.: Словарь, 1954. – 853 б.
- 2 Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. – М.: ООО «А ТЕМП», 2006. – 944 б.
- 3 Морозова И.С. Становление и развитие института правовых льгот в российском законодательстве // Законодательство. – 2006. – № 1. – 83-87б.
- 4 Лукошкина С.В. Иммунитеты в Российском уголовном судопроизводстве: дис ... к.ю.н.– Иркутск, 2005. – 224 б.
- 5 Лунеев В.В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 912 б.
- 6 Малько А.В., Суменков С.Ю. Правовой иммунитет: теоретические и практические аспекты // Журнал российского права. – 2002. – № 2. – С.16-23.
- 7 Ешназаров А.А. Привилегия и иммунитет в уголовном процессе (по законодательству Республики Казахстан): дис... к.ю.н. – Алматы, 2009. – 185 с.
- 8 «Қазақ ССР-інің сот құрылысы туралы» 1990 жылғы 23 қарашадағы Қазақ ССР-ның Заңы // Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесінің Ведомостары. - 1990. -484 б.
- 9 Қазақстан Республикасының Конституциясы. 28 қаңтар 1993 ж. – Алматы: Юрист, 2011.
- 10 Қазақстан Республикасының Конституциясы 30 тамыз 1995 ж. – Алматы: Юрист, 2014.

Ж.А. Кегембаева,

д.ю.н. доцент кафедры Международного права,
Каз УМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Қазақстан

Уголовно-правовые иммунитеты и привилегии должностных лиц

Статья посвящена уголовно-правовому институту иммунитетов и привилегий. В статье рассмотрены отличия института уголовно-правовых привилегий от института иммунитетов, а также даны определения привилегий и иммунитетов. Институт иммунитетов нашел свое закрепление в ряде нормативных правовых актов Казахстана. Уголовно-правовой иммунитет представляет собой исключение в реализации принципа равенства граждан, поскольку им обладают лишь строго определенные категории лиц. Такие особые правомочия связаны с особым правовым статусом данных лиц. Автор рассматривает способы использования иммунитетов и привилегий в уголовном судопроизводстве и выдвигает в целях их совершенствования свои предложения теоретического и практического характера.

Zh. Keguembaeva,

Doctor of Law, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Criminal legal immunities and privileges functionaries

The article provides an analysis of the criminal legal institutions immunity and privileges of functionaries. The author formulated the concept of immunity and showed how it differs from the legal privilege. Institute immunities secured in a number of legislative acts of Kazakhstan. Criminal legal immunity is an exception to the principle of equality of citizens, as they have a well-defined category of persons. Such special powers associated with the special legal status of these persons. The author discusses how to use the immunities and privileges in criminal proceedings and advances for the purpose of improving their offers theoretical and practical nature.

УДК 3:34 (343.11)

А.А. Сыздықова,

аға оқытушы, құқық магистрі,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

АЛҚА БИЛЕР ИНСТИТУТЫН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бұл мақалада алқабилердің қылмыстық істері қараудағы алатын орны мен маңыздылығы айқындалды. Алқа билер үміткерлерін іріктеуді жетілдіру, олардың қатысуымен қаралатын істер бойынша сотталушының және іске қатысушы жақтардың құқықтарын кеңейтуді әлі де арттырып, жинақтай түсу мәселелері талқыланды. Сондай ақ, алқабилер тізіміне өзгертулер енгізу үміткерлерді іріктеуді жаңашалау, сыйақы төлеуді, жаңарту және заңдастыру, толықтырулар енгізу мәселелері қарастырылды.

Қылмыстық сот ісін алқабилердің қатысуымен жүргізу ең алдымен азаматтардың конституциялық құқықтарын толықтай іске асыруға мүмкіндік туғызатындығы көрінетіндігін байқаймыз.

Тірек сөздер: үміткерлерді іріктеу, алқабилерді тіркеу, арнайы комиссия, құқықтық мәртебе, алқабилердің жауапкершілігі

Еліміз тәуелсіздік алғаннан бері сот жүйесін құру мен басқару саласында сот реформасы жедел қарқынмен жүргізіліп келеді. Соның бір дәлеліндей алқа

билер институтының енуі сот билігінде демократиялық қадам жасаудың негізі болып табылады. Алқа билер заңды басшылыққа ала отырып, өзінің ішкі сенімі бойынша қылмыстық жауаптылыққа тартылған адамның кінәсі мен кінәсіздігі туралы кесім шығаратын халық өкілдерінің соты болып табылады. Адам тағдырын шешуде халықтың сот билігіне қатысуы. Алқабилердің қатысуымен сот ісін жүргізуді енгізудің қажеттілігі Елбасымыздың Жарлығымен бекітілген құқықтық саясат тұжырымдамасында және Президенттің Қазақстан халқына Жолдауында көрсетілген. Жалпы ТМД бойынша біздің еліміз Ресейден кейінгі осы институтты енгізген екінші мемлекет болып табылады.

Сот ісін жүргізудің конституциялық қағидаттарын жүзеге асыру – өмір талабы. Ал оның негізгі қағидаттары: барша адамның заң алдында теңдігі, кінәсіздік презумпциясы, тараптардың бәскелестігі және заңды бұза отырып алынған дәлелдемелерді пайдаланудың мүмкін еместігі дейміз. Бірақ, мұның бәрін алқабилер қатысатын сот қана толық жүзеге асыра алады. Өйткені, алқабилердің қатысуы соттың бейтараптығын толығымен қамтамасыз етеді. Сот реформаларын одан әрі жетілдірудегі аса ауыр қылмыстық істерге алқа билерді қатыстырып қараудың мәселелері өте маңызды болып отыр. Алқа билер үміткерлерін іріктеуді жетілдіру, олардың қатысуымен қаралатын істер бойынша сотталушының және іске қатысушы жақтардың құқықтарын кеңейтуді әлі де арттырып, жинақтай түсу. Осындай ұсыныстарды саралай келе алқабилер туралы қабылданған заңды қолдануда пайда болған кейбір мәселелерге тоқталсам.

Оның ішінде Алқабилер үміткерлерін іріктеу тізімін жасақтауға байланысты Заң бойынша алқа билер тізімін жасақтау жергілікті атқарушы органға жүктелінген. Бірақ, олардың қазіргі таңда тізім жасауға салғырт қарайтындығы анықталып отыр. Аталған заң тәртібі бойынша жергілікті атқарушы орган облыстық сот төрағасын алқа билер үміткерлері саны туралы ұсынысын алғаннан кейін 3 ай мерзім ішінде үміткерлердің тізімін жасап, облыстық сотқа жіберуі тиіс. Демек, жергілікті атқарушы органдар алқа билеріне үміткерлерін тізімін жасаумен жылдың 1 қыркүйегінен бастап желтоқсан айының 1 не дейін айналысады.

Үміткерлер тізімінен алқа билер кездейсоқ таңдау арқылы алынатындықтан жергілікті атқарушы органдар оларды жеке тексеруден өткізіп, бұрын сотты болған немесе болмағанын, жас мөлшерін, мамандығын, жұмыс орны, мекен-жай дәл анықталуы қажет. Алайда қазіргі таңда тәжірибе барысы көрсетіп отырғандай, осы берілген аз уақыт ішінде жергілікті атқарушы органдар алқа билер үміткерлерді тексеруден жан-жақты және толық өткізіп үлгермейді. Соның салдарынан тізімін алқа билер бола алмайтын адамдар да еніп кетеді. Сонымен бірге үміткерлердің мекен-жайлары дәл көрсетілмегендіктен, оларды сотқа шақыру қағазы жеткізілмей қалады. Атқарушы органдардың тізімді жасауға ат үсті қарауына себеп, біріншіден: оларды міндет уақытша жүктелуі

болса, екіншіден тізімнің дұрыс жасалмауына байланысты берілетін жауапкершіліктердің заңда қарастырылмауы дер едім.

Осындай кемшіліктерді болдырмас үшін алқабилерді іріктеу мен тіркеуге өкілеттілік бекітілген арнайы комиссия құрылса, сонымен қатар әрбір алқабилерге өзіне жүктелетін міндеттерге сәйкес жауапкершіліктің маңыздылығын жетік түсіндірілсе.

Алқабидің - соттың қылмыстық істі заңда белгіленген тәртіппен қарауына қатысуға шақырылған және ант қабылдаған Қазақстан Республикасының азаматы. Істі қарауға байланысты іс-әрекеттеріндегі Алқабидің құқықтары, міндеттері «Алқабилер туралы» Қазақстан Республикасының Заңының 13 бабында тікелей көрсетілген [1].

Осы заңды басшылыққа ала отырып Алқабилердің құқықтары:

1) өзінің ішкі наным бойынша істің мән-жайын өз бетінше бағалауға және алқабилер алқасының алдына қойылатын сұрақтарға жауап беруге мүмкіндік алу үшін сотта қаралатын дәлелдемелерді зерттеуге қатысуға;

2) процеске қатысушыларға төрағалық етуші арқылы сұрақтар қоюға;

3) заттай дәлелдемелерді, құжаттарды тексеріп қарауға, жерді және үй-жайларды тексеріп қарау ісіне, сот тергеуіндегі барлық басқа да іс-әрекеттерге қатысуға;

4) төрағалық етушіге заңнама нормаларын, сондай-ақ сот отырысында жария етілген құжаттардың мазмұнын және іске қатысты, өзіне түсініксіз басқа да мәселелерді түсіндіруді сұрап өтініш жасауға;

5) сот отырысы кезінде жазбалар жасауға құқылы.

Алқабилердің міндеттері:

1) сот отырысында тәртіп сақтауға және төрағалық етушінің заңды төкімдеріне бағынуға;

2) алқабидің міндеттерін атқару үшін, сондай-ақ, егер сот отырысында үзіліс жарияланған немесе істі тыңдау кейінге қалдырылған жағдайда, сот талқылауын жалғастыру үшін сот көрсеткен уақытта келуге;

3) сотқа келуге мүмкіндігі болмаған жағдайда, төрағалық етушіге келмеудің себептері туралы алдын ала хабарлауға міндетті.

Алқабилерге қойылатын шектеулерге келер болсақ:

- істі тыңдау кезінде сот отырысының залынан кетуге;

- істі тыңдау кезінде сот құрамына кірмейтін адамдармен төрағалық етушінің рұқсатынсыз іс бойынша сөйлесуге;

- істі қарау барысында мәліметтерді сот отырысынан тыс жинауға;

- жабық сот отырысына қатысуына байланысты өзіне белгілі болған мән-жайлар туралы мәліметтерді жария етуге, сондай-ақ кеңесу бөлмесінің құпиясын бұзуға құқылы емес [2].

Алқабидің өз міндеттерін атқармауы, сондай-ақ осы бапта көзделген шектеулерді сақтамауы Қазақстан Республикасының заңында белгіленген

жауаптылыққа, сондай-ақ төрағалық етушінің алқабиді істі қарауға одан әрі қатысудан шеттету мүмкіндігіне әкеп соғады.

Сот процесіне төрағалық етуші судья алқабилерге айыптың мазмұнын, айыпкерге тағылып отырған қылмыстық заңның баптарына жеке-жеке тоқталып, қалай дәрежеленетіндігін, қылмыстық белгілерін, жаза түрлерін және де Қылмыстық істер жүргізу кодексінің осыған қатысты барлық баптары мен нормативтік құқықтық қаулыларды және басқа да мән-жайларды жан – жақты түсіндіріп беруі керек. Ал, заңнан хабары аз немесе хабары жоқ алқабилердің, бір айтып, екі қайталап шыққаннан, бұны түсіне қоюы екіталай.

Сонымен қатар сот тергеуінің нәтижесі мен тараптардың жарыссөздері негізінде төрағалық етуші алқабилердің шешуіне жататын үш сұрақты: «1) әрекеттің орын алғаны дәлелденді ме? 2) бұл әрекетті сотталушының жасағаны дәлелденді ме? 3) бұл әрекеттің жасалуына сотталушы кінәлі ме?», – деген және де көптеген басқа қосалқы сұрақтарды әрбір сотталушыға қатысты жеке, жазбаша түрде тұжырымдап, алқабилерге оқып, солардың қарауына береді [3]. Осыншама көп сұрақтарға сауатты жауап қайтару, техникалық жағын айтпағанның өзінде, заңдық білімі жоқ, мәдениеті мен ой өрісі әртүрлі алқабиге мүше адамдар үшін қаншама қиындық туғызатындығы айтпаса да түсінікті. Дегенмен де «Алқабиді» сөзінің негізгі мән-мағынасы мен ұғымына сәйкес, кеңесу бөлмесінде алқабилер ешкімнің қатысуынсыз өздері іс бойынша вердикті айтқаны. Алқабилердің әрқайсысы сот төрелігін атқаратын би болғандықтан, ең болмағанда, қаралып жатқан іске қатысты заң нормаларынан хабары болып, соларды дұрыс түсініп, дұрыс қолдана білсе игі еді. Алқабиді қатарына сайланған әрбір азамат өзінің алдында тұрған зор жауапкершілікті нақты ұғынғаны жөн. Себебі, бұл міндет сотқа тартылған адамның тағдырын шешетін, өзінің парасаттылығына, ақылына, ар-ожданына, өмірден жиған-терген мол тәжірибелік көзқарастарына сүйене отырып байыпты төрелігін айтатын өте үлкен жауапкершілікті талап етеді. Бұл қылмыстық іс қаралып жатырған айыпкердің өзінің ерік білдіруіне байланысты оның ішінде ол өзінің ісін алқабилердің қатысуымен қарауға өтініш білдіруге құқылы [4, 22 б.].

«Алқабилер туралы» заңда олардың жауапкершілігі қарастырылмаған. Мәселен, судья заңсыз үкім қабылдағаны үшін жауапты. Ал алқабилер заңсыз үкім шығарғаны үшін ол жауап бермейді. Алқабилердің сот төрелігін жүзеге асыруға қатысуы қоғамды демократияландыруда ең маңызды элемент болып табылады және әділеттілікке азаматтарының сенімін жоғарылатылып, сот билігі тармағының тәуелсіздігі нығыздалып, азаматтардың әлеуметтік белсенділігі және адам тағдыры қоғамдағы олардың жауапкершілігі жаңа деңгейге көтеруге шақырады. Осындай негіздерді басшылыққа ала отырып ұсынысым ретінде ынадай мәселерді айта кетер едім. Олар алқабилер тізіміне өзгертулер енгізу үміткерлерді іріктеуді жаңашалау , сыйақы төлеуді, жаңарту және заңдастыру , толықтырулар енгізу.

Алқабилердің қатысуымен қылмыстық сот ісін жүргізу институтының енгізілуі мемлекетімізді құқықтық және демократиялық жағынан одан әрі дамытуда жүзеге асырылып жатқан маңызды шаралардың бірі болмақ. Қылмыстық сот ісін алқабилердің қатысуымен жүргізу ең алдымен азаматтардың конституциялық құқықтарын толықтай іске асыруға мүмкіндік туғызады.

Әдебиеттер

- 1 Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы: Жеті Жарғы, 2014 ж. - 77 бап.
- 2 «Алқабилер туралы» ҚР Заңы. - Алматы: Жеті Жарғы, 2012. - 13 бап.
- 3 ҚР Қылмыстық іс жүргізу Кодексі. - Алматы: Жеті Жарғы, 2012. - 25 бап.
- 4 Проблемы уголовно- процессуального права. – Караганда: Юрист, 2004. - 22 б.
- 5 Толеубекова Б.Х. Уголовно-процессуальное право Республики Казахстан (общая часть): Учебник. - Алматы: Баспа, 2007.- 432 с.
- 6 Защита прав потерпевшего в уголовном процессе. Сравнительное исследование / Отв. ред. А.М.Ларин. - М.: Наука, 2005. - 245 с.
- 7 Лупинской П.А. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник. - М.: Юрист, 2004. - 591 с.
- 8 Нұрмышев А.Б. Қылмыстық іс жүргізу құқығы . -Алматы, 2008 – 35 б.

А.А. Сыздыкова,

ст.преподаватель, магистр права,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Актуальные вопросы совершенствования института присяжных заседателей

В статье определены место и значение в рассмотрении уголовных дел судебных присяжных. Рассмотрены способы подбора претендентов в судебные присяжные, а также расширение их прав и свобод в рассмотрении дел. А также, внесении изменений в списки претендентов, оплата услуг и вознаграждении, рассмотрены обновления, правовая база и проблемные вопросы внесения изменений.

Мы учитываем, что участие судебных присяжных в уголовных делах является конституционным правом граждан и предполагаем их расширение.

A.A. Syzdykova,
Senior teacher, Master of Law,
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan

Recent issues of improvement of the jury

The article are defined the place and importance in criminal cases the court jury. Consider by the methods of selection of candidates to judicial jury, as well as an extension of their rights and freedoms in the proceedings. And also, introduction change in lists of applicants, payment services and rewards will be updated, the legal framework and problematic issues introduction change are considered.

We consider that participation of judicial jurors in criminal cases is a constitutional right of citizens and we assume their expansion.

6 БӨЛІМ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕҢБЕК ҚҰҚЫҒЫ
РАЗДЕЛ 6
ТРУДОВОЕ ПРАВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

УДК 342.734

Б.Н. Каленова,

Құқық магистрі, аға оқытушы, халықаралық құқық кафедрасы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

**ШЕТЕЛДІК ЖҰМЫС КҮШІН ТАРТУДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ
ӘЛЕУМЕТТІК МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Осы мақалада шетелдік жұмыс күшін тартудағы әлеуметтік құқықтық реттеу мәселелері жан жақты қарастырылды. Қазақстан Республикасындағы шетелдік жұмыс күшін тартудың әлеуметтік мәселелерін анықтай отырып, оның құқықтық жағынан дұрыстығын ашып көрсетілді. Шетелдік жұмысшыларға мемлекет тарапынан құқықтық қолдау негіздері айқындалды. Шет ел азаматтарының Қазақстанда жұмыс істеуінің мемлекетіміз үшін бірқатар жақсы және теріс жақтарының өзекті мәселелері қарастырылды. Шетелдік мамандарының көптеп келуінен өз еліміздің азаматтарының жұмыс тапшылығына ұшырауы. Шетелдік жұмыс күшін тарту мәселесі әрқашан да өзекті екендігін, себебі әр облыстың еңбек нарығындағы жағдай шетелдік жұмыс күшіне сұраныстың бар екенін көрсетіп отыр.

Тірек сөздер: шетелдік жұмыс күші, арнайы квоталар, ұлттық заңнамалар, халықаралық қатынастар, құқықтық саясат

Қазіргі таңда шет ел мемлекеттерінің азаматтары жақсы жұмыс және ақша табу мақсатымен Қазақстан Республикасына жұмыс істеу үшін көптеп келуде. Қазақстан республикасындағы шетелдік жұмыс күші дегеніміз- республика аумағында еңбек қызметін жүзеге асыру үшін жұмыс беруші жалдайтын шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдар болып табылады. Шет ел азаматтарының ҚР аумағында жүріп тұруына, тұрғылықты жерін таңдауына ұлттық заңнамада және халықаралық шарттарға сәйкес белгіленген тәртіппен рұқсат етіледі. Алайда мемлекеттің қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қоғамдық тәртіпті сақтау мақсатымен бұл аяда шектеу белгіленуі мүмкін. "Қазақстан Республикасына жұмысшы күшін жұмылдыру

үшін жұмыс берушіге рұқсат беру және квота анықтау Ережесіне" сәйкес, Республика аумағында еңбек қызметін жүзеге асыру үшін жұмыс беруші жалдайтын шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдар болып табылады. Шетел жұмыскерлерінің көптеп тартылуын Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі Республикадағы экономиканың тұрақты дамуымен байланыстырады. Осыдан келе тақырып деңгейін ашу үшін Қазақстан Республикасының аумағында еңбек қызметін жүзеге асыру үшін келген немесе жұмыс берушілер тартатын көшіп келушілерді шетелдік қызметкерлер екенін заң бойынша негіздей аламыз [1]. Шетелдік жұмыс күшінің анықтамасы арқылы - жұмысқа өз бетінше орналасатын, сондай-ақ корпоративтік ауысу шеңберінде уақытша ауыстырылатын, маусымдық шетелдік қызметкерлерді қоса алғанда Қазақстан Республикасының аумағында еңбек қызметін жүзеге асыру үшін жұмыс беруші тартатын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар негізін құрайтынын айқындай аламыз. Қазіргі таңда мемлекетіміздің құқықтық саясатын жүзеге асыру мақсатында шетелдіктерді жұмыс күші ретінде тартудың құқықтық жағдайын реттеу тәртібін жүзеге асыру барысында бірқатар нормативтік құқықтық актілер бар, оның бірі әрі бірегейі ата заңымыз Конституциямызды жатқызуға болады. Оның ішінде «Адам және Азамат» бөлімінің 12 бабының 4 тармағында былай делінген: «Конституцияда, заңдарда және халықаралық шарттарды өзгеше көзделмесе, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар Республикада азаматтар үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сондай-ақ міндеттер атқарады.» Сонымен қатар ҚР-ның 1995 жылғы 19 маусымда қабылданған «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» заңы шетелдіктердің негізгі құқықтары мен міндеттерін, олардың Қазақстан Республикасына келуінің, аумағында болуының, жүріп-тұруының және Қазақстан Республикасынан кетуінің тәртібін айқындайды. Оның ішінде 6-бапқа сілтеме жасасақ онда еңбек қызметі және демалыс туралы айқын айтылған: «Шетелдіктер Қазақстан Республикасының заңдары мен халықаралық шарттары белгілеген негіз бен тәртіпте Қазақстан Республикасында еңбек қызметімен шұғылдана алады». Оған қоса шетелдіктер жекелеген қызмет орындарына тағайындала алмайды немесе еңбек қызметінің белгілі бір түрімен, егер бұл қызмет орындарына тағайындау немесе осындай қызмет түрімен шұғылдану Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтығына қатыстылығына байланысты болса, шұғылдана алмайды. Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер еңбек қатынастарында Қазақстан Республикасының азаматтарымен бірдей құқықтарды пайдаланады және сол сияқты міндеткерлікте болады [2].

Осы заңымызда шетелдіктерге қатысты әлеуметтік және зейнетақымен қамсыздандыру мәселесінде «Қазақстан Республикасында тұрақты тұрып жатқан шетелдіктер әлеуметтік және зейнетақымен қамсыздандыру мәселелерін мемлекет деңгейінде шешуіне негіз болатындығын және Қазақстан Республикасы азаматтарының құқықтарын пайдаланады және

солар сияқты міндеткерлікте болады». Ал егер зейнетақы төлемдері мен жәрдемақы тағайындау үшін белгілі бір еңбек стажы талап етілсе, шетелдіктерге Қазақстан Республикасының заңдары мен халықаралық шарттарында белгіленген негіздер мен тәртіпте олардың шетелдегі жұмыс стажын есептеуге болатынын басшылыққа алатын болсақ бұлда еліміздің басқа мемлекеттермен саяси әлеуметтік қарым қатынасты құқықтық деңгейде реттеуге негіз бола алатындығын басшылыққа аламыз. Сонымен қатар шетелдік жұмыс күшін тартуға арналған квота - Қазақстан Республикасының аумағында еңбек қызметін жүзеге асыру үшін тартылатын шетелдік жұмыс күшінің санын айқындауды негізге алатын болсақ шетелдік жұмыс күшін тартуға арналған арнайы квоталарымыздың заң бойынша реттелуінің өзі әлеуметтік мәселелердің шешілуіне негіз бола отырып еліміздің саяси құқықтық мәселелерінде шешуге жол ашқандай. Дегенмен заңнамаларымызда шетелдік жұмыс күшін тартуға рұқсат берудің бірнеше қағидаларымен шарттарының айқын қаралуы және Шетелдік қызметкерге жұмысқа орналасуға рұқсат берудің және ұзартудың шарттары мен тәртібінің тарау ретінде қаралып атқарушы билік тарапынан белгіленген тәртіппен жүзеге асырылуы мемлекетіміздің саяси құқықтық ахуалы халықты жұмыспен қамту заңына сәйкес жүргізілетіндігін негізге ала отырып шешілетіндігін заң саласында ғылыми тұрғыда дәлелін тапқандығын осы нормативтік актілерімізден көре аламыз. Атап айтатын болсақ Қазақстан Республикасының «Халықты жұмыспен қамту туралы» заңына сәйкес, ішкі еңбек нарығын қорғау мақсатында ҚР Үкіметімен шетелдік жұмыс күшін тартуға жыл сайын квота бөлінеді. Шетел жұмысшы күшін тарту, квота бөлу мен анықтау тәртібі ҚР Үкіметі бекіткен Ережеге сәйкес жүзеге асырылады. ҚР Халықты жұмыспен қамту туралы заңның «Қазақстан Республикасының халықты жұмыспен қамту туралы заңнамасы Қазақстан Республикасының азаматтарына, шетелдіктерге және азаматтығы жоқ адамдарға қолданылады» [2]. Ал осы заңда: Қазақстан Республикасының азаматтарына, Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға қызмет пен кәсіп түрлерін еркін таңдауға бірдей мүмкіндіктерді, әділ де қолайлы еңбек жағдайларын, жұмыссыздықтан әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етуге негізделгендігін шетелдік жұмыс күшін тартуға квота белгілеу жолымен ішкі еңбек рыногын қорғауға заңдарымызда қарастырылатынын сонымен қатар халықты жұмыспен қамту саласында мемлекет тарапының бірнеше кепілдіктер қарастырылған [3]. Қазақстан Республикасының ішкі еңбек нарығын қорғау мақсатында Қазақстан Республикасының Үкіметі шетелдік жұмыс күшін тартуға арналған бірнеше жеңілдіктер қарастырған. Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейтін адамдарды қоспағанда, жұмыс берушілерге шетелдік жұмыс күшін тартуға және шетелдік қызметкерлерге жұмысқа орналасуға рұқсаттар береді, сондай-ақ аталған рұқсаттарды тоқтата тұрады және кері қайтарып алады. Қазақстан Республикасына шетелдік жұмыс күшін тартуға арналған квотаны белгілеу қағидаларын және Шетелдік қызметкерге жұмысқа орналасуға және жұмыс

берушілерге шетелдік жұмыс күшін тартуға рұқсат берудің қағидалары мен шарттарын бекіту және "Халықты жұмыспен қамту туралы" Қазақстан Республикасының заңын басшылыққа ала отырып Қазақстан Республикасының аумағында еңбек қызметін жүзеге асыру үшін тартылатын шетелдік жұмыс күшінің білім деңгейі (кәсіби даярлығы) мен практикалық жұмыс тәжірибесі (стажы) жұмыстар мен кәсіптердің біліктілік анықтамалығына және қызметшілер лауазымдарының біліктілік анықтамалығына сәйкес жұмысшылардың кәсіптеріне және басшылардың, мамандар мен қызметшілердің лауазымдарына қойылатын біліктілік талаптарына сай келуге тиіс екендігін заңнамаларымыз қарастырғанымен осы талаптарымыздың қазіргі заман талабына сәйкес жүзеге асырылып отырма деген сұрақтар өзекті мәселе ретінде қала беретіндігі айқын. Шетелдік жұмыс күшін тартып істейтін кәсіпорындар міндетті түрде қойылатын ерекше шарттарды орындау қажет. Олар, жаңа жұмыс орындарын құру, жұмысшыларға кәсіптік оқу жүргізу, шетелдік жұмысшыларды жергілікті жұмысшылармен алмастыру. Алайда Қазақстандағы шетел азаматтарының жұмыс істеуі экономиканың мемлекеттік секторындағы жұмыспен қамту үлесінің қысқаруымен және тиісінше оның мемлекеттік емес секторда - акционерлік қоғамдарда, бірлескен кәсіпорындарда, шағын және орта бизнесте, шаруа (фермерлік) қожалықтарында, жеке кәсіпкерлікте өсуімен сипатталады. Нарыққа көшу, өткенде ғана негізгі жұмыс беруші ретіндегі мемлекет рөлінің тартылуы жалпы жұмыспен қамтудың төмендеуіне объективті түрде себепші болды [4]. Орталықтандырылған жоспарлаудан нарықтық экономикаға көшуді жүзеге асырушы елдердің тәжірибесі көрсетіп отырғанындай, жұмыссыздық деңгейінің уақытша өсуі өтпелі кезеңде болмай қоймайтын құбылыс болып қалуда. Тұтастай алғанда жұмыспен қамту экономиканың барлық саласында, әсіресе өнеркәсіпте, құрылыста және ауыл шаруашылығында төмендеді. Ал шет ел азаматтары осындай жұмыстарға өте көптеп тартылады. Дегенмен ұжымдар, кәсіпорындар шетелдік жұмыс күшін, еңбек иммигранттарының жұмысын табыс көзі ретінде пайдалана алмайды. Сол себептен тіпті ауылды жерлерде де еліміздің азаматтарына құрылысшы мәртебесіне тұру да қиындап кетті. Себебі, шетелдіктер құрылыс жасағандары үшін өте аз көлемде ақы алады. Олардың мемлекеттерінде осындай көлемдегі ақшаға жақсы өмір сүре алғандықтан, олар бұл ақыға қуана келісіп, жұмыс тиянақты орындап береді. Ал біздің азаматтарымыз үшін бұл ақы өте аз. Мұндай қаражатқа елімізде өмір сүру өте қиын, әрі мүмкін емес деп айтуға да болады. Ал үлкен кәсіпорындар мен шағын бизнес орталықтарында көбінесе шетел мамандарын үлкен ақы төлеп, жұмысқа шақырып жатады. Қазақстанның еңбек заңнамасының ерекшелігі ішкі еңбек нарығын қорғау және Мемлекетке жоғары білікті мамандарды шақыру болып табылады [5].

Шет ел азаматтарының Қазақстанда жұмыс істеуінің мемлекетіміз үшін бірқатар жақсы және теріс жақтары да бар. Жақсы жақтарын айта кететін болсақ:

1. Шет ел мемлекеттерінің алдыңғы қатарлы мамандарының жұмыс істеуі;
2. Инновацияны дамытуға үлес қосуы;
3. Мемлекетіміздің басқа мемлекеттермен жақсы қарым-қатынас орнатуы;
4. Республика азаматтарының шет ел мамандарынан тәжірибие, үлгі алуы.

Сонымен бірге бірқатар теріс жақтары да байқалуда. Мысалға:

1. Шет ел мемлекеттерінің көптеген азаматтарының мемлекетімізде заңсыз жұмыс атқару, соған орай салық төлемейді.

2. Көптеген құқық бұзушылықтар осы шет ел азаматтарының іс-әрекеттерінен де туындап жатады.

Шет ел мамандарының көптеп келуінен өз еліміздің азаматтарының жұмыс тапшылығына ұшырауы менің ойымша шетелдік жұмыс күшін тарту мәселесі әрқашан да өзекті болмақ, себебі әр облыстың еңбек нарығындағы жағдай шетелдік жұмыс күшіне сұраныстың бар екенін көрсетіп отыр. Осыған орай елімізде білікті мамандарымыздың бағаланбай қалу себептері көптеп кездесуде. Жоғарғы білімі бар жас мамандарымызда жұмыссыздар санын көбейтуде. Бұл, ең алдымен ішкі еңбек нарығында ұсыныстың жоқтығымен және экономиканың қарқынды дамуымен байланысты. Соңғы есеп бойынша шетелдік жұмыскерлерге берілетін квота 2014 жылы республиканың экономикалық белсенді бөлігінің 0,7 пайызы деңгейінде бекітіліп, 2013 жылмен салыстырғанда 45 мыңға азайып, 108 мыңды құрады. Квотаның азаю себебіне жұмыс күшінің өз елімізден алдыру мәселесі, яғни керекті мамандардың Қазақстанда дайындалу сапасының жоғарылауы және бөлінген квотаның толықтай игерілмеуі әсер етіп отыр. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2014 жылғы 17 қаңтарындағы «Қазақстан-2050» жолдауында көрсетілгендей: «Біз экономикамызға шетелдік инвестициялар, технологиялар мен инновацияларды кеңінен тартатын боламыз. Инвесторлар үшін жұмысқа қолайлы жағдайлар жасаймыз. Біз дамыған 30 елдің тобына кірудің осы маңызды тетігі арқылы экономикамыздың өңірлік, жаһандық экономикалық жүйемен терең ықпалдасуын айқын көріп отырмыз. Бұл, ең алдымен, Еуразиялық экономикалық одақ қалыптастыруға қатысуымызға, Дүниежүзілік сауда ұйымына кіруімізге байланысты» [6]. Дей келе жолдау арқылы еліміздің инвесторларымызғы корсетілетін мемлекет тарапынан қолдауы әліде шыңдала түсетіндігінің айқын дәлелі ретінде көре аламыз. Бұл дегеніміз еліміздің экономикалық тұрғыда дамуына көптеп септігін тигізіп жолдау негізінде шыңдала отырып құқықтық реттеуге әсерін тигізетін негізгі бастау болып табылады. Дегенмен инвесторларымыз жұмыс бастауын өз еліміздің жұмыс күшін көптеп тартуға қолайлы жағдайлар туғызатын болса керекті мамандарымыз өз саласын оңтайлы шешуге жол ашар еді. Ресей мемлекетінің президенті В.В. Путин өзінің пример министр болған тұсында 2012 жылдың 2 наурызында Ресей Федералдық миграциялық қызметтің алқа отырысында мәлімдегендей: « жұмыс орындарын алдымен жергілікті халық иемденуі керек, ал шетелдік жұмыс күші жергілікті азаматтарды тарта алмаған жағдайда ғана жұмысқа алынуы тиіс. Екінші жағынан, ресейліктер этникалық топтардың бір жерге шоғырлануына жол беруге болмайтындығын

ескеріп отыр. Сондай-ақ, гастарбайтерлердің тіркелуін де қатты қадағалау қажет» деп көрсеткен [6]. Бұл ойдыңда жағымды тұстарын көре аламыз. Дегенмен елімізде еңбек миграциясының жұмыс күшін толықтырушы арна болып табылатындығы күмәнсіз. Бүгінде бірлескен кәсіпорындар мен шетел фирмаларына рұқсаттама беру кезінде олардың алдына қазақстандық мамандарды даярлау және біртіндеп шетелдіктердің орнын олармен алмастыру, Қазақстан азаматтары үшін жаңа жұмыс орнын ашуға жағдай жасау, қазақстандық маманды әзірлеу, қайта даярлау және біліктілігін көтеру міндеті қойылған. Бұл міндет ретінде қарастырылған мәселе өзекті болып қала бермек. Қазіргі кезеңде жұмыссыздардың басым бөлігі жоғарғы білімі мен белгілі мамандығы жоқ қарапайым жұмысшылар мемлекетіміздің жұмысшылар санын толықтырып отырғаны белгілі. Солай бола тұра көршілес елдерден келген жұмыс күші қара жұмысқа жегіледі. Себебі жұмыс беруші тарапынан берілген жалақы мөлшерінің аздығына қарамастан қанағат тұтуы. Бұл дегеніміз арине еліміздің экономикасына кері әсерін тигізіп қана қоймай еліміздегі белгілі мамандығы жоқ жұмыс күшінің жұмыссыздар санын толтыруына септігін тигізуде. Арине бұлда еліміздің жұмыс күшіне байланысты туғызылған өзекті мәселелердің бірі. Сондықтан, жұмыс күшін тартудағы проблемаларды шешу жолы ретінде, біз жастардың техникалық мамандықтарды өзге елде шығындалмай-ақ, өз елімізде терең әрі сапалы меңгеруін қамтамасыз ету қажетпіз, сонда ғана жоғарыда айтылған өзекті мәселелердің алдын ала аламыз.

Әдебиеттер

1 Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз (2011 жылғы 2 ақпандағы берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). - Алматы: Юрист, 2012.

2 ҚР Еңбек кодексі. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 15 мамырдағы N 251 Кодексі (2013 жылғы 10 желтоқсанындағы берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). - Алматы: Жеті жарғы, 2012.

3 ҚР Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» заңы Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 19 маусымдағы N 2337 Заңы. - Алматы: Жеті жарғы, 2012.

4 ҚР Халықты жұмыспен қамту туралы заңы Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 23 қаңтардағы N 149 Заңы. - Алматы: Жеті жарғы, 2012.

5 Қазақстан Республикасының Президентінің халыққа жолдауы. «Қазақстан-2050» Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ - [электронды ресурс] – Кіру режимі – URL: http://www.akorda.kz/kz/category/poslaniya_narody - (28.11.2014 кіру уақыты).

6 Орыстар ой салып отыр - [электронды ресурс] – Кіру режимі – URL: http://mvd.gov.kz/portal/page/portal/mvd/mvd_page/mvd_news_smi/mvd_smi/mvd_smi2012 - (28.11.2014 кіру уақыты).

Б.Н. Каленова,
ст.преподаватель, магистр права, кафедра Международного права,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Социальные вопросы в правовом регулировании при привлечении иностранной рабочей силы

В этой статье всесторонне рассмотрены социальные вопросы в правовом регулировании при привлечении иностранной рабочей силы. Определив вопросы привлечения иностранной рабочей силы в РК по социальным проблемам, были рассмотрены их соответствие праву. Выяснены правовые основы государственной поддержки для иностранных рабочих. Выяснены положительные и отрицательные моменты для государства, при привлечении иностранной рабочей силы. Из-за прибытия иностранной рабочей силы граждане нашей страны подвергается проблеме нехватки работы и рабочих мест. Проблема привлечения иностранной рабочей силы всегда была актуальной, потому что, данная ситуация показывает наличие спроса иностранной рабочей силы в каждой области рабочего рынка.

В. Kalenova,
senior teacher, Master of Law, Kazakh Ablai khan university of international
relations and world languages, Almaty city

Social issues in the legal regulation when attracting foreign labor

This article is about social issues in the legal regulation when attracting foreign labor in our country. Defining the foreign labor force on social problems in the Kazakhstan. Find out the basics of state support for foreign workers. Find out positive and negative aspects for Kazakhstan when attracting foreign labor in our country. From arrival of foreign labour force citizens of our country exposed to the problem of shortage of work and workplaces. From arrival of foreign labour force citizens of our country exposed to the problem of shortage of work and workplaces.

ТРЕБОВАНИЯ
к статьям, представляемым в «Хабаршысы-Известия»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Представленные для опубликования материалы должны соответствовать следующим требованиям:

1. Содержать результаты научных исследований по актуальным проблемам в области лингвистических, филологических и педагогических наук, переводческому делу, межкультурной коммуникации, востоковедения, международных отношений, международного права и экономических отношений, регионоведения, менеджмента и международных коммуникаций, маркетинга, туризма.

2. Доминантная идея публикаций: следование принципам научности, инновационности, целостности и системности.

3. Статья предоставляется в бумажной и электронной форме. Шрифт Times New Roman, кегль - 14, интервал - 1,5, поля: верхнее, нижнее, левое, правое - 2 см.

Абзац (отступ) - 1 см.

4. Принимаются статьи от 5 до 16 страниц (1 п.л.), включая таблицы, рисунки.

Структура статьи:

1. В левом верхнем углу - шифр УДК

2. Автор

(по центру, фамилия полностью, имя, отчество - инициалы, с указанием должности, ученой степени, места работы / жирным шрифтом)

3. Название - по центру (жирным шрифтом).

4. Аннотация на языке статьи (без написания самого слова «аннотация», 70-80 слов, 10-12 строк), на каз., рус. яз. и англ.яз. (без ключевых слов) – в конце статьи.

5. Ключевые слова (8-10 слов).

6. Текст статьи

7. Ссылки на использованную литературу (**список литературы, references**). **Обратите внимание: после слов (список литературы, references) двоеточие не ставится.** Ссылки на использованную литературу даются цифрами в прямых скобках по мере упоминания [1, с. 15]. Постраничные сноски не допускаются.

8. Список литературы (не менее 5 наименований), в котором указывается литература за последние 5-7 лет (**обратите внимание: после цифры точка не ставится**):

1 Кунанбаева С.С. Реализация культурного проекта «Триединство языков в Республике Казахстан // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Сер. «Филология». - 2012. - № 1.- С. 3-9.

2 Усубалиева С.Ж. Экологический менеджмент: уч.пособие. – Алматы: Экономика, 2011. - 128 с.

3 Urbain C. Bissot H. Cuisines en partage. Le plov dans tous ses etats. Constitution d'une diaspora autour d'un plat d'Asie centrale // Diasporas. - 005. - N 7: [электронный ресурс] - Режим доступа - URL: http://w3.framespa.univ-tlse2.fr/revue_artieles_fiche.phpid=335 (дата обращения 31.07.2012).

Таблицы, схемы, графики и т.д. создаются средствами Microsoft Word, нумеруются, имеют название, которое печатается без отступа строки.

Например,

Таблица 1 - Систематизация текстов о хронологии

Таблица вставляется в текст сразу после ссылки на нее.

Графики и диаграммы создаются средствами Microsoft Excel, снабжаются заголовками, соответствующими подрисуночными подписями, расположенное по центру, и вставляются в текст сразу после ссылки на них.

Например,

Рис. 1 - Портрет Бальзака

Фотографии (изображения), иллюстрации представляются в формате JPEG (jpg), разрешение не менее 300 пикселей, и предоставляются отдельными файлами. К каждому изображению обязателен заголовок (сопроводительный текст, аннотация).

Формат 60x84/16, средний объем - 12 п.л. = около 200 стр. формат А 4.

Уважаемые коллеги! Вы можете присылать статьи на электронную почту факультета международных отношений fmo@ablaikhan.kz. Обязательно сделать пометку «Известия КазУМОиМЯ».

Публикации для авторов - 3000 тенге.

1. Серия «Филологические науки».
2. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация».
3. Серия «Востоковедение».
4. Серия «Педагогические науки».
5. Серия «Международные отношения»

Пример

УДК 39; 572.9

Н. Б. Ем, д.и.н.,

Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан (e-mail: natalya.yem@ablaikhan.kz)

Основные тенденции трансграничного брачного рынка в Южной Корее в 2000-е годы: факторы спроса и предложения для женщин Центральной Азии (на основе статистических данных)

В статье отмечено, что в исторически моноэтнической среде южнокорейского общества численность межнациональных браков растет ежегодно. Показано, что этническая структура женихов и невест значительно

расширились; заметное место в ней занимают женщины из постсоветских стран Центральной Азии. Автором сделана попытка раскрыть основные тенденции межэтнической брачности, показать уровень эндогамности внутриэтнических брачных предпочтений, определить факторы спроса и предложения на брачном рынке страны и место в нем женщин Центральной Азии на примере Узбекистана и Казахстана.

Ключевые слова: межэтнический брак, мультикультурная семья, политика Дамунхва, Южная Корея, Узбекистан, Казахстан

Текст статьи

Список литературы

Н.Б. Ем

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

2000 жылғы Оңтүстік Кореядағы трансшекаралық некелесудегі негізгі ағымдар: Орталық Азия әйелдері үшін сұраныс пен ұсыныс факторлары (санақ деректерінің негізінде)

Оңтүстік Корея қоғамының тарихи моноэтникалық ортасында ұлтаралық некелесудің саны күннен күнге өсіп келеді, күйеу бала мен қалыңдықтардың этникалық құрылымы неғұрлым кеңейген. Олардың арасында бұрынғы Кеңес үкіметінен, яғни, Орталық Азия әйелдері кернекті орында шоғырланған. Мақалада этносаралық некелесудің негізгі ағымдарын ашып көрсетуге, яғни этникалық эндогамдық некелесудің деңгейін, ел ішіндегі некелесудегі сұраныс пен ұсыныс факторларын және ондағы Орталық Азия, мысалы өзбекстандық пен қазақстандық, әйелдердің орнын анықтауға әрекеттер жасалған.

N.B. Yem

Abylai khan KAUIR&WL,
Almaty, Kazakhstan

Trends of inter-ethnic marriage market in South Korea in the 2000's: supply and demand factors for women in Central Asia (statistics)

In mono-ethnic environment, South Korean society inter-ethnic marriages are growing in the last decade. The ethnic diversity of the brides and grooms is extended. Among them are popping up, women from Central Asia, the former Soviet Union. This article reveals the main trends of inter etc.

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ АЙМАҚТАНУ»
Сериясы
№ 4 (18) 2014
Серия
«МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

Ответственный за выпуск тиража начальник ИПЦ
Есенгалиева Б.А.
Компьютерное оформление и верстка
Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 24.12.2014 г. Формат 70X90 1/16
Бумага офсетная. Печать RISO. Объем 10,2 п.л. Усл.-печ. 14,6.
Заказ № 759. Тираж 500 экз.
Издательско-полиграфический центр
Казахского университета международных отношений
и мировых языков имени Абылай хана